

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

**İKTİSADİ BÜYÜMENİN SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI
İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Anıl ARMUTLU

İstanbul-2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

**İKTİSADİ BÜYÜMENİN SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI
İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Anıl ARMUTLU

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Erdem TURGAN

İstanbul-2020

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Anıl ARMUTLU
Anabilim Dalı : İktisat
Programı : Uluslararası Ticaret ve Para Yönetimi
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Erdem TURGAN
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans - Eylül 2020
Anahtar Kelimeler : Gelir Dağılımı, Ekonomik Büyüme, Gelir Eşitsizliği, Sosyal Devlet, İktisadi Gelişim, Sosyo-Ekonomik Politikalar

ÖZET

İKTİSADİ BÜYÜMENİN SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ülkelerin iktisat politikalarındaki başlıca temel hedefleri arasında sürdürülebilir bir iktisadi büyüme yakalamak ve yaratılan çıktının toplumun tüm kesimlerine adil bir şekilde bölüştürülmesini sağlamak gelmektedir. Bu sebeple uzun yıllar boyunca iktisadi büyüme ve gelir dağılımında adaletin sağlanması konuları, ekonomistlerin ve politika yapıcıların ilgi odağı olmuştur.

Bu çalışmada; iktisadi büyüme, gelir ve gelir dağılımının teorik boyutta açıklamaları yapıldıktan sonra iktisadi büyüme ve gelir dağılımı kavramları arasında ne şekilde ve ne yönlü bir ilişkinin olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu açıdan iktisadi büyüme ve gelir dağılımının, makroekonomik ve sosyoekonomik faktörler ile olan bağlantıları incelenerek iktisadi büyüme ve gelir dağılımı kavramlarının birbirleri üzerine olan etkilerinin açıklanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelir, Gelir Dağılımı, Gelir Eşitsizliği, Ekonomik Büyüme, Sosyal Devlet, İktisadi Gelişim, Sosyo-Ekonomik Politikalar

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Anıl ARMUTLU
Field : Economics
Programme : International Trade and Monetary Management
Supervisor : Dr. Lecturer. Member Erdem TURGAN
Degree Awarded and Date : Master - September 2020
Keywords : Income, Income distribution, Income inequality, Economic growth, social state, economic development, socioeconomic policies

ABSTRACT

EXAMINING THE RELATIONSHIP OF ECONOMIC GROWTH WITH INCOME DISTRIBUTION IN SOCIO-ECONOMIC TERMS: THE CASE OF TURKEY

Among the main objectives of countries' economic policies are to achieve a sustainable economic growth and to ensure that the output created is distributed fairly to all segments of the society. Therefore, for many years, the issues of ensuring justice in economic growth and income distribution have been the focus of attention of economists and policy makers.

In this study; after making theoretical explanations of economic growth, income and income distribution, it has been tried to reveal the relationship between the concepts of economic growth and income distribution. In this respect, it is aimed to explain the effects of economic growth and income distribution on each other by examining the connections of economic growth and income distribution with macroeconomic and socioeconomic factors.

Keywords: Income, Income distribution, Income inequality, Economic growth, social state, economic development, socioeconomic policies

ÖNSÖZ

İktisadi büyüme ve gelir dağılımında adaletin sağlanması kavramları, ülkelerin yoğun olarak üzerinde durdukları konu başlıklarından olup, her geçen gün bu kavramlara ayrı bir önem atfedilmektedir. Bu çalışmada, iktisadi büyüme ve gelir eşitsizliği kavramları üzerinde durularak, söz konusu kavramların sosyo-ekonomik açıdan öneminden bahsedilmiştir. İktisadi büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki teorik olarak ele alındıktan sonra bu değişkenlerin aralarındaki etkileşim kanalları ve birbirleri üzerine olan etkileri gerek sosyo-ekonomik yönden, gerek makroekonomik göstergeler aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya konulmasında, şahsıma olan destek ve yardımlarını esirgemeyen, tecrübeleriyle yol gösteren, ilgisini ve samimiyetini eksik etmeyen, kıymetli bilgi ve birikiminden istifade edebildiğim değerli tez danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Erdem TURGAN' a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Çalışmanın gerçekleştirilmesi sırasında desteğini ve yardımını her an hissettiğim ve her daim beni cesaretlendiren, motive eden, samimiyetini, güzel dostluğunu ve kardeşliğini eksik etmeyen başta Ramazan ÖZGÖL olmak üzere akabinde tüm mesai arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Varlıklarını en büyük zenginlik olarak kabul ettiğim, hayatım boyunca her süreçte yanımda olan, desteklerini ve güvenlerini her zaman üzerimde hissettiren, kıymetli anneme, babama ve kardeşlerime sonsuz minnet ve şükranlarımı sunarım.

İstanbul, 2020

Anıl ARMUTLU

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar	ix
ŞEKİLLER	x
DENKLEMLER.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
İKTİSADİ BÜYÜME KAVRAMI, İKTİSADİ BÜYÜMENİN ÖLÇÜLMESİ VE İKTİSADİ BÜYÜMEYE İLİŞKİN KURAMLAR	3
1. İKTİSADİ BÜYÜME	3
1.1. İktisadi Büyüme Tanımı ve Kavramsal Yaklaşım	3
1.2. İktisadi Büyümenin Ölçülmesi	6
1.2.1. Reel Gayri Safi Milli Hasıla	6
1.2.2. Fert Başına Düşen Hasıla	8
1.2.3. Satın Alma Gücü Paritesi (Tek Fiyat Kanunu)	8
1.2.4. İnsani Gelişme Endeksi.....	9
1.3. İktisadi Büyümenin Kaynakları.....	11
1.3.1. İktisadi Büyümenin Temel Kaynakları	11
1.3.1.1. Emek (İşgücü)	12
1.3.1.2. Fiziki Sermaye	14
1.3.1.3. Doğal Kaynak.....	15
1.3.1.4. Teknoloji	16
1.3.2. İktisadi Büyümenin Diğer Kaynakları	18
1.3.2.1. Girişimcilik	18
1.3.2.2. Beşeri Sermaye.....	19

1.3.2.3. Kurumsal Yapı	21
1.3.2.4. Kültür	22
1.3.2.5. Dış Ticaret	23
1.4. İktisadi Büyümenin Türleri	25
1.5. İktisadi Büyümenin Etkileri	27
1.6. İktisadi Büyüme Modelleri.....	29
1.6.1. Geleneksel Büyüme Modelleri Öncesi Yaklaşımlar	29
1.6.1.1.Merkantilizm	29
1.6.1.2.Fizyokratlar	31
1.6.2. Geleneksel Büyüme Modelleri	32
1.6.2.1. Klasik Büyüme Modelleri	32
1.6.2.2. Schumpeter'in Büyüme Konusundaki Görüşleri	42
1.6.2.3. Keynes'in Büyüme Konusundaki Görüşleri	44
1.6.3. Çağdaş Büyüme Modelleri	45
1.6.3.1. Harrod – Domar Modeli	46
1.6.3.2. Neo-Klasik Büyüme Modeli	51
1.6.3.3. İçsel Büyüme Modelleri	56
1.7. Türkiye’de İktisadi Büyüme.....	61
İKİNCİ BÖLÜM.....	65
GELİR DAĞILIMI KAVRAMI, GELİR DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ VE	
GELİR DAĞILIMINA İLİŞKİN KURAMLAR	65
2. GELİR DAĞILIMI.....	65
2.1. Gelir ve Gelir Dağılımı Tanımı, Kavramsal Yaklaşım	67
2.2. Gelir Dağılımı Türleri	69
2.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı	69
2.2.2. Fonskiyonel Gelir Dağılımı	71
2.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı	73
2.2.4. Sektörel Gelir Dağılımı.....	75
2.3. Gelir Dağılımının Hesaplanmasında Kullanılan Yöntemler	76
2.3.1. Varyasyon Katsayısı	77
2.3.2. Theil Endeksi	77
2.3.3. Pareto Katsayısı	78

2.3.4. Değişim Aralığı.....	79
2.3.5. Atkinson Eşitsizlik Ölçütü	79
2.3.6. Yüzde Paylar Analizi	80
2.3.7. Göreli Ortalama ve Mutlak Sapma	81
2.3.8. Lorenz Eğrisi.....	82
2.3.9. Gini Katsayısı.....	83
2.4. Gelir Dağılımına İlişkin Teorik Yaklaşımlar	84
2.4.1. Fizyokratlarda Gelir Dağılımına İlişkin Yaklaşımlar	85
2.4.2. Klasiklerde Gelir Dağılımına İlişkin Yaklaşımlar	86
2.4.3. Marksist Teoride Gelir Dağılımına İlişkin Yaklaşımlar	88
2.4.4. Neo-Klasiklerde Gelir Dağılımına İlişkin Yaklaşımlar	89
2.4.5. Keynes'in Gelir Dağılımına İlişkin Yaklaşımları	90
2.4.6. Monetaristlerin Gelir Dağılımına İlişkin Yaklaşımları.....	92
2.5. Türkiye'de Gelir Dağılımı	93
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	101
İKTİSADİ BÜYÜME – GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİNİN SOSYO-EKONOMİK VE MAKROEKONOMİK AÇIDAN İNCELENMESİ	101
3. İKTİSADİ BÜYÜME – GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ.....	101
3.1. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler	101
3.1.1. Enflasyon	102
3.1.2. İşsizlik	103
3.1.3. Kayıt Dışı Ekonomi	103
3.1.4. Servet	104
3.1.5. Küreselleşme	105
3.1.6. Finansal Derinlik.....	106
3.1.7. Kamu Harcamaları	107
3.1.8. Vergiler	108
3.1.9. Teknoloji	108
3.2. İktisadi Büyüme ve Gelir Dağılımının Sosyoekonomik İlişkisi	110
3.2.1. Demografik Unsurlar	110
3.2.2. Eğitim.....	111
3.2.3. Siyasi Süreçlere Katılım, Kurumsal Mücadele.....	113

3.2.4. Göç	114
3.2.5. Sağlık	115
3.2.6. Suç Oranları	116
3.3. İktisadi Büyüme ve Gelir Dağılımının Makroekonomik İlişkisi.....	118
SONUÇ	124
KAYNAKÇA.....	127

TABLÖLER

Tablo 1: Türkiye'nin 2008-2018 yılları arası İGE Endeksi.....	10
Tablo 2: Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Değişim ve Büyüme Oranları	62
Tablo 3: 2002-2009 yılları arası Türkiye'de Gerçekleşen Büyüme Oranları	63
Tablo 4: Türkiye'de 2009-2018 Yılları Arasında Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Kişisel Gelir Dağılımı	70
Tablo 5: Türkiye'de 2009-2018 Yılları Arasında % lik Fonksiyonel Gelir Dağılımı	72
Tablo 6: Türkiye'de 2009-2018 Yılları Arası Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Kişisel Gelire Göre Bölgesel Sınıflandırmada Gini Katsayısı.....	73
Tablo 7: Türkiye'de 2009-2018 Yılları Arası Cari Fiyatlarla Hesaplanmış Gayrisafi Yurt içi Hasıla İçindeki Sektörlerin %'lik Payları.....	75
Tablo 8: Türkiye'de 2009-2018 Yılları Arası İktisadi Faaliyet Kollarına Göre %lik İstihdam Oranları.....	76
Tablo 9: 1963-2018 Yılları Arasında Türkiye'de Gelir Dağılımı İstatistikleri	95
Tablo 10: 2009-2018 Yılları Arasında Türkiye'de Kullanılabilir Gelirin Türlerine Göre Dağılımı	96
Tablo 11: 2004-2018 Yılları Arası Ana İktisadi Faaliyet Kollarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Sektörel Payları Cari Fiyatlarla (Bin TL)	98
Tablo 12: 2006-2018 Yılları Arası Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre "Düzey 1" Gini Katsayısı - P80/P20 Oranı.....	99

ŞEKİLLER

Şekil 1: Üretim Olanakları Eğrisi	4
Şekil 2: İşçi Başına Düşen Çıktı Düzeyi	53
Şekil 3: Durağan Durum Büyüme	54
Şekil 4: Pareto Gelir Dağılımı Piramidi	78
Şekil 5: Lorenz Eğrisi.....	82
Şekil 6: Kuznets Eğrisi	118

DENKLEMLER

Denklem 1: Büyüme Oranı	7
Denklem 2: n Yıl Sonunda Ortalama Büyüme Oranı	8
Denklem 3: Hızlandıran Katsayısı	47
Denklem 4: Gerekli Büyüme Hızı	48
Denklem 5: Fiili Büyüme Hızı.....	48
Denklem 6: Doğal Büyüme Hızı.....	48
Denklem 7: Üretim Kapasite Değişimi.....	50
Denklem 8: Solow Üretim Fonksiyonu	52
Denklem 9: İşçi Başına Düşen Sermaye Düzeyi	54
Denklem 10: Varyasyon Katsayısı.....	77
Denklem 11: Theil Endeksi	77
Denklem 12: Değişim Aralığı	79
Denklem 13: Atkinson Eşitsizliği	79
Denklem 14: Ortalama Mutlak Sapma	81
Denklem 15: Varyans	81
Denklem 16: Gini Katsayısı.....	83

KISALTMALAR

AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
RGSYİH	: Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
A.G.M	: Adı Geçen Makale
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İGR	: İnsani Gelişme Raporu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Ülkelerin temel iktisat politika ve hedeflerinden olan iktisadi büyüme ve gelir dağılımı konuları, refah ekonomisi açısından önemli göstergeler arasında sayılmaktadır. Ülkelerin refah düzeyleri ile yakından ilişkili olan bu makroekonomik göstergeler, ekonomistler tarafından uzun yıllar boyunca süre gelen tartışma konularını oluşturmaktadır. İktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasında ilişkinin incelenmesine yönelik ilk çalışma 1955 yılında Simon Kuznets tarafından ortaya konulmuştur. Kuznets'e göre fert başına gelir düzeyindeki artış ile birlikte iktisadi büyümenin yaşandığı ilk evrelerde gelir eşitsizliğinden uzaklaşılırken, iktisadi büyümenin ilerleyen safhalarında gelir eşitsizliğinde iyileşme gözlemlenmektedir.

Ülkelerin refah seviyelerinin karşılaştırılmasında, iktisadi büyümenin tek başına yeterli olmadığı yönünde görüşler yoğunluk göstermektedir. Refah düzeyinin ileri noktalara taşınabilmesi adına salt iktisadi büyüme trendindeki yükselişler yeterli olmamaktadır. Ülke ekonomisinde yaratılan katma değere, toplumun tüm kesimlerinin adil bir şekilde ulaşabilmeleri de en az iktisadi büyüme kadar ayrı bir önem taşımaktadır. Bu sebeple sürdürülebilir bir iktisadi büyüme ile birlikte adil bir bölüşümün gerçekleştiği, toplumsal barışın ve huzurun sağlandığı, gelir eşitsizliğinin minimal seviyede seyrettiği bir ekonomik yapı; politika uygulayıcılarının arzuladığı ve amaçladığı argümanlar arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada, iktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, iktisadi büyüme konusu teorik açıdan ele alınarak iktisadi büyüme kavramının tanımından, ülke ekonomileri için öneminden, büyümenin kaynaklarından, iktisat ekollerinin büyüme olgusu üzerine düşüncelerinden ve Türkiye'de yıllar itibariyle gerçekleşen büyüme seyrinden bahsedilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, gelir kavramı üzerine araştırmalarda bulunulmuştur. Gelir ve gelir dağılımı kavramları açıklandıktan sonra teorik olarak gelir dağılımı türleri incelenmiştir. Gelir eşitsizliğinin ölçülmesi ve gelir dağılımının hesaplanmasında kullanılan genel kabul görmüş yöntemler açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak iktisat okullarının gelir dağılımına bakış açıları ve Türkiye'de yıllar itibariyle gelir dağılımının seyri ele alınmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise teorik açıdan ortaya konulan iktisadi büyüme ve gelir dağılımı kavramları arasında ne yönlü bir etkileşimin olduğu, iktisadi büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkinin varlığı, iktisadi büyüme ile gelir dağılımı kavramlarının sosyo-ekonomik yönlü boyutu ve makroekonomik açıdan birbirlerini etkileme düzeyleri aktarılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜME KAVRAMI, İKTİSADİ BÜYÜMENİN ÖLÇÜLMESİ VE İKTİSADİ BÜYÜMEYE İLİŞKİN KURAMLAR

1. İKTİSADİ BÜYÜME

Ülkelerin yönetim biçimleri, coğrafi konumları, ekonomik yapıları, kültürel özellikleri farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar; ülkelerin gelişmişlik düzeyi, sosyal refah durumları, ekonomik pozisyonları ve kalkınma aşamaları gibi başta ekonomik olmak üzere birçok alanda ülkeler üzerinde etkilerini göstermektedir. Her ülke, günümüzde küresel rekabet yarışından daha fazla pay almak, dünya üzerinde daha güçlü bir konuma sahip olmak, süper güç haline gelmek ve vatandaşlarına daha iyi bir yaşam standardı kazandırmak amacıyla birbirleri ile kıyasıya bir yarış halindedirler. Bu sebeplerle ülkelerin iktisat politikalarında ki en temel amaçlarından biri de her geçen gün itibariyle ülkelerinin iktisadi büyümelerini sağlamak ve arttırmaktır.

1.1. İktisadi Büyüme Tanımı ve Kavramsal Yaklaşım

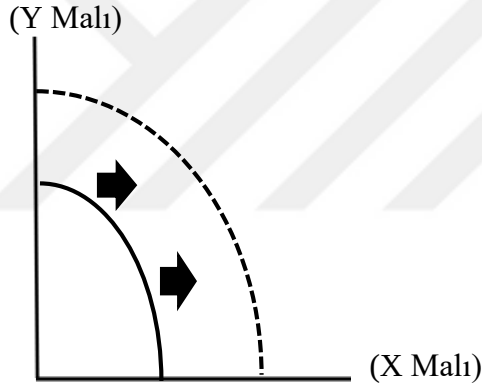
Her canlı gibi ülke ekonomileri de büyüme ve gelişme göstermektedir. Ekonomik olarak büyüme her ülkede aynı düzeyde ve oranda gerçekleşmez. Bu farklılığın sebebi ise ülkelerin sahip olduğu üretim kaynakları, teknolojik imkânlar, sermaye, nitelikli işgücü, kurumsal yapılar gibi birçok faktörün ülkeden ülkeye farklılık göstermesidir.

İktisadi büyüme, ülkelerde üretilen nihai mal ve hizmet miktarının, dönemler itibariyle devamlı artış göstermesi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca nihai mal ve hizmet miktarındaki artışın büyüme olarak tanımlanabilmesi için bu artışın arızî bir artışı değil, devam eden istikrarlı ve sürekli bir artışı yansıtması gerekmektedir.¹ Çok küçük oranlarda

¹ M. Erdal Ünsal, *Makro İktisat*, 7. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara: 2007, s.14,15.

olsa bile büyüme hızlarını uzun dönemde devamlı ve istikrarlı bir şekilde sürdürebilen ülkeler, diğer ülkelere göre refah seviyesi olarak daha üstün bir pozisyona gelebilmektedirler.

İktisadi büyüme kavramının açıklanması “*Reel Gayri Safi Yurt içi Hâsıla (RGSYİH)*” ile yapılmaktadır. Buna göre ülkelerin belirli bir dönem itibarıyla mevcut tüm kaynaklarıyla ürettiği nihai mal ve hizmetlerin, piyasa fiyatlarından arındırılmış değerinde ölçülebilen reel bir artış olması durumu iktisadi büyümeyi ifade etmektedir. İktisadi büyüme, belirli bir zaman aralığında bir ülkede üretilen nihai mal ve hizmet miktarının devamlı olarak artması şeklinde nitelendirildiğinde, o ülkenin büyümesi temsili olarak gösterilmek istenirse üretim olanakları eğrisinde sağa doğru bir kayma gözlemlenmektedir.²

Şekil 1: Üretim Olanakları Eğrisi

Kaynak: Nurdan Aslan, *Mikro İktisat KPSS ve Kurum Sınavları İçin*, 3.Baskı, İkinci Sayfa Yayınevi, İstanbul: 2016, s.558.

Şekilde görüleceği üzere üretim faktörleri ve teknoloji sabitken, iki mal ürettiği (X ve Y malı) varsayılan bir ülkenin mevcut üretim faktörlerini tam ve etkin bir şekilde kullanması sonucu üretebileceği alternatif mal bileşimleri, üretim imkânları eğrisi yardımıyla incelenebilmektedir.³ Zaman içinde ülkelerin sahip olduğu kaynakların niteliklerindeki iyileşmeler ve teknolojik gelişmeler, ülkelerin ürettiği nihai mal ve hizmet miktarlarında reel

² Adem Üzümcü, *İktisadi Büyüme: (Teori, Model ve Türkiye Üzerine Gözlemler)*, 2.Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul: 2015, s.6.

³ Nurdan Aslan, *Mikro İktisat KPSS ve Kurum Sınavları İçin*, 3.Baskı, İkinci Sayfa Yayınevi, İstanbul: 2016, s.558.

olarak artış yaşanmasına, üretim olanakları eğrisinin dışa doğru kaymasına ve iktisadi büyümenin gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır.

İktisadi büyümeye bir başka bakış açısı ise iktisadi büyümenin *kişi başına reel hasılda* meydana gelen sürekli artışları ifade etmesidir.⁴ Kişi başına reel hasılda meydana gelen artışlar ancak uzun dönemde ülkenin potansiyel hâsıla trendinde genişlemeyi ortaya koyabileceğinden iktisadi büyüme daha çok uzun vadeli ve arz cephesine bağlı bir iktisadi kavramdır. Kısa dönemde eksik rekabet altında bir ekonominin, girdilerini henüz tam ve etkin kullanmadığı vaziyette ülke hükümetlerinin uyguladığı Keynesyen genişletici politikalar sonucu toplam talebin artmasına bağlı olarak kişi başına reel hasılda meydana gelen artışlar; “*büyüme kuramlarının*” değil “*konjonktürel dalgalanmaların*” konusunu oluşturmaktadır.⁵

Bir ülkenin iktisadi büyümesi, tam istihdam altında kullandığı iktisadi kaynaklarını eskiye göre daha verimli bir şekilde kullanmaya başlaması ya da tam istihdam durumunda kullandığı mevcut iktisadi kaynaklarına yenilerinin eklenmesi yoluyla ortaya çıkmaktadır. Doğal olarak iktisadi büyüme, üretim kaynaklarının miktarı ve üretimin verimliliği ile doğrudan bağıntılıdır. Bu bağlamda iktisadi büyüme; sosyal refah düzeyi, yaşam kalitesi gibi nitel anlayıştan daha çok nicel bakımdan ortaya çıkan sayısal olarak ölçülebilen fiziki değişimi ifade etmektedir.⁶

İktisadi büyüme, en az ülkeler kadar iktisatçılar tarafından da önemli bir kavram niteliğindedir. İktisat tarihi boyunca iktisadi büyüme kuramı, birçok iktisatçının ilgisini çekmiş ve defalarca araştırma ve hipotezlere konu olmuştur. Amerikan Ekonomik Kurumu’nun 1989 yılında yapmış olduğu konferansta ünlü iktisatçı David S. Landes,

⁴ Ünsal, **İktisadi Büyüme**, s.11.

⁵ Aykut Kibritçioğlu, “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri” **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:53, No: 1-4, Ocak-Aralık 1998, s.208.

⁶ Sami Taban, **İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller**, 4. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2016, s.3.

sunduğu bildirinin başlığını “*Neden Biz Daha Zenginiz, Diğerleri Daha Yoksul ?*” şeklinde seçerek iktisadi büyümenin temel sorusuna gönderme yapmıştır.⁷

İktisadi büyüme hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler açısından önem arz etmektedir. Gelişmiş ülkeler iktisadi büyüme kavramının üstünde daha çok dururken gelişmekte olan ülkeler ise iktisadi büyüme kavramının yanında iktisadi kalkınma kavramına da önem vermektedirler. Bunun dışında kişi başına reel hasılda artış olmadan iktisadi kalkınma gerçekleşmeyeceği için az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarının, istikrarlı ve devamlı bir büyümeye bağlı olduğu sonucu doğmaktadır. Kalkınma, bir ülkenin işbölümünde tam uzmanlaşmaya geçmesi, sürdürülebilir istikrarlı bir büyümenin var olması, vatandaşlarının yaşam kalitelerinin ve refah düzeylerinin artması, üretim - tüketim kalıplarının değişime uğraması, şehirleşme ve okuryazarlık oranlarının artması, ülkenin mevcut sanayi yapısının değişimi gibi birçok alanda iyileşmelerin yaşanmasına bağlıdır. Dolayısıyla kalkınma kavramı iktisadi büyüme olgusundan daha kapsayıcıdır.⁸ Çünkü iktisadi büyüme, milli gelirdeki niceliksel olarak rakamsal bir artışı gösterirken; iktisadi kalkınma, üretim ve teknolojilerdeki gelişmelerle oluşan ekonomik, sosyal, teknolojik gelişmeleri ve gelir dağılımındaki adil dağılımı da içermektedir. Dolayısıyla ekonomik kalkınma, ekonomik büyümeden daha geniş bir kavramı ifade etmektedir.⁹

1.2. İktisadi Büyümenin Ölçülmesi

1.2.1. Reel Gayri Safi Milli Hasıla

İktisadi büyümenin hesaplanmasında birçok ölçüt değerlendirilmektedir. Bu hesaplamalar da ülkelerin aktif nüfus sayısında meydana gelen artışlar, iktisadi kaynaklarındaki değişimler, demir, çelik, elektrik üretimlerindeki artışlar, beşeri sermayelerinin gelişimi gibi birçok değişkene başvurulabilmektedir. İktisadi büyüme daha çok niceliksel bir kavramı inşa ettiği için sayısal olarak ölçülebilen bir göstergeye ihtiyaç

⁷ Charles I. Jones, *İktisadi Büyümeye Giriş*, Çev.: S. Ateş ve İ. Tuncer, Literatür Yay., İstanbul: 2001, s.1.

⁸ Üzümcü, s.8.

⁹ Aslan, *Makro İktisat KPSS ve Kurum Sınavları İçin*, 5. Baskı, İkinci Sayfa Yayınevi, İstanbul: 2015, s.709.

duyulmaktadır. Bu kapsamda iktisadi büyümenin hesaplanmasında ölçüt olarak reel *GSYİH* kriteri daha yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁰

Fiili büyüme oranı yüzde değişim olarak hesaplanmak istendiğinde;

$$g = \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}} \times 100$$

Denklem 1: Büyüme Oranı

g: Büyüme Oranı

Y_t: Cari dönem reel GSYİH düzeyi

Y_{t-1}: Bir önceki dönem reel GSYİH düzeyi

yukarıda belirtilen formül ile hesaplanabilmektedir.¹¹ Fiili büyüme oranı, üretilen mal ve hizmet miktarındaki reel olarak cari değişimi gösterirken reel büyüme oranından, nüfus artışının indirgenmesi sonucu ise *net büyüme* oranına ulaşılmaktadır.¹² Net büyüme oranının hesaplanmasında ki temel esas büyüme hızı refah artışının gerçek bir göstergesi olmak için yeterli bir ölçüt teşkil etmediği, milli gelir artışının yanı sıra nüfus artış hızının da hesaplamalarda göz önüne alınması gerektiğiyle alakalıdır.¹³

Kişi başına reel gelirin yaklaşık kaç yıl sonra iki katına çıkacağı 70 kuralı ile hesaplanabilmektedir. Eğer bir ekonomi her yıl sabit bir büyüme gösteriyorsa büyüme oranı (g), 70 sayısına bölünerek (70/g) kişi başına reel gelirin kaç yıl sonra iki katına çıkacağı hesaplanabilmektedir. Bu husus iktisat literatüründe 70 kuralı olarak adlandırılmaktadır.¹⁴

Reel GSYİH' nin her yıl farklı oranlarda da olsa artış göstermesi, yıllar itibariyle iktisadi büyüme oranının kümülatif bir biçimde toplanarak artması anlamına gelmektedir.

¹⁰ Taban, s.5.

¹¹ Aslan, *Makro İktisat KPSS ve Kurum Sınavları İçin*, s.710.

¹² Üzümcü, s.20.

¹³ Aslan, *Makro İktisat KPSS ve Kurum Sınavları İçin*, s.710.

¹⁴ Ünsal, “İktisadi Büyüme”, s.14.

Ekonomi n yılsonunda g oranında bir büyüme sağlamışsa ve başlangıçta reel GSYİH' nin değeri Y_t ise n yılsonunda ülkenin *ortalama büyüme oranı* aşağıdaki formül ile hesaplanabilmektedir.¹⁵

$$g = \frac{\text{Dönem Sonundaki Reel GSYİH Değeri}}{\text{Dönem Başındaki Reel GSYİH Değeri}} - 1^{1/n}$$

Denklem 2: n Yıl Sonunda Ortalama Büyüme Oranı

1.2.2. Fert Başına Düşen Hasıla

Ülkelerin iktisadi büyüme hızlarının ölçümü yapılırken reel GSYİH rakamlarına göre yapılan hesaplamalar bizlere sadece ülkeler arasında nicelik bakımından sayısal bir karşılaştırma yapma olanağı sağlamaktadır. Bu bağlamda ülke vatandaşlarının yaşam standartları, sosyal refahları, satın alma güçleri konularında yeterli bir bilgi sunmamaktadır. Ayrıca büyüme oranları hesaplanırken ülkelerin nüfus artış hızlarının göz ardı edilmesi sağlıklı bir hesaplama yapma durumunu boşa çıkarmaktadır. Çünkü ülke ekonomisi her ne kadar pozitif bir büyüme yakalamış olsa bile nüfus artış hızı reel üretim artışından daha fazla olduğu durumda, fert başına düşen hasılda artış olmayacaktır. Dolayısıyla aslında sayısal olarak bir büyüme sağlanmış gibi gözükse de fert başına refah düzeyinde azalma meydana gelmektedir. Bu yüzden iktisadi büyüme hızı hesaplanırken *fert başına reel hasılda* artış sağlanıp sağlanmadığının ölçümü ve buna göre kıyaslama yapmak daha doğru bir sonuç vermektedir.¹⁶

1.2.3. Satın Alma Gücü Paritesi (Tek Fiyat Kanunu)

Her ülkenin ulusal bir para birimi mevcuttur. Ülkelerin ulusal para birimleri, diğer ülkelerin para birimleri ile aynı eş değeri yansıtmamaktadır. Dolayısıyla her ülkenin farklı bir para biriminin olması ve diğer ülke para birimlerine göre farklı bir değeri yansıtması, ülkelerin ulusal para birimleri baz alınarak büyüme oranları ve refah durumları hakkında

¹⁵ Metin Berber, “İktisadi Büyüme ve Kalkınma”, 6. Baskı, Ekin Yayıncılık, Trabzon: 2017, s.20.

¹⁶ Taban, s.15.

uluslararası bir karşılaştırma yapmanın sağlıklı bir sonucu ortaya çıkarmayacağını göstermektedir. Bu sebeple karşılaştırmalar, genellikle tüm dünyada kabul gören bir para birimi olan ABD Doları ile yapılmaktadır. Dolayısıyla fert başına reel hâsıla ölçümü sonucunda uluslararası bir refah karşılaştırması yapılmasının anlamlı olabilmesi için *1 doların farklı ülkelerde satın alma gücünün* aynı olması gerekmektedir.¹⁷ Böylece ülkelerin ürettiği aynı mal ve hizmetler üzerindeki iç fiyat farklılıklarından kaynaklı refah farkı bertaraf edilmiş olmaktadır. İktisat literatüründe belirli bir mal sepetini farklı iki ülke içindeki fiyatını dolara eşitleyen pariteye “*satın alma gücü paritesi (tek fiyat kanunu)*” denilmektedir.¹⁸

1.2.4. İnsani Gelişme Endeksi

İktisatçıların, 1970’li yıllarda hızla gelişen ve büyüyen ekonomilerde siyasal tıkanıklıklar, işsizlik oranlarında ki artışlar ve adil olmayan gelir dağılımları gibi birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları görülmüştür. Bu sorunlara iktisadi büyüme, tek başına çözüm sağlamamaktadır. Dolayısıyla tek başına yüksek gelir düzeylerinin ya da yüksek büyüme oranlarının yoksulluktan kurtulma, yaşam kalitesini artırma ve refah düzeyini ilerletme anlamlarına gelmediği görülmektedir. Bu sebeplerle uzman iktisatçılar, iktisadi konularda uluslararası karşılaştırmalar yaparken ekonomik göstergelerin tek başına yeterli olmadığı bunun yanı sıra sosyal faktörlerinde refah karşılaştırması ölçütlerine dâhil edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından her yıl ülkelere “*İnsani Gelişme Raporu (İGR)*” hazırlanmaktadır. Bu raporlar sonucunda ülkelerarası gelişmişlik ve refah düzeylerinin karşılaştırılması adına sosyo–ekonomik ölçütler üzerine oluşturulan İnsani Gelişme Endeksi (İGE) geliştirilmiştir. İGE, bir ülkeyi gelişmişlik ve refah düzeyinde kıyaslarken üç kriteri dikkate almaktadır. İlki; yaşam süresi, ikincisi; eğitim öğretim düzeyi, üçüncüsü ise satın alma gücü paritesine göre fert başına gelir düzeyi ile değerlendirmektedir.¹⁹ İGE, tıpkı Gini katsayısında olduğu gibi 0 ile

¹⁷ Ünsal, “İktisadi Büyüme”, s.6.

¹⁸ Ünsal, “İktisadi Büyüme”, s.6.

¹⁹ Didem Gürses, “İnsani Gelişme ve Türkiye”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.12, S.21, Balıkesir: Haziran 2009, s. 342,343.

1 arasında bir değer almaktadır. Ülkelerin endeks notunun, 1'e yaklaştıkça insani gelişmişlik seviyelerinin arttığı, 0' değerine yaklaştıkça ise iyi bir insani gelişme endeksinin söz konusu olmadığını ortaya koymaktadır.

UNDP tarafından yayınlanmış 2015 yılına ait İnsani Gelişme Raporu'na göre 0 – 0,55 değerleri arasında bulunan ülkeler “*düşük insani gelişme*” düzeyi, 0,55 – 0,70 endeks değerine sahip ülkeler “*orta insani gelişme*” düzeyi, 0,70 – 0,80 aralığında endeks değerine sahip ülkeler “*yüksek insani gelişme*” düzeyi ve son olarak 0,80 ve üstü bir endeks değerine sahip ülkeler ise “*çok yüksek insani gelişme*” düzeyi şeklinde sınıflandırılmaktadırlar.²⁰

Tablo 1: Türkiye'nin 2008-2018 yılları arası İGE Endeksi

Rapor Yılı	İGE Değeri ile İlgili Yıl	İGE	Sıralama	İGE Hesaplanan Ülke Sayısı
2000	1998	0,732	85	174
2001	1999	0,735	82	162
2002	2000	0,742	85	173
2003	2001	0,734	96	175
2004	2002	0,751	88	177
2005	2003	0,750	94	177
2006	2004	0,757	92	177
2007/8*	2005	0,775	84	177
2009	2007	0,806	79	182
2010	2010	0,679	83	169
2011	2011	0,699	92	187
2012**	-	-	-	-
2013	2012	0,722	90	187
2014	2013	0,759	69	187
2015	2014	0,761	72	188
2016	2015	0,767	71	188
2017***	2016	0,787	65	188
2018	2017	0,791	64	189

* 2007/8 yıllarında tek UNDP raporu yayınlanmıştır.

** 2012 yılında UNDP HDI Raporu yayımlanmamıştır.

*** 2018 UNDP güncellenmesinden alınmıştır.

Kaynak: Hacı Hayretti Tıraş, “Türkiye İçin İnsani Gelişmişlik Göstergeleri”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, Cilt:14, No:1, 2019, s.21.

²⁰ Taban, s. 19.

Türkiye, 2015 yılında UNDP tarafından yayımlanan rapora göre İGE sıralamasında 0,761 puan ile 188 ülke arasında 72 nci sırada yer alırken, 2016 yılında yayımlanan İnsani Gelişme Raporuna göre 0,767 puanla, 188 ülke arasında 71 inci sırada yer almıştır. Son olarak 2018 yılında yapılan istatistiksel güncelleme sonrasında Türkiye, 0,791 puan ile 64 üncü sıraya yükselmiştir. ²¹

1.3. İktisadi Büyümenin Kaynakları

Ülkelerin iktisadi büyümelerini gerçekleştirmelerini sağlayan birçok faktör söz konusu olmaktadır. Uzun vadeli bir süreç olarak açıklanan iktisadi büyüme, statik bir olguyu değil dinamik bir süreci yansıtmaktadır. İktisadi büyümenin gerçekleşmesinde etkili olan genel kabul görmüş faktörleri iki kategori altında tasnif etmek mümkündür.

1.3.1. İktisadi Büyümenin Temel Kaynakları

Her ekonomide fiziki sermaye stoku, beşeri sermaye, işgücü, doğal kaynaklar ve teknoloji gibi girdilerden oluşan üretim faktörleri, girişimciler tarafından farklı oranlarda ve farklı miktarlarda bir araya getirilmesi sonucunda çıktı elde edilerek bir üretim fonksiyonu oluşturulmaktadır. Üretim fonksiyonlarının temel girdi bileşimleri olan ve uzun dönemde iktisadi büyümeyi gerçekleştiren temel iktisadi büyüme kaynaklarını $Q_x = f(\Delta L, \Delta N, \Delta K, \Delta E, \Delta A)$ emek, doğal kaynak, fiziki sermaye, girişimci ve teknoloji olarak göstermek mümkündür. ²² Dolayısıyla iktisadi büyümeyi etkileyen büyümenin temel kaynakları, aslında üretim fonksiyonunda ifadesini bulmaktadır.

²¹ “Türkiye İnsani Gelişme Endeksi’nde 64. Oldu”, erişim: 19.12.2019, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/articles/2018/09/tuerkiye-nsani-gelime-endeksinde-64--oldu0.html>

²² Aslan, *Mikro İktisat KPSS ve Kurum Sınavları İçin*, s.256.

1.3.1.1. Emek (İşgücü)

Bir ülkedeki işgücü arzı, aktif nüfusa yani çalışabilir yaştaki nüfusun büyüklüğüne bağlıdır. Emek, genellikle nüfus artışına bağlı olarak işgücü artışında meydana gelen değişimler şeklinde düşünülmektedir.

Nüfus, hem nicelik hem de nitelik itibarıyla işgücünün miktarı ve kalitesine bağlı olarak iktisadi büyümenin önemli bir kaynağını oluşturmaktadır. Nüfus üretim ve tüketim sürecinin bütününde yer alan, mal ve hizmeti üreten (arz) ve üretilen mal ve hizmeti pazar piyasasında satın alan (talep) dolayısıyla üretim ve tüketim sürecini hem etkileyen hem de süreçten etkilenen bir unsurdur. Üretim fonksiyonunda ki diğer üretim faktörleri yeteri kadar mevcut ve işgücü ile ikame olanağı yeteri kadar mümkün ise üretim sürecinde nüfusun artmasına bağlı olarak artan işgücü, işgücü verimliliğini arttırarak üretim artışına katkı sağlamaktadır. Daha teknik olarak izah etmek gerekir ise emeğin marjinal verimliliği, emeğin ortalama verimliliğin üstünde seyir ettiği ve eşitlendiği noktaya dek iktisadi büyüme açısından olumlu süreç işlemeye devam etmektedir.²³

Nüfus artış hızının gelişmiş ülkelere göre daha fazla olduğu görülen az gelişmiş ülkelerde, yapısal sorunlar nedeniyle emeğin genel verimliliği, gelişmiş ülkelerdeki emeğin verimliliğine göre daha düşük düzeyde seyretmektedir. Bu sebeple az gelişmiş ülkelerde emeğin verimliliğinin yükseltilmesi, diğer üretim faktörlerinin arttırılmasına ve diğer üretim faktörlerinden maksimum düzeyde yarar sağlanmasına dayandırılmaktadır. Üretim faktörlerinden olan doğal kaynakların istenildiği zaman istenildiği ölçütte arttırılamaması, gelişmekte olan ülkeleri sermaye artırımına yöneltmektedir. Dolayısıyla bu ülkeler, işgücü başına düşen sermaye oranını arttırmaları ve sahip olduğu emek faktöründeki işçilerin niteliklerini geliştirecek girişimlerde bulunmaları gerekmektedir.²⁴

Diğer taraftan işgücü arzına ilave olunan işçilerin verimli şekilde kullanılıp kullanılmadığı da mevcut ekonomik durumun başarısını etkilemektedir. Artan işgücü arzı

²³ Taban, s.32.

²⁴ Üzümcü, s.13.

verimli şekilde kullanılmadığında emeğin marjinal verimliliği sıfır olan ya da artan işgücü arzına istihdam alanı yaratılmadığı takdirde ise işsizlik sayısının artmasına yol açacak dezavantajlar ülkeler açısından kaçınılmaz olmaktadır.

Geleneksel büyüme modellerinde emeğin daha çok nicel olarak önemi vurgulanırken, modern büyüme yaklaşımlarında emeğin niteliğine de dikkat edilmektedir. Bu çerçevede emeğin hem miktar olarak hem de verimliliğini, kalitesini ve niteliğini göz önünde bulunduran bir yaklaşım ortaya konulmaktadır. Schultz, Becker ve Mincer gibi iktisatçıların öncülük ettiği yeni yaklaşımlarda beşeri sermaye, daha iyi bir eğitim sürecinden geçmiş ve kendi bilgi ve birikimini, becerisini, donanımını geliştirmiş insan kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Ülke ekonomilerinde beşeri sermaye, fiziki sermaye stokunun ve teknolojik ilerlemenin tamamlayıcısı olarak iktisadi büyümede önemli rol oynamaktadır. Beşeri sermaye açısından yetersiz bulunan, beşeri sermayeye yeterli önemi vermeyen ve gerekli yatırımları yapmayan ülkelerin parlak bir gelecekle karşılaşmalarının pek mümkün olmayacağı vurgulanmaktadır.²⁵

İnsan kaynaklarını etkin kullanan ülkeler günümüzde sanayileşmiş ülke konumundadırlar. Kuznets, Schultz ve diğer bazı iktisatçılar tarafından yapılan analitik çalışmalarda, Amerikan ekonomisinde eğitim harcamalarına aktarılan bir doların milli geliri arttırıcı etkisinin; demiryollarına, barajlara, fabrikalara, altyapıya ya da diğer birçok somut projelere harcanan bir doların getirisinden çok daha fazla olduğu ortaya konulmaktadır.²⁶

²⁵ Tuncer Bulutay, “Yeni Büyüme Kuramları ve Büyüme, Kalkınma Konusunda Diğer Bazı Yaklaşımlar”, **DPT Yayınları**, Ankara: 1995, s.9.

²⁶ Berber, s.43.

1.3.1.2. Fiziki Sermaye

İktisadi büyüme kaynaklarından biri olan sermaye kavramı, makinaların, araç - gereç ve tesislerin, hammadde kaynaklarının ve diğer dayanıklı üretim mallarının birikmiş stokunu kapsamaktadır. Bu mevcut birikmiş fiziki sermaye stokuna belirli bir dönemde yapılan ilaveler ise yatırım şeklinde nitelendirilmektedir.²⁷ Fiziki sermaye, üretim periyodunda uzun yıllar itibariyle kullanılabilen makine, teçhizat, bina gibi unsurlardan oluşan ve bu süreçte emek faktörünü verimli kılmak amacıyla kullanılan üretim faktörüdür.²⁸

Mal ve hizmetlerin üretimi, sermaye ve işgücünün bir araya getirilerek gerçekleştirilmesine bağlanmaktadır. Bir ekonomide fazla sayıda işgücüne karşılık, yeteri kadar fiziki sermaye stoku mevcut değilse işgücünün verimliliğinden bahsetmek pek de mümkün olmayabilir. Bu nedenle üretim unsurunun gerçekleştirilmesi ve emeğin verimliliğinin arttırılabilmesi için fiziki sermaye stoku önem arz etmektedir.²⁹

Sermaye birikimi, kendi kendini besleyen ve gittikçe artan bir süreçtir.³⁰ Sermaye stokundaki yetersizlikler yeni yatırımların gerçekleştirilmesiyle arttırılmaktadır. Yeni yatırımların kaynağı da tasarrufların büyüklüğüyle doğrudan ilişkilidir. Ülke ekonomilerinde kişilerin elde etmiş oldukları gelirler tüketim ya da tasarrufa ayrılarak kullanılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde tüketim harcamalarının *Gayri Safi Yurtiçi Hasıla' ya (GSYİH)* oranı, gelişmiş ülkelerde ki tüketim harcamalarının GSYİH' ye oranından daha yüksek olmaktadır. Bunun nedeni ise gelişmekte olan ülkelerde kişi başına reel gelirin düşük olması ve tüketicilerin reel gelirlerinin büyük bir kısmının temel ihtiyaçlarını karşılamak için tüketim harcamalarında kullanmak zorunda olmalarıdır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler gelirlerini yeteri kadar tasarruflara aktaramadıkları ve buna mukabil olarak yeni yatırımları gerçekleştirecek olanaklarının bulunmaması, bu ülkelerin sermaye birikimi konusunda

²⁷ Aykut Kibritçioglu, "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri" **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:53, No: 1-4, Ocak-Aralık 1998, s.207.

²⁸ Mehmet Songur, "Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Fiziksel Sermaye Arasındaki İkame Olanakları: Translog Üretim Fonksiyonu Yaklaşımı", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:7, S:2, 2017, s.202.

²⁹ Taban, s.33.

³⁰ Berber, s.44.

yetersiz kalmalarına sebep olmaktadır. Bir nevi fakirliğin kısır döngüsü, sürecini yaşamaktadırlar.³¹ Bu bağlamda sermaye birikiminin az gelişmiş ülkelerde yetersizliği, iktisadi büyüme önünde bir engel olarak sorun teşkil etmekte ve büyümeyi sınırlayıcı bir faktör olarak görülmektedir.

Fiziki sermaye stokunun yetersizliği az gelişmiş ülkelerin her ne kadar aleyhine olsa da yine de mevcut kaynaklarını faydalı ve doğru şekilde kullanabilen ülkeler bu durumu avantajlarına çevirebilme imkânlarına sahiptirler. İşçi başına daha az sermayeye sahip durumda olan ülkeler, kıt faktörün marjinal verimliliğinin getirisinden daha fazla yararlanacağı için ilk etapta daha yüksek büyüme oranları yakalama potansiyelleri mümkündür.³² Yüksek sermaye stokuna sahip olan gelişmiş ülkelerde, sermayenin marjinal etkinliğinin azalan verimi sebebiyle yatırımların getirisi düşmekte ve yüksek getiri arayışında olan girişimciler, faaliyetlerini ve yatırımlarını sermayenin marjinal verimliliğinin daha yüksek pozisyonda seyir ettiği az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere kaydırmaktadırlar.³³

Sonuç olarak, fiziki sermaye stoku hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler adına büyüme ve gelişme sürecinde büyük önem taşımaktadır.

1.3.1.3. Doğal Kaynak

Doğal kaynaklar, doğada hâlihazırda bulunan ve insan gereksinimlerini karşılayacak şekilde kullanılabilen, yenilenebilen ve yenilenemeyen varlıkları ifade etmektedir. Doğal kaynakların dünya üzerinde dağılımı dengesiz olup, bazı ülkeler doğal kaynak bakımından zengin, bazıları orta düzeyde, bazıları ise doğal kaynak bakımından fakir olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda doğal kaynaklara sahip olmanın tamamen coğrafi bir şanstır ibaret olduğu söz edilmektedir.

³¹ Taban, s.33.

³² İlker Parasız, “**Ekonomik Büyüme Teorileri**”, 3.Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa: 2008, s.23.

³³ Başak Karşıyakalı, *Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Kaynaklarının Analizi* (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s.9.

Bir ekonomide doğal kaynakların zengin olması iktisadi büyüme açısından avantajlı olabilir lakin doğal kaynakların tek başlarına varlığı pek anlam ifade etmemektedir. Önemli olan sahip olunan doğal kaynakların, mal ve hizmet üretiminde etkin ve verimli bir şekilde kullanımlarının gerçekleştirilmesidir. Zengin doğal kaynaklara sahip olup da yeterli düzeyde gelişme gösteremeyen veya tersi olarak doğal kaynak konusunda yeterli kaynağa sahip olmamasına rağmen iktisadi gelişmişlik açısından ilerlemiş ülke konumunda bulunan pek çok örnek verilebilmektedir.³⁴

Ülkelerin temel problemi doğal kaynakların ülke coğrafyasında azlık veya çoklukları değil mevcut doğal kaynakları kullanırken yüksek teknolojiye sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla doğal kaynaklardan gerektiği gibi yararlanamama ve verim sağlayamama sorunu doğmaktadır. Doğal kaynaklardan yararlanmada yeni tekniklerin kullanımı, yeni ve farklı ürünlerin keşfedilmesi, toprak verimliliğinin artırılması, geleneksel üretim yöntemlerinin terk edilmesi iktisadi etkinliği artırarak iktisadi büyümede olumlu sonuçlar yansıtmaktadır.³⁵

1.3.1.4. Teknoloji

İktisadi büyüme kaynaklarından biri olan teknoloji unsuru, günümüzde yeri ve önemi daha fazla anlaşılan bir hale gelmektedir. Teknoloji, bir mal veya hizmet üretiminde gerekli olan enformasyon, organizasyon, donanım, yenilik, icat ve tekniklerin bütünüdür. Teknolojinin gelişmesi her alan ve sektörde yeni gelişmeleri ortaya çıkarmaktadır. Bu yeni gelişmeler verimlilik konusunda ve iktisadi büyümede önemli bir pozisyon oluşturmaktadır. Teknolojinin gelişimi ile verimlilik arasında doğrudan bir bağıntı mevcuttur. Teknolojik ilerleme çoğu zaman verimlilik artışı olarak yansımaktadır. İktisatçılar, teknolojik gelişmenin önemini sanayi devrimi sonrasında gerçekleşen birçok buluş ve yeniliğin iktisadi hayata etkileri sonucu incelemeye başlamışlardır.³⁶

³⁴ Harun Bal, “İktisadi Gelişme ve Doğal Kaynaklar: Geçiş Ekonomileri Çerçevesinde Bir İnceleme”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:20, S:1, 2011, ss.87-91.

³⁵ Berber, s.46.

³⁶ Üzümcü, s.15.

Teknolojik gelişme, hem tarım sektörü hem de sanayi sektörü için ayrı bir önem ve zorunluluk arz etmektedir. Kıt kaynaklardan etkin ve verimli şekilde yararlanma ancak yeni teknolojilerin gelişimi sayesinde olmaktadır.³⁷ Teknolojik gelişmeler, mal ve hizmet üretimi sürecinde yeni üretim yöntemlerinin denenmesi ve yeni buluşların ortaya konulması olarak da ifade edilmektedir. Teknolojik gelişmeler araştırma-geliştirme (ARGE) faaliyetleri sonucu ortaya çıkan icat ve yenilikler şeklinde gerçekleşmektedir.³⁸

Teknolojik ilerleme üç aşamada analiz edilebilmektedir. İcat, yenilik ve yayılma. İcat yeni bir fikrin, bulgunun ortaya konulmasıdır. Yenilik ise daha öncesinde üretilen mal ve hizmetin aynı miktar ve oranda girdi kullanılarak eskiye göre daha fazla çıktı elde edilmesi durumudur. Böylece üretimde yenilik söz konusu olmuştur. Yayılma ise icadın uygulamaya geçirilerek ortaya çıkan üretim yeniliğinin firmalardan firmalara, kullanıcılardan kullanıcılara aktarılması şeklinde gerçekleşmektedir.³⁹

Sanayileşmiş ülkeler, teknolojiden doğru ve etkin bir şekilde faydalandıklarını bunun yanında teknolojik gelişmeleri yakından takip etmeleri sayesinde bugünkü refah düzeylerini elde ettiklerini bilmektedirler. Buna bağlı olarak da refah düzeylerini devam ettirmek istedikleri için teknolojik gelişmeye özel bir önem vermektedirler. Çünkü teknolojik gelişme emek ve sermayenin marjinal verimliliğini arttırmaktadır.⁴⁰ Gelişmekte olan ülkeler de temel sorunlardan biri olan teknolojik gelişmelerden geri kalma sorunu, gelişmiş ülkelerden ileri teknolojiyi taklit ederek ya da teknolojik bilgi ve donanım içeren sermaye mallarını ithalatını gerçekleştirerek büyüme konusunda etkin bir çıkış yakalanması sonucu bertaraf edilebilmektedir.⁴¹

İktisat ekollerinde teknolojik gelişmenin içselleştirilmesine dair çabaların ortaya konulması Schumpeter tarafından yapılmıştır. 1980’li yıllara kadar büyüme modellerinde

³⁷ Berber, s.46.

³⁸ İsmail Tuncer, “ Teknolojik Bilginin Yayılma Süreci ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye İçin Bir Uygulama (1950-2000)”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:21, S:2, 2002, s.3.

³⁹ Ünsal, *İktisadi Büyüme*, ss. 71,72.

⁴⁰ Üzümcü, s.15.

⁴¹ Funda Sera Kumcu, *Türkiye’de İstikrarsız Büyümenin Kaynakları* (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), s.42.

neo-klasik kuram hâkim olmuştur. Bu modelde teknolojik gelişmeler ve nüfus artış hızı dışsal faktör olarak belirlenmiştir. Daha sonraki yıllarda Romer ve Lucas gibi yeni klasik iktisatçılar teknolojinin, dışsal değil içsel bir değişken olduğunu büyüme modellerine dâhil etmişlerdir.⁴²

1.3.2. İktisadi Büyümenin Diğer Kaynakları

1.3.2.1. Girişimcilik

İktisadi büyümenin temel kaynakları olan işgücü, fiziki sermaye, doğal kaynaklar ve teknoloji kendiliğinden devreye girerek üretimi ve neticede ekonomik büyümeyi gerçekleştirmez. Ekonomide bu üretim faktörlerini bir araya getirip üretim safhasını başlatacak ya da başlamış olan üretim sürecinde üretim faktörlerinin verimliliği ve etkinliğini daha üst noktaya çıkaracak girişimcilere ihtiyaç duyulmaktadır. Girişimciler, her durumu fırsata dönüştürme yarışı içerisinde olan üretim sürecini koordine etme çabasında bulunan ekonomik liderlerdir. Yeni ve farklı bir mal ve hizmet üretme arayışı, yeni teknoloji kullanımı, kaynak arama noktasında başvurular, mevcut araç – gereç, makine ve teçhizatın daha etkili ve verimli kullanımı girişimcilerin yapacağı organizasyon örneklerindendir.⁴³

Girişimcilik bir tür yaratıcılık faaliyetidir. Bununla birlikte girişimcilik özelliğinin, donanımının kazanılması pek de kolay olmamaktadır. Okullarda öğretilen girişimcilik, işletme, uluslararası ticaret, finans, pazarlama gibi çeşitli bölüm ve dersler girişimcilik becerilerini desteklemekte ve gelişime yardımcı olmaktadır. Girişimcilik faaliyetlerinin geliştirilmesi için hükümetlere bazı görev ve sorumluluklar düşmektedir. Hükümetler, girişimcilerin karşılaştıkları bürokratik engelleri azaltarak, teknoloji transferlerini gerçekleştirerek, AR-GE faaliyetlerine gereken önemi vererek, faktör akışkanlığına hız kazandırarak girişimcilik faaliyetlerinin gelişimine katkı sağlayabilmektedir. Bunun dışında finans kurumlarının da gelişmişlik düzeyi son derece önemlidir. Finans kurumları mevcut mevduat ve tasarrufları girişimcilik faaliyetlerine kanalize ederek önemli ölçüde girişimcilik

⁴² Taban, s.36.

⁴³ Berber, s.47.

faaliyetlerine aracılık yapmaktadırlar. Ayrıca piyasaların genişletilmesi, kurumsal yapının güçlendirilmesi, rekabetçi bir ortamın yaratılması, mülkiyet haklarının tanınması ve güvence altına alınması gibi hususlar da girişimcilik faaliyetlerinin gelişimi açısından önem teşkil etmektedir.⁴⁴

1.3.2.2. Beşeri Sermaye

Ekonomik faaliyetlerin bir uzantısı olan üretimi, günümüz gelişen ve değişen koşulları altında klasik üretim faktörlerinin belirli bir oranda bir araya getirilerek belli bir miktarda çıktı elde edilmesi şeklinde tanımlamak basit ve yetersiz kalmaktadır. İlerleyen teknolojik gelişmeler, farklılaşan sosyal unsurlar, bilgi ve enformasyon çağına geçilmesi gibi günün gelişen ve değişen iktisadi olayları sonucu üretime; temel iktisadi faktörlerin birleşiminden daha geniş bir perspektifte bakılma ihtiyacı oluşmaktadır. Dolayısıyla üretime katılan ve en temel üretim faktörü olan insan gücünün önemi ortaya çıkmaktadır. Çağdaş büyüme modelleri öncesinde emek faktörünün daha çok nicel olarak önemi vurgulanırken, çağdaş büyüme modelleri sonrasında emeğin niteliğine de dikkat çekilmektedir. Bu modeller iktisadi büyümeyi, temel üretim faktörleri dışında beşeri sermaye, teknolojik gelişmeler, bilginin yayılması, Ar-ge faaliyetleri gibi unsurları analizlere dâhil ederek açıklamaya çalışmaktadırlar. Burada ortaya çıkan beşeri sermaye faktörü emeğin niteliğine odaklanmaktadır.⁴⁵

Beşeri sermaye kavramı emeğin sahip olduğu bilgi, birikim ve becerilerin toplamı olarak ifade edilebilmektedir. Bir diğer ifadeyle beşeri sermaye, diğer üretim faktörlerinin daha verimli ve etkin kullanılmasına olanak tanıyan bilgi, donanım, tecrübe ve dinamizm gibi niteliklerin emekte görülmesi şeklinde açıklanabilmektedir. Söz konusu nitelikler, diğer üretim faktörlerinin daha etkin kullanılmasının yanında yeni teknolojik gelişmeler ve icatlar karşısında daha aktif rol alınarak iktisadi faaliyetlerde rasyonelliği arttırmakta ve iktisadi büyüme sürecini hızlandırmaktadır. Beşeri sermaye ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda,

⁴⁴ Taban, s.37.

⁴⁵ Bilal Savaş, “Ekonomik Büyüme, Beşeri Sermaye ve İhracat: Nedensellik Analizi, 1928-2006,” **YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C:4, S:1, Nisan 2011, ss.39-43.

beşeri sermaye yatırımlarının sanayi ve tarım sektörlerinde verim artışı sağladığı, gelir dağılımının daha adil sonuçlanmasına yol açtığı, istihdam oranlarını yükselttiği ve bölgeler arası eşitsizlik farkını azalttığı gibi birçok olumlu duruma katkıda bulunduğu tespit edilmiştir.⁴⁶

Ülkelerde izlenen tecrübelerle göre ağırlıklı olarak beşeri sermaye faktörüne yatırım yapan ülkelerin, daha hızlı bir büyüme trendi yakalayacakları görülmüştür. Bunun altında yatan etken ise beşeri sermayenin teknolojik ürünleri, yaratıcılığı, teknoloji transferini daha kolay ve daha etkin bir şekilde kullanması, buna bağlı olarak da edindiği bilgi ve birikimi daha hızlı bir şekilde sonuç odaklı üretim ve çalışma süreçlerine entegre edebilmesidir. Beşeri sermayenin öneminin artması dikkatleri eğitim ve sağlık sektörlerine yoğunlaştırmaktadır. Eğitim ve sağlık sektörlerine yapılan harcamaların beşeri sermaye ve dolayısıyla iktisadi büyüme adına önemli bir yatırım olduğu ortaya konulmaktadır. Eğitimli ve sağlıklı bireylerin daha etkin, daha verimli davrandıkları tespit edilmiştir. Beşeri sermaye ile desteklenmeyen fiziki sermaye yatırımlarından yeterince verim alınamayacağı üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla beşeri sermayenin, fiziki sermaye ile arasındaki tamamlayıcılığının iyi kurulması gerekmektedir. Bireylere ve sosyal değerlere önem atfetmeyen, bu değerlere yatırım yapmayan ülkelerin uzun vadede iktisadi başarı sağlamaları bir hayli zor olmaktadır.⁴⁷

⁴⁶ Kadir Eser ve Çisel Ekiz Gökmen, “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerinde Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, C:1, S:2, Aralık 2009, s.42.

⁴⁷ Mehmet Karagül, “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, **Akdeniz İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:3, S:5, Mayıs 2003, ss.79-90.

1.3.2.3. Kurumsal Yapı

Kurumlar bir toplumda birey ve topluluk arasındaki ilişkiyi biçimlendirmek ve insanlar arasındaki etkileşimin sınırını oluşturmak için konulan kurallar dizisidir. Kurumlar, nitelikleri itibarıyla insanların davranış biçimlerine düzenlilik ve alışkanlık kazandırmaktadırlar. Kurumlar, kanunlar şeklinde (formel) olabileceği gibi, teamüller ve davranış biçimleri şeklinde (informel) de olabilmektedirler. North'a göre kurumlar gündelik yaşamı düzenli bir yapıya kavuşturarak belirsizliği azaltmaktadır.⁴⁸

Ülkelerin kültürleri, dinleri, toplumsal yapıları, özel ve kamusal gelenekleri, siyasal sistemleri, uluslararası bağlantıları gibi unsurlar ülkelerin kurumsal yapısını oluşturmaktadır. Kurumsal yapılar ülkeden ülkeye farklılık arz edip zaman içerisinde değişebilmektedir. Kurumlar, toplumların doğal ve beşeri kaynaklarının verimli ve etkin kullanımına katkı sağlayacak yapılara sahiptirler. Küreselleşen dünyada rekabet yarışından karlı çıkmanın, başarılı olmanın, hızlı bir iktisadi büyüme sergilemenin kaynağı kurumsal yapıları güçlendirme ve geliştirme yolundandır.⁴⁹

Kurumların sahip olduğu temel özellikler arasından en önemlisi bireylerin mülkiyet haklarını tanımak ve güvence altına almaktır. Mülkiyet hakkı bireylerin kaynakları kullanma ve elde edilen çıktılarından yararlanma, gelir elde edebilme haklarını ifade etmektedir. Böylece ülke ekonomisinde bireylerin yatırım yapma, üretme güdülerini artmaktadır. Buna bağlı olarak da iyi kurumların olduğu ülkelerde iktisadi büyüme daha hızlı gelişmektedir.⁵⁰

Kurumların diğer bir özelliği, toplumda karar alma ve uygulama mercilerinde rol alan yetkili ve görevlilerin; toplumun gelirleri, birikimleri ile diğer faaliyet ve yatırımları sonucu oluşan payları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarının önüne geçmektedir. Ayrıca ülkelerdeki mevcut beşeri sermayenin yeniliğe açık olma, çalışma disiplinine uyum

⁴⁸ M.Faysal Gökalp ve Ercan Baldemir, "Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:8, S:1, 2006, s.213.

⁴⁹ Seyfettin Artan ve Pınar Hayaloğlu, "Kurumsal Yapı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği", **Sosyoekonomi**, Temmuz – Aralık 2014, s.351.

⁵⁰ Ünsal, **İktisadi Büyüme**, s.284.

sağlama, güven, istikrar, mesleki yetkinliklerinin kazandırılması, eğitim ve donanımda uzmanlaştırılması gibi hususlarda kurumların kayda değer etkinliği bulunmaktadır. Yine tüketicilerin, tüketimde rasyonaliteyi sağlayacak şekilde bilinçlendirilmesi, gelir sağlayıcı fırsatlara yöneltilmesi de iyi kurumların bir diğer özelliğini göstermektedir. Gelişmiş ekonomilerde kurumlar, kuruluşların üretken girişimlerde bulunmasında teşvik edici rol oynamaktadırlar.⁵¹

1.3.2.4. Kültür

Bir toplumda hüküm süren değer, yaşayış, davranış, gelenek, alışkanlık ve inançlar toplumuna kültür denmektedir. Kültür büyümeyi farklı kanallar yoluyla etkileyebilmektedir. Yeniliğe açık, üretken ve girişimci ruhta olan ülkeler, sürekli olarak güncel gelişmeleri takip edip bu konjonktüre ayak uydurmaktadırlar. Dış ülkelerde gerçekleşen teknolojik gelişmelerden uzakta kalmayıp bu gelişmeleri takip ederek benimsemektedirler. Böylece ülkeler; yeni fikirleri, teknolojiyi, güncel gelişmeleri, yenilikleri kendi kültürlerine entegre eden ve çağa yabancı kalmayan ülke konumlarına gelmektedirler. Sonuç olarak yeniliğe ve fikirlere açık olan ülkelerdeki fert başına reel hâsıla; yeniliğe ve fikirlere kapalı, duyarsız olan ülkelerdeki fert başına reel hasıladan daha yüksek düzeyde gerçekleşmesi söz konusu olmaktadır.⁵²

Kültürün büyüme üzerindeki etkisinin başka bir tarafı ise ülke olarak vatandaşlara çalışma disiplini ve tasarruf yapma yetisini kazandırmaktır. Çalışma hayatının teşvik edildiği ve elde edilen gelirin belli bir kısmının harcanmayıp tasarruflara aktarıldığı ve yatırımlara kanalize edildiği ülkelerde fiziki sermaye birikimi ve teknolojik gelişmeler daha ivedi şekilde artmaktadır. Buna bağlı olarak da yine bu ülkelerde fert başına reel gelir düzeyinde artışlar gözlemlenmektedir. Ayrıca bir ülkede toplumun benimsemiş olduğu kültür yıllar itibarıyla değişebilmektedir. Bu değişim ülke ekonomisinin gelişimine bağlı olarak toplumsal hayatta, insan ilişkilerinde, ticari faaliyetlerde, kamusal alanlarda ortaya

⁵¹ M.Faysal Gökalp ve Ercan Baldemir, “Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:8, S:1, 2006: s.214.

⁵² Ünsal, *İktisadi Büyüme*, ss.280,281.

çıkabileceği gibi siyasi aktörlerin izlemiş olduğu politikaların sonucu olarak da değişkenlik gösterebilmektedir.⁵³

1.3.2.5. Dış Ticaret

Küreselleşen dünya ticaretinde ülke ekonomileri serbest piyasa ekonomisi koşulları altında mal, emek ve sermaye piyasalarında diğer ülke ekonomileri ile aralarındaki bağımlılığı arttırarak dışa açık ekonomi politikaları uygulamaya yönelmektedirler. Küresel ticarete entegre olan ülke ekonomilerinde fert başına reel hasılanın, küresel ticarete entegre olmayan dışa kapalı ülke ekonomilerinde ki fert başına reel hasıladan daha yüksek olduğu bulgusu ortaya çıkmıştır. Bu bulgunun arkasında entegrasyon ile birlikte yerli ve yabancı sermaye girişini teşvik etmek, piyasa aktörleri arasında rekabeti üst düzeyde tutmak, teknolojik gelişmelere erişim sağlamak, yatırımlara istikrar katmak gibi unsurların rol oynadığı görülmektedir. Ayrıca ekonomik entegrasyon ile birlikte içsel ve dışsal ölçek ekonomilerinden yararlanılmaya başlanması, AR-GE sektörüne bağlı olarak mal ve hizmet üretimlerinde inovasyon yatırımlarının geliştirilmesi, finansal piyasaların bütünleşmesi, belirsizliğin azalması gibi kanalların da ülkeler için iktisadi büyümeyi teşvik ettiği savunulmaktadır.⁵⁴

Gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret liberalizasyonu, reel döviz kurunun devalüasyona uğratılması sonrası ihracat ve ithalat esnekliklerinin katsayılarına bağlı olarak dış ticarete olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Ülkeler dış ticaretlerinde, yabancı yatırımcıların ve yerleşik vatandaşların güvenini kazanmak, piyasada güvenilirliği sağlamak ve belirsizliği azaltmak amacıyla istikrarlı bir döviz kuru düzeyi hedeflemektedir. Ülkelerin dış ticaret politikalarında, istikrarlı bir döviz kurunun oluşturulması ve korunması gibi amaç ve

⁵³ Ünsal, *İktisadi Büyüme*, ss.280,281.

⁵⁴ Ahmet İncekara ve Mesut Savrul, “Küreselleşme, Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C:61, S:2, Kasım 2011, s.8.

hedefleri ülkelerin iktisadi büyüme performanslarını yukarı noktalara taşıyacağı ileri sürülmektedir.⁵⁵

Bir ülke ekonomisinin küresel ticari sisteme entegrasi arttığında, ülkenin kredibilite imkanı yükselmekte ve daha fazla miktarda daha düşük maliyetle borçlanabilme şansı oluşmaktadır. Böylece yatırımlar için gerekli olan tasarruf haddini dış kaynaklardan temin edebilme olanağı da doğmaktadır. Dış ticaretle birlikte ülkeler, mukayeseli olarak üstün oldukları mal ve hizmetlerde uzmanlaşmaya giderek diğer ülkeler karşısında aynı birim mal ve hizmeti daha düşük maliyetle ürettikleri için avantaj sağlamaktadırlar. Böylece uzmanlaştığı malı ihraç ederek elde ettiği döviz gelirleri karşısında mukayeseli olarak üstün olmadıkları mal ve hizmetleri ithal etmeleri sonucu kazançlı bir ticarete bulunmuş olmaktadır. Bu yönüyle dışa kapalı pozisyonlarına göre daha fazla mal ve hizmet üretmeleri ve gelir düzeylerini arttırmaları mümkün olmaktadır. Dışa açık ekonomilere sahip ülkelerde teknolojik gelişmenin daha yaygın olması sonucu ülkenin arz yönünde verimlilik artışı da gözlemlenmektedir. Dışa açık ekonomilerde teknolojik gelişmenin yaygın ve ileri düzeyde olması, dışa açık ülkelere dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının fazla olması, bu ülkelerin sermaye mallarını daha fazla ithal etme olanağının bulunması ve ülke ekonomisindeki firmaların daha fazla AR-GE faaliyetlerine yönelmiş olması gibi unsurlarla açıklanabilmektedir. Ayrıca ülkelerin dışa açıklığı ile birlikte iktisadi etkinliğinin de arttığı vurgulanmaktadır. Bunun altında yatan etmenler ise piyasada rekabetçi yapılanmalar ile birlikte tekelleri aksak rekabet durumunun son bulması, daha fazla üretim ile birlikte ölçek ekonomilerin avantajlarından yararlanma ve yurtiçindeki firmaların yurtdışındaki firmalarla olan etkin rekabeti şeklinde sıralanabilmektedir.⁵⁶

⁵⁵ Sinem Yapar Saçık, “Büyümenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dışa Açıklık”, **Selçuk Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C:9, S:17, Haziran 2009, ss.542,543.

⁵⁶ Ünsal, *İktisadi Büyüme*, ss.282,283.

1.4. İktisadi Büyümenin Türleri

Ülke ekonomilerinde büyüme farklı türlerde görülmektedir. İktisadi büyüme türlerini dokuz ayrı grupta sınıflandırmak mümkündür.⁵⁷ Bu büyüme türleri;

a. Spontane Büyüme: Bu tip büyümede üretim faktörleri kendiliğinden harekete geçip belli bir oranda büyüme sağlamaktadır. Devletin ekonomiye müdahalesi minimal seviyededir.

b. Planlı Büyüme: Bu tip büyümede, kıt olarak bulunan kaynakların hangi malların üretiminde hangi miktarda kullanılacağı bir plan dahilinde yürütülmektedir. Amaç etkinliğin sağlanıp, verimliliğin artırılmasıdır. Planlı büyüme ülkemizde 1963 yılında kalkınma planlarıyla uygulanmaya başlamıştır. Bu planlar genellikle kamu sektörü için emredici, özel sektör için özendirici nitelik taşımaktadırlar.

c. Kapalı Büyüme: Bu tip büyüme ülkenin kendi öz kaynakları ile büyümesidir. Amaç dışa olan bağımlılığın sona erdirilmesidir. Kapalı büyümede devletin ekonomiye müdahalesi maksimal düzeydedir.

ç. Açık Büyüme: Bu tip büyümede uluslararası üretim faktörleri (sermaye ve emek) önemli bir yer tutmaktadır. Açık büyüme türü serbest piyasa ekonomisini benimsemiş tüm ülke ekonomilerinde görülmektedir.

d. Durgun Büyüme: Bu tip büyümede, RGSYİH’ da ki artış hızı ile ülke nüfusunun artış hızı aynı düzeyde gerçekleşmesi sonucu fert başına reel hasılda artış gerçekleşmemektedir. Yani artan nüfus artışı, gelir artışını nötrlemektedir.

⁵⁷ Yalçın Acar, “İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri”, 5.Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa: 2008, s.33.

e. Üstel Büyüme: Bu tip büyümede, ülke ekonomisinde büyüme hızı gittikçe artış gösteren büyüme türüdür. Bazı ülkeler belli dönemlerde olağanüstü büyüme hızı gerçekleştirdiği görülmektedir. Üstel büyümeyi devamlı şekilde sürdüren bir ülkeye rastlanmamıştır.

f. Biyolojik Büyüme: Bu tip büyüme, canlıların biyolojik serüveninden esinlenmiştir. Yani, büyüme önce hızlı bir şekilde yükselmekte, daha sonra yavaşlamaya başlamakta ve bir yerde durduktan sonra, gerilemeye dönmektedir.

g. Dengeli Büyüme: Bu tip büyüme, sektörler arası karşılıklı bağımlılığı esas alan büyüme türüdür. Bu bağımlılık hem üretim hem tüketim sürecinde geçerlidir. Her bir birimlik üretim çıktısına pazar bulmak zorundadır. Denge, yatırım malları ile tüketim malları, hammaddeler ile sanayi malları, gıda maddeleri ile giyecek malları, iç talep ile dış talep gibi hususlarda kurulmaya çalışılmaktadır. Amaç kaynak israfının önüne geçilmesidir.

ğ. Dengesiz Büyüme: Bu tip büyüme, ülke ekonomisinde sektörler arasında dengesizlik yaratılması yoluyla ortaya çıkan büyüme türüdür. Bu tür büyümede daha ileride öncü durumda olan bölge ve sektörler diğer bölge ve sektörleri peşine takarak o sektör ve bölgelerin de gelişimine ve ilerlemesine katkı sağlamaktadır.

1.5. İktisadi Büyümenin Etkileri

İktisadi büyümenin, ekonomik düzende ve toplumsal yaşamda çeşitli etkilerinin olduğu söz konusudur. Bu etkiler aşağıda belirtilen maddelerde sıralanabilir.⁵⁸

- İktisadi büyüme ilk olarak GSYİH’ da ki sektörlerin dağılımı üzerinde görülmektedir. Büyüme sonrasında GSYİH içinde tarım sektörünün oranında azalma görülürken sanayi sektörünün oranında artış meydana gelmektedir.
- Büyüme sonrasında gelişen ve ivme kazanan sanayi sektörüne, tarım sektöründen işgücü akışkanlığı yaşanmaya başlamaktadır. Sanayi sektörü daha çok kentlerde yaygın olarak görüldüğü için kentleşme olgusu da hızla yerleşmektedir.
- Büyüme ile birlikte tarım sektörü durağanlaştıkça, tarım alanında çalışan işgücünün payında azalma, sanayi alanında çalışan işgücünün payında artış gözükmemektedir.
- Büyüme ile birlikte kentleşmede yaşanan artış ve kentli nüfusun çoğalması sonucunda insanların fikirlerinde, inançlarında, davranış ve hareketlerinde önemli değişiklikler oluşmaktadır.
- Büyüme sonrasında milli gelirde artış yaşanmaktadır. Milli gelirin artışıyla beraber fert başına düşen hasıladaki artış insanların tüketim kalıplarını değiştirmektedir. Yani olağan mal ve hizmetler yerine yeni, farklı ve gösterişli mal ve hizmetlere kayma olabilmektedir.
- İktisadi büyüme ile birlikte ülke ekonomisinin de yeni teknolojilerle donatılmış, bilgi ve birikim derecesi artmış, yeni üretici sınıfı da doğmaktadır.
- İktisadi büyüme gelir dağılımı üzerinde de etkisini göstermektedir. Büyüme ile birlikte yeni meslek grupları ile nitelikli çalışanların gelir düzeylerinde

⁵⁸ Acar, s.25.

artış gözlemlenirken, geleneksel işlerde çalışan kişilerin gelir düzeylerinde gerileme görülmektedir.

- İktisadi büyüme çalışma sürelerinde de etkisini göstermektedir. Bunun altında yatan etken şüphesiz verimliliğin ve üretimin artışından kaynaklıdır. Aynı üretimi gerçekleştirmek için artık daha az çalışma sürelerinin sarf edilmesi insanların daha fazla boş zaman imkânı bulmalarını da sağlayacaktır.
- İktisadi büyümenin bir diğer etkisi ise açlık ve yoksulluk sınırı altında yaşam sürenlerin sayısında azalma olduğu şeklindedir.
- Büyüme ile birlikte insani gelişimi hesaplamada kullanılan değişkenlerin niteliğinde ve çeşitliliğinde de artış bulunmaktadır.⁵⁹
- Büyüme ile birlikte ülkenin vergi hasılatlarında artış olmaktadır. Böylece hükümetlere; kamu hizmetlerinin daha sağlıklı yürütülmesi, verilen kamu hizmetlerinin kalitelerinin artırılması, kamu hizmetlerinin çeşitlendirilmesi, kamu borçlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması gibi durumlarda avantaj sağlamaktadır.⁶⁰
- Yüksek büyüme oranları ile birlikte yatırımların beklenen karlılığı olumlu yönde etkilenir. Kar oranlarındaki yükseliş yeni yatırımları teşvik edici hal almaktadır. Küçük ölçekli firmaların piyasada cesaretlerini ve özgüvenlerini arttırmaktadır. Yabancı şirketler için ise o ülkede yatırım yapmak daha cazip görülmektedir. Buna bağlı olarak da ülkeye sıcak para girişi olmaktadır.⁶¹
- Yüksek büyüme oranları ile birlikte ödemeler bilançosunda açık oluşması mümkün olabilmektedir. Genellikle gelişmekte olan ülkelerde yatırım mallarının dışarıdan ithali açık pozisyonunun oluşumuna sebebiyet verebilmektedir.⁶²

⁵⁹ Berber, s.28.

⁶⁰ Berber, s.29.

⁶¹ Berber, s.29.

⁶² Berber, s.30.

- Büyüme ile birlikte doğal olarak üretimde de artışlar yaşanmaktadır. Daha fazla üretim sonucu çevresel kirlilikler ve bozulmalar da beraberinde gelmektedir. Bunun sonucunda ise yaşam kalitesinin düşmesi, hava ve su kirliliğinin oluşması, çeşitli bulaşıcı hastalıkların görülmesi gibi birçok olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.⁶³

1.6. İktisadi Büyüme Modelleri

Makro iktisadi göstergeler arasında önemli bir kavram olan iktisadi büyüme, iktisat biliminin geçmişi kadar eskidir. Zira her iktisat ekolünün çalışma ve analizlerinde bir büyüme modeli fikri ve teorisi oluşmuştur. İktisadi büyüme konusuyla ilgili ilk köklü çalışma 1776 yılında yayımlanan “Milletlerin Zenginliği Üzerine Bir Deneme” adlı eseriyle Adam Smith tarafından gerçekleştirilmiştir. İktisadın bir bilim dalı olarak görülmesi klasik ekol ile başlamış olsa bile, büyüme konularına ilişkin olarak klasik yaklaşımdan öncesine ait izlerinde olduğu bilinmektedir.⁶⁴

1.6.1. Geleneksel Büyüme Modelleri Öncesi Yaklaşımlar

1.6.1.1.Merkantilizm

Avrupa’da 15.yy ile 18.yy ikinci yarısına dek geçen yaklaşık 300 yıllık süreçte ekonomi politikalarına Merkantilizm ekolünün görüşleri hâkim olmuştur. Ortaçağın sonunda milliyetçilik akımlarının görülmesi, reform ve Rönesans dönemi, matbaanın icadı, Amerika kıtasının keşfedilmesi, feodalitenin yıkılması, ulus devletlerin kurulması gibi köklü politik değişimlerin yaşanması bağımsızlıkları için mücadele eden ulus devletleri her alanda birbirlerine rakip yapmıştır. Bağımsızlıklarını korumak, güçlendirmek ve sürdürmek adına

⁶³ Berber, s.30.

⁶⁴ Berber, s.61.

ekonomik ve politik alanlarda yapılan düzenlemeler literatüre merkantilizm adıyla dâhil olmuştur.⁶⁵

Merkantilist ekonomi politikalarında hâkim olan temel felsefe, ülke ekonomilerinin zenginlik ve refah kaynaklarını ancak ticaret yolu ile arttırılabileceğine dayanmaktadır. Bunu arttırmanın yolu ise dış ticarete, ihracatın ithalattan daha yüksek seviyede gerçekleşmesinden geçmektedir. Merkantilist düşüncede diğer ülkelerin saldırılarını bertaraf edecek güçlü bir ordu kurmak ve orduyu destekleyecek yeterli miktarda değerli rezerve sahip olmak da önem arz etmektedir. Devletin gücü sahip olduğu kıymetli maden rezervleriyle ölçülmektedir. Merkantilist düşünceye göre yer altı kaynaklarına sahip ülkeler, altın ve gümüş ihracına yasak getirerek; yer altı kaynaklarına sahip olmayan ülkeler ise dış ticarete ihracatı arttırıcı, ithalatı azaltıcı düzenlemelere giderek daha güçlü bir konuma gelebilmektedir.⁶⁶

Merkantilistlere göre dünya zenginliğinin sabit olduğu kabul edilmektedir. Dış ticaretten iki tarafın kazançlı çıkması mümkün olmamaktadır. Bir ülkenin refah artışı, diğer ülkenin fakirleşmesiyle olabilmektedir. Dolayısıyla devlet daha güçlü bir konuma gelebilmek, refah artışını sağlayabilmek adına ticaret faaliyetlerini düzenlemeli ve denetlemelidir. Güçlü bir ordu ve donanmaya sahip olmalıdır. Ayrıca değerli madenlerin rezerv artışını sağlamak adına ülke dışındaki değerli madenlerin araştırılması, deniz aşırı keşiflerin yapılması, yayılmacı politikaların izlenmesi için büyük bir ticaret filosuna ihtiyaç duyulmaktadır.⁶⁷

⁶⁵ Yüksel Bilgili, **Karşılaştırmalı İktisat Okulları**, 14. Baskı, 4T Yayınevi, İstanbul: 2016, ss.19-21.

⁶⁶ Erdem Turgan ve Alban Vidhi, “Dış Ticaret Ve Büyüme Teorileri, Granger Nedensellik Testi İle Dış Ticaretin Büyüme Üzerindeki Etkisi”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C:5, S:40, Şubat 2017, s.450.

⁶⁷ Kamil Güngör, “İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış Ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C: 14, 2006, ss.3,4.

1.6.1.2.Fizyokratlar

Merkantilizme düşünce akımına karşı tepki olarak 1750' li yıllarda ortaya çıkan Fizyokratlar iktisat tarihinin ilk liberalist düşünce akımı olarak bilinmektedir. Fizyokratlara göre zenginliğin kaynağı, Merkantilist düşüncede olduğu gibi değerli maden biriktirme güdüsüne değil doğaya, tâbi düzene, tarıma dayanmaktadır. Refah artışının; çiftçilik, balıkçılık gibi alanlarda faaliyet gösterilerek üretimden geçeceği öngörülmektedir. Onlara göre üretim artışının tek kaynağı “tarımdır.” Fizyokratlara göre net ürün artışı ve karşılığında net hâsıla getiren tek verimli faktör topraktır. Tarım fizyokratlarda büyümeyi sağlayan sermaye birikiminin temel yapısını oluşturmaktadır.⁶⁸

Fizyokrat düşüncede devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkılmaktadır. Devlet tarafından ekonomiye getirilen her türlü kısıtlamayı reddetmektedirler. Temel felsefeleri “Bırakınız yapsınlar” sloganı ile ifade edilmektedir. Bu felsefenin altında devletin ekonomik karar birimlerini üretim ve tüketim süreçlerinde serbest bırakmak, karar birimlerine kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme özgürlüğü tanımak yatmaktadır. Devlet, kişisel hak ve özgürlükler, mülkiyet hakları, adalet, sağlık, eğitim, savunma gibi temel konulara müdahil olmalıdır. Fizyokratlar, bireylerin iktisadi davranışlarının toplumun istekleriyle örtüşmesi durumunda toplumsal faydanın maksimum düzeye ulaşacağı fikrini benimsemektedirler.⁶⁹

Fizyokrat akımının öncüsü olan François Quesnay, temel eseri “*Ekonomik Tablo*” adlı çalışmasında toplumsal sınıfı üç ayrı grupta tasnif ederek yıl içinde oluşan hasılanın karşılıklı mübadelesini incelemiştir. Bu sınıflardan ilki, toprağı işleyen üretken sınıf olan çiftçilerdir. Mülk sahibi olan toprak sahipleri ikinci sınıfı oluşturmaktadır. Diğer sınıf ise Quesnay’in verimsiz sınıf olarak kabul ettiği tüccar, esnaf ve zanaatkârlardan oluşmaktadır. Quesnay’in oluşturduğu modele göre çiftçiler tarafından işlenen toprak sonucu mülk sahipleri rant elde etmektedirler. Çiftçiler hizmet alımlarını tüccar ve esnaflardan karşılamaktadırlar. Çiftçiler tarafından üretilen nihai ürünler ise tüccar ve esnaf sınıfı ile

⁶⁸ Arif Özsağır, “Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği”, *KMÜ İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi*, C:10, S:14, Haziran 2008, s.2.

⁶⁹ Berber, ss.71,72.

toprak sahiplerine satılmaktadır. Dolayısıyla tek katma değer sağlayan, çıktı sunan ve hasılayı artıran verimli sektör çiftçilerin üretimi olan tarım sektörüdür. Toprak sahipleri rant elde ederken esnaf ve zanaatkarlar ise bir yıl içinde elde edilen hasılayı değiş-tokuş etmektedir. Üretime net bir hâsıla artışı sağlamamaktadırlar. Quesnay’ın bu çalışmasıyla milli gelir analizlerinin öncüsü olduğu savunulmaktadır. Ayrıca fizyokratlar, vergi konusunda “*tek vergi sisteminin*” olması gerektiği ve bunun da zenginliğin kaynağı olan toprak üzerinden alınması yani toprak sahiplerinin mükellef olması gerektiğini belirtmektedirler.⁷⁰

1.6.2. Geleneksel Büyüme Modelleri

1.6.2.1. Klasik Büyüme Modelleri

1.6.2.1.1. Adam Smith Büyüme Görüşü

Adam Smith’in 1776 yılında yayınlanan “Milletlerin Zenginliği” adlı eseri ilk bilimsel iktisat kaynağı olarak kabul edilmektedir. A. Smith’in iktisadi büyümeye ilişkin savları bu esere bağlı olarak açıklanmaktadır. A. Smith iktisadi olaylara yaklaşımını bireysellik bakış açısıyla geliştirmiştir. Ekonomide bütün bireyler homo-economicus varsayımı altında bencildir. Kendi çıkarlarını en üst noktaya çıkarma amacındadırlar. Bireyler buna bağlı olarak rasyonel hareket etmektedirler. Bütün bireylerin bu anlayışı, beraberinde toplumun refah seviyesini en üst noktaya otomatik olarak yönleltmektedir.

Smith’e göre olması gereken ekonomi; serbest piyasa koşulları altında, kendi kendine işleyen, aksaklıklara anlık olarak reaksiyon gösteren esnek bir ekonomidir. Serbest piyasa ekonomisi “görünmez el” sayesinde ekonomik karar birimlerine kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme ve karar alma şansı tanırken aynı zamanda toplum çıkarlarına da katkı sağlamış olmaktadır.⁷¹

⁷⁰ Muammer Kaymak, “Ulusların Tarımsal Zenginliği: Adam Smith ve Fizyokrasi”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C:16, S:54, 2005, ss.3-5.

⁷¹ Aslan, *Makro İktisat KPSS ve Kurum Sınavları İçin*, ss.206,207.

A. Smith, devletin tam ve etkin bir şekilde kusursuz olarak işleyen bu sisteme müdahalede bulunmaması gerektiğini savunmaktadır. Devlet müdahaleleri minimal düzeyde olmalıdır. Devlet savunma, adalet ve temel kamu hizmetlerini sağlamalıdır. Smith rekabetçi bir serbest piyasa koşulları altında, optimal kaynak dağılımının ve iktisadi etkinliğin görünmez el vasıtasıyla tam istihdam ile sonuçlanacağını ve uzun vade de hatırı sayılır bir büyümenin gerçekleşeceğini savunmaktadır.⁷²

Adam Smith iş bölümü ve sermaye birikimini büyümenin olmazsa olmazları olarak görmektedir. A. Smith' e göre emeğin verimliliğinde ki artışın altında iş bölümü yatmaktadır. İş bölümü arttıkça, emeğin verimliliğinde ki artış işçi başına üretim miktarını da arttırmaktadır. İş bölümünün, verimliliği ve çıktı miktarını artırmasında;

- Her işçinin tek bir iş üzerinde yoğunluğunu arttırması o işe olan yeteneğini geliştirmesi,
- Üretim safhasında işgücünün bir işten öteki işe geçmesi sırasında kaybedilen zamandan tasarruf edilmesi,
- İşçiler, verimliliği artıran makine ve teçhizatları geliştirip işe uygulamaları gibi etkenler rol oynamaktadır.⁷³

İş bölümünün yanında Smith'e göre iktisadi büyümeyi etkileyen bir diğer faktör ise ekonomideki üretken olan emeğin, üretken olmayan emeğe oranıdır. Toplam işgücü içerisinde üretken emek miktarı arttıkça toplam çıktı miktarı ve dolayısıyla iktisadi büyüme artış göstermektedir. Aslında üretken emek, sermaye birikimini üretmekte ve artırmaktadır. Sermaye birikiminin artması ile daha çok işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. İşçi başına sermaye ihtiyacı iş bölümü geliştikçe artacaktır. Oysa sermaye birikimi, üretken olmayan emeğin kullanımına aktarılsa sermaye stoku düşecek belki de hiç artmayabilecektir.⁷⁴

⁷² Bilgili, ss.29,30.

⁷³ Üzümcü, s.114.

⁷⁴ Hakan Kapucu, Murat Aydın, İsmail Şiriner, Farhang Morday, Ümit Çetin, “**Politik İktisat ve Adam Smith**”, 1.Baskı, Yön Yayınları, İstanbul: 2010, ss.369,370.

A. Smith'in işbölümünün emeğin verimliliğini artırmasına ilişkin toplu iğne örneği meşhurdur. Gerekli işbölümleri yapıldıktan sonra üretilen toplu iğne sayısı ile işbölümü yapılmadan tek bir işçinin üretmiş olduğu toplu iğne sayısı arasında kat be kat farkın olduğu görülmüştür. İşbölümü hem işçi bazlı hem de firma bazlı olarak düşünülmektedir. İşçi olarak düşünüldüğünde işçinin üretimin bütün evrelerinde yer almak yerine belli bir yeteneğinin olduğu bölümde üretime katılması şeklindedir. Firma yönünden ise firmaların farklı türden mal ve hizmet üretmeleri yerine en düşük maliyetle ürettiği mal ve hizmetlerde uzmanlaşmaya gitmesi şeklindedir. Bu durum Smith'in Mutlak Üstünlükler hipotezinin çıkış noktasıdır.⁷⁵

Adam Smith'in iktisadi büyüme belirleyicilerinden biri olan sermaye birikimi, emeğin verimlilik düzeyini artıran teknolojiyi elde etmeye imkân vermektedir. Pazar piyasasının büyüklüğü ise üretim miktarını artırmaya teşvik etmektedir. Toplumda bireyleri üretim yapma konusunda harekete geçiren nokta mübadele etme ve kazançlı çıkma olgusudur. Piyasaların genişlemesi, daha fazla üretimin yapılması ve iktisadi büyüme hızının artmasını tetiklemektedir. Smith'e göre piyasaların büyümesine katkı sağlayan faktörler; etkin bir yönetim, ulaşım imkânlarının kolaylığı ve geliştirilmesi, paranın değişim aracı olarak kullanılmasıdır.⁷⁶

Adam Smith'e göre büyümenin motoru sermaye stoku sağlamaktır. Sermaye stoku ise daha fazla tasarruf etmek ve daha fazla yatırım yapabilmek ile mümkündür. A. Smith tasarrufların üzerinde ciddi şekilde durmaktadır. Ona göre yatırımların belirleyicisi tasarruflardır. Her tasarruf eninde sonunda mutlaka yatırıma kanalize olarak iktisadi büyümeyi sağlamaktadır. Kişiler gelirlerinin tüketime harcanmayan kısmı ile tasarruf yapmaktadır. Ancak yüksek gelir elde edilmesi tasarrufun fazla yapılacağı anlamını da doğurmamaktadır. Smith'e göre tasarruf tutumlulukla doğru orantılıdır. Smith, ülke ekonomisinde sermaye sahipleri ve toprak sahiplerinin daha fazla tasarruf yapma yetisine sahip olurken işçi sınıfının ise çok fazla tasarruf yapamayacağı görüşündedir. Bunun nedeni

⁷⁵ Berber, s.86.

⁷⁶ Berber, s.90.

ise işçi ücretlerinin, doğal asgari ücret düzeyinin üstüne uzun dönem itibariyle çıkamayacağı düşüncesidir.⁷⁷

A.Smith'in iktisadi büyüme olgusu bir dizi iktisadi olayın silsile halinde bağlantılı biçimde ilerlemesiyle açıklanmaktadır. Buna göre işbölümü ve uzmanlaşmaya gidilmesi sonucu verimlilik artmaktadır. Verimlilik artışı; istihdam edilen emek miktarının artışı, emeğin performansının artışı veya sermaye birikiminin artışı şeklinde gerçekleşebilmektedir. İşgücünün prodüktivitesindeki artış nominal ücret düzeylerini artırmaktadır. Ücret artışları neticesinde nüfus artışı da görülmektedir. Nüfus artışı ise talebi arttırarak piyasanın büyümesine katkı sağlamaktadır. Verimlilik artışı aynı zamanda hâsıla ve sermaye stokunda artışa kaynaklık etmektedir. Hâsıla artışı ise toplumsal gelirin artmasını sağlamaktadır. Geliri yükselen bireyler tasarruf miktarlarını çoğaltırken tekrar yatırım ve sermaye stoklarının artmasına da aracılık etmektedirler. Nihayet yatırımların ve sermaye birikiminin artmasıyla bu süreç üretim alanlarının genişlemesine, sistemin kendi kendini besleyen bir döngüye dönüşerek büyümenin gerçekleşmesine olanak tanımaktadır. Smith'e göre bu süreç sonsuza dek süren sınırsız-sürekli bir döngü değildir. Ekonomilerde belli bir süre sonra bu süreç durağan durum dengesine ulaşır büyüme oranlarını durdurmakta ve hasılanın stabil kaldığı durağan durumu başlatmaktadır. Büyüme ile birlikte sermaye sahipleri arasında yaşanan rekabet, had safhaya ulaştığında kıt konuma düşen emeğin ücretlerini artırmaya başlamaktadır. Bunun neticesinde maliyet artışları kar oranlarının hızlı bir şekilde azalmasına sebebiyet vermektedir. Kar oranlarındaki azalma yatırımların, işgücü talebinin, üretimin azalmasına yol açmaktadır. İşgücü talebinin azalması ile beraber ücretlerin düşmesi neticesinde nüfus artış hızı da etkilenmekte ve nüfus artış hızı azalmaya başlamaktadır. Smith durağan duruma geçen bir ekonomiye karamsar açıdan bakmamaktadır. Durağan durum aslında tam zenginlik aşamasına ulaşılmış, daha fazla gelişemeyen ancak geri de gitmeyen bir ülke ekonomisini izah etmektedir.⁷⁸

⁷⁷ Taban, ss. 54,55.

⁷⁸ Ünsal, *İktisadi Büyüme*, ss.45,46.

1.6.2.1.2. Thomas R. Malthus'un Büyüme Görüşü

Thomas R. Malthus 1798 yılında yayınlamış olduğu “*Nüfus Prensibi Üzerine Bir Deneme*” adlı eserinde sürekli artan oranda gerçekleşen bir nüfus artışının, uzun vadede gıda-yiyecek arzında yetersizliğe yol açacağını ve doğal olarak ülke ekonomilerinin refah sıkıntısıyla karşı karşıya kalacaklarını vurgulamıştır. Malthus’ un teorisine göre nüfus artışı geometrik bir dizi şeklinde artış gösterirken gıda arzı ise aritmetik bir dizi şeklinde artış göstermektedir. Dolayısıyla nüfus ve gıda arzı arasındaki fark yıllar itibariyle açılmakta ve olağanüstü bir fark meydana çıkmaktadır. Bu çerçevede nüfus artış hızının kontrol edilmesi gerektiğine değinen ilk iktisatçı Malthus’ tur.⁷⁹

Malthus’un hipotezinde nüfusun geometrik dizi halinde, gıda arzının ise aritmetik dizi halinde artmasının altındaki etken tarım sektöründe “azalan verimler kanunun” geçerli olmasından kaynaklanmaktadır. Malthus’ a göre ekonomide çıktı toprak ve emek kullanılarak üretilmektedir. Toprak unsuru veri olduğu için üretimin belirleyiciliği emeğe yani nüfusa bağlı olarak değişmektedir. Toprak ve teknoloji düzeyi sabit iken nüfusun artması, çıktı düzeyini nüfus artış oranı kadar değil daha düşük bir oranda arttırmaktadır. Dolayısıyla nüfus artışı ile birlikte kişilerin refah seviyesinde azalma görülmektedir. Fert başına reel hâsıla nüfus artışı öncesine göre gerilemektedir.⁸⁰

Malthus’a göre nüfus artış hızı fert başına düşen reel hâsıla düzeyine bağlıdır. Eğer fert başına hâsıla miktarı artarsa bireyler daha iyi bir şekilde beslenme ve sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânı bulmaktadır. Böylece ölüm oranlarında düşüş doğal olarak nüfus sayısında artış görülmektedir. Ters durumda ise fert başına hâsıla miktarı azalırsa bireyler kötü beslenir ve sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamazlar. Buna bağlı olarak ölüm oranlarında artış ve nüfus miktarında azalma görülmektedir.⁸¹

⁷⁹ Osman Murat Telatar ve Harun Terzi, “Nüfus Ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:24, S:2, 2010, s.199.

⁸⁰ Hüseyin Hasimi Güneş, “İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri Ve Politikaları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C:8, S:28, 2009, s.134,135.

⁸¹ Ünsal, *İktisadi Büyüme*, s.53.

Ekonomik büyüme ile birlikte artan hâsıla düzeyi kadınlar için zamanın fırsat maliyeti gerçekliğini gün yüzüne çıkarmaktadır. İşgücü içerisindeki kadınların aldıkları ücret düzeyleri arttıkça ve iş imkânları genişledikçe, çocuk sahibi olmanın alternatif maliyetleri artmaktadır. Yüksek fırsat maliyetleri sonucunda, ebeveynler çalışma hayatının getirisini yüksek bularak tercihlerini çalışmaktan yana kullanmaktadırlar. Kadınlar, çalışma hayatlarının etkileneceği sebebiyle daha az sayıda çocuk sahibi olmak istemektedirler. Buna bağlı olarak da doğum oranı ve nüfus düşmektedir. Ayrıca sağlık sektöründe yapılan yatırımlar neticesinde gelişen sağlık hizmetleri sonucu ölüm oranları azalan bir seyir göstermektedir.⁸²

Malthus' a göre ücret düşüklüğünü ve refah sıkıntısını doğuran temel faktör nüfus artışlarıdır. Ona göre sağlık sektöründe ki gelişmeler ve ilerlemeler ölüm oranlarında azalışı ortaya koyarak fert başına reel hâsıla düzeyinde gerilemeye neden olmaktadır. Dolayısıyla Malthus ülkelerin sağlık hizmetlerini yaygınlaştırma, geliştirme ve tedavi imkânı sağlayan ilaçların üretiminde öncelik sağlama gibi durumların hiçbir anlamı olmayacağını ve kişi başına düşen çıktıda azalmaya yol açacağını düşünmektedir. Malthus' un diğer bir ilginç politikası ise gelir dağılımı ile ilgilidir. Hükümetlerin adil gelir dağılımını dizayn etmek amacıyla toprak sahiplerinden, işçi sınıfına kaynak aktarması yine fert başına reel hasıla düzeyinde gerilemeye neden olmaktadır. Bunun altında yatan etken ise refah seviyesi yüksek olan toprak sahiplerinden, işçi sınıflarına gelir transferi yapılması sonucu işçiler daha iyi yaşam standartlarına sahip olmakta ve daha iyi beslenip sağlık hizmetlerinden daha fazla yararlanma imkânı bulmaktadırlar. Buna bağlı olarak ölüm oranlarının düşmesi fert başına reel hasılda gerilemeye yol açmaktadır. Dolayısıyla Malthus'a göre gelir dağılımı politikası da anlamlı olmamaktadır. Ayrıca Malthus, teknolojik gelişmenin fert başına reel hâsıla düzeyinde bir etki yaratmayacağını düşünmektedir. Zira teknolojik gelişme sonucu uzun dönemde üretim artışına paralel olarak nüfus artış düzeyinin de aynı oranda artış

⁸² Parasız, s.79.

göstereceğini buna bağlı olarak kişi başına çıktı miktarında değişme olmayacağını ifade etmektedir.⁸³

Malthus, nüfus ile ücret düzeyi arasında da bir bağıntının olduğunu öne sürmektedir. Nüfus artışı ile birlikte emek arzının artması reel ücretlerin düşmesine yol açmaktadır. Ücretler işçilerin dayanabilecekleri minimum düzeye hatta asgari geçim düzeyinin de altına düşmektedir. Ücret düzeyinin asgari geçim seviyesinin altına düşmesi sefaleti ve hastalıkları artırarak, refah sıkıntısını ortaya çıkarmakta ve geçim sorununu göz önüne getirmektedir. Dolayısıyla doğum oranlarında tekrar azalış görülmektedir. Nüfusun azalması ile birlikte emek arzı gerilemekte ve reel ücret düzeyleri tekrar eski haline dönmektedir. Malthus bu düşüncesiyle klasik ekolde, emek piyasasında ki ücretlerin uzun dönemde asgari geçim düzeyinde dengeye geleceği varsayımına kaynaklık etmektedir.⁸⁴

1.6.2.1.3. David Ricardo Büyüme Görüşü

David Ricardo 1813 yılında “Politik İktisadın ve Vergilendirmenin Prensipleri” adlı eserinde geliştirdiği bölüşüm teorisi, azalan verimler kanunu ve fonksiyonel gelir dağılımı gibi konularda önemli çalışmalara öncülük etmiştir. Ricardo’ ya göre iktisat bilim dalının konusu toprak sahibi, sermaye sahipleri ve işçiler arasında bölüşümü belirleyen yasaların düzenlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Ricardo’ nun büyüme analizi iki temel ilkeye dayanmaktadır. İlki, toprak sahiplerinin toplam çıktıdan aldıkları rantın açıklanması diğeri toplam çıktıdan geri kalan kısmın emeğe ve sermaye sahiplerine nasıl dağıtılacağı ile ilgilidir. Ricardo’ nun bölüşüm teorisi temelde rant unsurunun açıklanmasına dayanmaktadır.⁸⁵

David Ricardo’ya göre emeğin piyasa ücreti ve doğal ücreti olmak üzere iki ayrı değeri, ücret skalası vardır. Buna bağlı olarak piyasa ücret haddi, emek arz ve talebi tarafından emek piyasasında belirlenen işçiye ödenen fiyattır. Doğal ücret ise işgücünün asgari geçim düzeyini gösteren uzun vadede durağan denge düzeyinde bulunan ücret

⁸³ Taban, ss.61,62,63.

⁸⁴ Parasız, s.79.

⁸⁵ İlkay Dilber, “Büyüme Teorileri” 1. Basım, Altın Nokta Yayınevi, İzmir: 2018, s.94.

haddidir. Kısa dönem de emek piyasasındaki değişimler sonucu piyasa ücreti ile doğal ücret arasında farklılıklar oluşsa da uzun dönem de piyasa ücretinin, doğal ücret haddine yönelmesiyle eşitlik sağlanmaktadır.⁸⁶

Ricardo' ya göre bir ülkenin toprak faktörü, farklı kalitedeki kara parçalarından oluşmaktadır. Ülkedeki farklı kalitedeki kara parçaları en kalitelisinden başlanarak birinci, ikinci, üçüncü kalite şeklinde sınıflandırılarak en az verimli olan toprak parçasına kadar sıralanmaktadır. En az verimli olan toprak parçası “*marjinal arazi*” olarak adlandırılmaktadır. Büyümenin başlangıç safhasında talep düzeyi düşük iken tarımsal üretim birinci kalitedeki toprak parçalarında gerçekleştirilmektedir. Ricardo' ya göre birinci kalitedeki toprak parçaları talep ihtiyacından fazla ise, rant kavramı ortaya çıkmamaktadır. Çünkü rant (kira) toprak sahibinin, toprağının işlenmesi için sermaye sahiplerine kiralaması sonucu elde ettiği kazancın adıdır. Eğer toprağı işletip üretim yapmak isteyen girişimcilerin talebi karşısında daha fazla düzeyde birinci kaliteden toprak parçası mevcut ise toprak sahipleri, girişimcilerden rant elde etmesi rekabetçi koşullar altında pek mümkün görünmemektedir. Ancak bir ülkede birinci kalite düzeyindeki toprak parçaları kıttır. Ayrıca iktisadi büyüme sürecinde talep sürekli artmaktadır. Dolayısıyla büyüme sürecinde diğer kalitelerdeki arazilerde de üretim yapılmaya başlanmaktadır. Bunun sonucunda ise daha az kaliteli arazilerde yapılan üretim, verimliliği düşürmektedir. Ricardo daha az kaliteli arazilerde yapılan üretim sonucu verimliliğin düşmesini “*yaygın azalan verimler*” şeklinde nitelendirmektedir. Bir ülkede büyüme döneminde talep düzeyinin artmasına bağlı olarak üretimi arttırmanın tek yolu daha az kalitedeki toprak parçalarının kullanılması ile sınırlı kalmamaktadır. Belirli bir kalitedeki toprak parçasında daha fazla işgücü kullanılarak üretim arttırılabilmektedir. Ancak bu durumda da her ilave işgücünün çıktı düzeyine katkısı bir önceki işgücünün katkısından daha düşük olmaktadır. Ricardo toprağın yoğun olarak işlendiği bu durumu “*yoğun azalan verimler*” şeklinde nitelendirmektedir. Dolayısıyla toprağı işleyen sermayedarlar arasında rekabet arttıkça toprak sahiplerine arazinin işlenmesi

⁸⁶ Hasan Gürak, “**Ekonomik Büyüme ve Kalkınma – Kuramlar, Eleştiriler ve Alternatif Bir Büyüme Modeli**”, 1. Basım, Nobel Yayınevi, Ankara: 2016, s.60.

karşılığında ödenen rant düzeyi de artmaktadır. Neticede rantın toplam hâsıla içerisindeki payı da yükselmektedir.⁸⁷

İktisadi büyüme evresinde toplam çıktı miktarından ücretlere ayrılan pay düşüldüğünde geriye toprak sahipleri ile sermaye sahiplerinin sırasıyla rant ve kar payları kalmaktadır. Kar payı üretimde kullanılan sermaye düzeyine bağlı olarak hesaplanmaktadır. Ricardo' ya göre toplumda hasıladan alınan payı tasarrufa aktaran kesim sadece sermaye sahipleridir. Çünkü daha fazla tasarruf, daha fazla sermaye birikimi anlamına gelmektedir. Böylece sermaye sahipleri artan sermaye birikimlerini üretimde kullanarak kar oranlarında artış sağlama imkânını düşünmektedirler. Toprak sahipleri ise toplam çıktıdan almış oldukları payları tüketim harcamalarında kullanmaktadırlar.⁸⁸

Üretim faaliyetinde bulunan ve toprak sahiplerinden toprağı kiralayıp işleten kapitalistler kar oranlarını arttırmak amacıyla üretimi artırma çabası içerisindeyler. Verimli toprakların kullanıldığı ilk evrelerde kar oranları yüksektir. Kar oranlarının yüksek oluşu üretimi cazip hale getirmektedir. Buna bağlı olarak sermaye sahipleri işgücüne olan taleplerini arttırmaktadırlar. İşgücüne olan talep artışı, emek piyasasında ücret düzeyinin kısa dönemde asgari geçim düzeyinin üstüne çıkmasına neden olmaktadır. Ücretlerde ki artış Malthus'un nüfus yasası gereğı nüfus artışında da etkili olmaktadır. Böylece üretim ile birlikte nüfus artışının da yaşandığı bir büyüme evresi başlamaktadır. Nüfus artışı ile birlikte gıda mallarına olan talep de artmaktadır. Bu talebi karşılamak için üretimi daha da fazla arttırmak gerekecektir. Ancak kaliteli toprak parçaları sınırlı olduğu için artık daha az kaliteli araziler kullanılmaya ve üretime açılmaya başlamaktadır. Verimsiz toprakların kullanılması üretimde maliyet farklılıklarına dolaylı olarak toprak sahiplerine ödenen rant paylarında artışa yol açmaktadır. Ücret ve rant paylarındaki artış dolayısıyla kar oranların da azalışlar ortaya çıkmaktadır. Kar oranlarında ki azalışlar sermaye birikimini yavaşlatıp yatırımları olumsuz etkilemektedir. Kar oranları sıfırlandığı nokta da ise ekonomi durağan durum denge

⁸⁷ Ünsal, *İktisadi Büyüme*, ss.60-64.

⁸⁸ Hakan Kapucu, Murat Aydın, İsmail Şiriner, Farhang Morday, Ümit Çetin, “**Politik İktisat ve Adam Smith**”, 1.Baskı, Yön Yayınları, İstanbul: 2010, s.375.

düzeyine geçmektedir. Durağan durumda emeğin aldığı pay doğal ücret düzeyine gerilerken, rant düzeyi ise yükselmektedir. Bu noktada artık işgücü artışı olmamaktadır.⁸⁹

Ricardo, iktisadi büyüme evresinin, verimli toprakların sınırlı olması, üretimin ilerleyen safhalarında maliyetlerin artması, karlılık oranlarının düşmesi, toprak sahiplerine ödenen yüksek rantlar gibi nedenlerden ötürü eninde sonunda uzun dönemde durağan duruma geçeceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla Ricardo, Malthus'un aksine tarım sektörüne yüksek ithal vergilerle koruma getirilmesine karşı çıkmaktadır. Ucuz tarımsal malların ithal edilmesini savunmaktadır. Çünkü korumacılığın sektörler arasındaki kaynak dağılımı üzerinde olumsuz sonuçlar yaratacağını düşünmektedir.

1.6.2.1.4. J.S. Mill Büyüme Görüşü

J.S. Mill'in iktisadi düşüncelerinin toplandığı en önemli eseri 1848 yılında yayımlanan ve Ricardo'nun eseri ile aynı adı taşıyan "*Politik İktisadın İlkeleri*" adlı eseridir. Mill'in iktisadi büyüme ile ilgili olarak literatüre yaptığı katkı, klasik iktisadi ekolün büyüme anlayışını geliştirmesi olmuştur. Mill, A.Smith ve Malthus'un görüşlerini harmanlayarak orta bir uzlaşa bulmaya çalışmıştır. Smith'in işbölümü, uzmanlaşma ve sermaye birikimi sonrası uzun dönemde durağan duruma dair iyimser görüşü ile Malthus'un kötümser yaklaşımı sonucu büyümenin sınırlarına dair işaretini aynı çatı altında buluşturmaya çalışmıştır. Mill, uzun dönem de iktisadi büyüme trendinin belirsiz olacağını ifade etmektedir. J.S.Mill'e göre uzun dönemde iktisadi büyüme ile ilgili dört ayrı senaryo üretilmiştir. Buna bağlı olarak ilk senaryoda nüfus, teknolojik ilerleme ve sermaye birikiminden daha hızlı bir şekilde büyüme gösterirse işgücünün ücretlerinin düşmesi ve girişimcinin karının artması sonucu kaçınılmazdır. Diğer bir bakış açısında ise sermaye birikimi nüfus artış hızından daha fazla oranda gerçekleşirse bu durumda ücretler artış göstererek işgücünün refahı yükselmektedir. Üçüncü bir senaryo ise nüfus ve sermayenin aynı oranda artış göstermesidir. Bu durumda nüfus ve sermaye birikimi birbirlerini dengelemektedir. Artan nüfus ile birlikte gıda maddelerine olan talep artışı sonucu talebin

⁸⁹ Berber, ss.106,107.

karşılanması adına kalitesi düşük olan toprakların üretime açılmasına gerek duyulmaktadır. Verimsiz topraklar ise karların düşmesine sebebiyet vermektedir. Son olarak ise teknolojik ilerlemenin nüfus artışı ve sermaye birikiminden fazla olması ihtimalidir. Bu durumda teknolojik ilerlemeye bağlı olarak gıda maddelerinin üretiminde yaşanan verimlilik artışı, ücret ve kiralarda gerileme ile birlikte kar oranlarının artmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla Mill, iktisadi büyüme trendinin uzun vadede belirsizliğini ileri sürmektedir.⁹⁰

1.6.2.2. Schumpeter'in Büyüme Konusundaki Görüşleri

Yenilik ve girişimcilik gibi kavramlarla alakalı olarak yapılan bilimsel çalışmalarda daha çok atıf yapılan öne çıkan iktisatçı olarak Joseph A. Schumpeter göz önüne çıkmaktadır. Bunun altında yatan en temel etken serbest piyasa ekonomisinde iktisadi büyümenin belirleyicileri olarak yenilikleri icat eden ve özümseyen bir girişimci ekolünü geliştirmesidir. Schumpeter, yeniliğin ekonomik konjonktürde olağanüstü önem arz ettiği, ekonomik gelişim ve refahın temeli olduğunu ifade etmektedir. Günümüzde yeniliğin ve teknolojinin önemli bir odak halinde olması Schumpeter'in tezinin doğrulunu ve geçerliliğini korumaktadır.⁹¹

İktisadi büyüme, Schumpeter'in düşüncesine göre konjonktür dalgalanmaları, finansman yaratılması, sanayi yapısı gibi unsurlar ile yakından ilgilidir. Schumpeter, büyümenin ortaya çıkışını yenilik ve yeniliği üretime entegre etmekle sorumlu olan girişimci ile açıklamaktadır. Schumpeter ekonomik düzende icat ve yenilik kavramlarını aynı anlamda ifade etmemektedir. Ona göre büyüme ve kalkınmanın öncü faktörü mucit değil yenilikçidir. İcat, mucitlerin piyasa öncesinde ürün veya teknoloji ile ilgili hayal gücünde soyut kavramlardan oluşan düşünsel bir üretim sürecidir. Yenilik ise mucidin zihninde yer alan soyut üretim sürecinin bir çıktı haline gelerek nihai olarak satışa sunulma pozisyonuna gelmesidir. Dolayısıyla Schumpeter, yeniliklerin teknolojik ilerleme boyutundan daha çok kar getirebilme sonucuna ağırlık vermektedir. Schumpeter, girişimciyi sürekli olarak keşif

⁹⁰ Berber, ss.130,131.

⁹¹ Ömer Demir, "Joseph A. Schumpeter: Hayatı, Eserler ve Katkıları", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:50, S:1, Ocak 1995, s.162.

ve yenilik yapma niteliklerine sahip olmakla bağdaştırmaktadır. Yenilikçi olmayan işadamlarını, girişimci sıfatıyla örtüşürmemektedir.⁹²

Bir girişimcinin bir sektöre bir yeniliği başarılı şekilde uygulaması, diğer girişimcilerin de o yeniliği taklit ederek o sektöre yapılan yatırımların artmasına katkı sağlamaktadır. Schumpeter, ilk girişimcinin yeniliği neticesinde diğer girişimcilerinde yeniliği taklit ederek farklı yeniliklerin meydana gelmesini sağlaması durumunu “*yeniliklerin kümelenmesi*” şeklinde ifade etmektedir.⁹³ Schumpeter, kapitalizmin yapısını durağan, statik olmayan sürekli olarak gelişen ve dinamik bir süreç olarak görmektedir. Kapitalizmin yapısını sürekli olarak değiştiren etkenler arasında yenilikler, yeni ürünlerin üretilmesi, farklı ürün tekniklerinin kullanılması, pazarların genişletilmesi, yeni pazar arayışları, yeni hammadde kaynaklarının bulunması, endüstrilerin yeniden organize olmaları gibi unsurlar sayılmaktadır. Dolayısıyla kapitalist ekonomik süreçte her girişimci, adeta yeniliği iktisadi hayata dâhil eden mucit konumundadır. Schumpeter’e göre yeniliği iktisadi hayata geçiren girişimci monopolcü konumdadır ve monopolcü karı elde etmektedir. Ancak bu kar geçici olmaktadır. Diğer girişimciler, bu yeniliği taklit etmesi sonucu yeni ve farklı bir icat ortaya çıkardığın da monopolcü karı elde eden artık yeni ve farklı bir icatı hayata geçiren girişimciler olacaktır. Bu süreç içerisinde sürekli olarak eski ürünler, yeni ürün teknolojileriyle değişim içinde olmaktadır. Schumpeter 1942 yılında yayımladığı “Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi” adlı eserinde bu durumu kısaca “*yaratıcı yıkım*” olarak adlandırmıştır.⁹⁴

Schumpeter’e göre iktisadi büyümenin asıl nedeni nüfustaki ve sermaye birikimindeki artışlar değil, yeniliklerden kaynaklanmaktadır. Yenilik unsuruna bağlı olarak iktisadi büyüme girişimcinin bir teknolojik yeniliği, iktisadi ve sosyal hayata entegre etmesi ve monopolcü konuma gelerek iktisadi kar üzerinde kazanç elde etmesiyle başlamaktadır.

⁹² Mehmet Akif İçke, “Schumpeter ve Yeniliklerin Finansmanı”, **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Nisan 2014, C:11, S:1, ss.19,20.

⁹³ Ünsal, **İktisadi Büyüme**, s.72.

⁹⁴ Sıtkı Selim Dolanay, “Schumpeter Sisteminde Yenilikler, Ekonomik Gelişme Ve Devresel Hareketler”, **Uluslararası Ekonomik ve İdari Araştırmalar Dergisi**, C:1, S:2, 2009, s.181.

Sonraki süreçte yeniliklerin kümelenmesi ve yenilik yatırımlarının artması farklı yeniliklerin ortaya çıkarak yaratıcı yıkım sürecinin oluşmasını beraberinde getirmektedir. Üretim faktörlerinin farklı biçimlerde kullanılmasını niteleyen ve kredilerle finanse edilen bu süreç iktisadi yapıyı değiştirerek ekonomiyi büyümeye doğru sürüklemektedir. Dolayısıyla Schumpeter, yenilik ve teknolojik gelişmenin serbest piyasa ekonomisi koşulları altında büyümenin dışsal değil içsel değişkenleri olduğu sonucu hakkında içsel büyüme modellerine öncü olmuştur.⁹⁵

1.6.2.3. Keynes'in Büyüme Konusundaki Görüşleri

İktisadi reel konjunktürde dalgalanmaların geçici olduğu, ekonominin serbest piyasa koşulları altında görünmez el mekanizmasıyla tam istihdamda dengeyi bulacağı, devletin piyasalara müdahale etmesine gerek olmadığı, toplumsal faydanın maksimum düzeye ulaşacağı varsayımları 1929 Büyük Buhran ile birlikte geçerliliğini koruyamamıştır. Büyük Buhran sonrasında ise John Maynard Keynes'in 1936 yılında yayımlanan "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı eserinde piyasanın her zaman tam istihdam denge düzeyinde bulunacağını bir garantisinin olmadığı ve tam istihdamın özel rastlantı sonucu oluşan bir durumu teşkil ettiği, genel durum itibarıyla eksik istihdamın var olduğu, devlet müdahalesinin ekonomik konjunktürde istikrarı sağlamak amacıyla gerekli olduğu varsayımları ile âdeta yeni bir iktisat devriminin başlangıcına öncü olmuştur.⁹⁶

Keynes'in Genel Teori adlı eseri Büyük Buhranın yarattığı iktisadi krizin bir ürünüdür. Keynes'in öngörüsü, tam istihdam durumunun genel kabul gören bir denge olmadığı aksine tam istihdamın nadir rastlanan kısa dönemli bir olgu olduğu düşüncesidir. Keynes'e göre cari ücret seviyelerinde istihdam edilmeye razı olduğu halde iş bulamayan gayrı iradi işsizlik durumu söz konusudur. Bunun nedeni ekonomide talep yetersizliğinden kaynaklanan bir eksik istihdamın varlığıdır. Keynes'e göre iktisadi konjunktürde, istihdam ve milli gelir göstergelerini arza dayalı faktörler değil, talebi etkileyen unsurlar

⁹⁵ Taban, ss.81,82.

⁹⁶ Mahir Fisunoğlu ve Bilge Köksal Tan, "Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat" **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, C:20, S:70, 2009, ss.32,33.

belirlenmektedir. Keynes deflasyonist sürecin üstesinden gelebilmenin çaresini talep genişlemesi ile ilişkilendirmiştir. Ona göre artan talep, stokları eritmekte, stokların erimesi ise yatırımları teşvik etmektedir. Artan yatırımlar sonucu ekonomi eksik istihdam düzeyinden tam istihdam denge düzeyine doğru ilerleme kaydetmektedir.⁹⁷

Keynes'in genel teorisinde teknolojik yeniliklere ve beşeri sermayeye de yer verilmemiştir. Teorideki genel amaç, uzun dönemli iktisadi büyümeyi incelemek değil, kısa dönemde sabit girdiler ile eksik istihdam durumundan tam istihdam denge düzeyine nasıl geçilebileceğini göstermektir. Yeni ürün modelleri ve yeni üretim teknolojileri olmadığı için uzun dönemde denge noktasına ulaşıldıktan sonra durağan dönem başlamaktadır. Keynes uzun dönemde bir hükümet müdahalesi olmadan da iktisadi konjonktürün tam istihdam denge durumuna doğru yol alabileceğini ifade etmiştir. Ancak bu sürenin epey bir zaman sonra gerçekleşeceğini, uzun dönemde herkesin ölmüş olacağını veciz bir söz ile açıklamıştır. Dolayısıyla Keynes daha çok iktisadi durgunluğun söz konusu olduğu bir ekonomide durgunluktan çıkıp büyümeye başlanmasının nasıl ve ne şekilde olabileceği konusu üzerinde durmaktadır. Büyüme halinde olan bir ekonominin mevcut sorunlarını ikinci plana atmaktadır. Bu yönüyle Keynes'in genel teorisi statik bir olgu içermektedir.⁹⁸

1.6.3. Çağdaş Büyüme Modelleri

Geleneksel büyüme modellerinde, klasik iktisat ekolü temsilcilerinin teorileri ön plana çıkmaktadır. Klasik iktisadi düşüncede iktisadi büyüme, işbölümü ve uzmanlaşma, sermaye birikimi, makineleşme gibi unsurlara bağlı olarak ele alınmaktadır. Çağdaş büyüme modelleri ise daha çok dinamik bir süreci ele alan geleceğe yönelik, teknolojik gelişmelere ve beşeri sermayeye önem veren, mikro temeller üzerindeki analizleri modellere kanalize eden, geleneksel iktisadi büyüme faktörlerinin dışında başka faktörlere de analizlerinde dikkat çekmektedir. Modern ya da çağdaş büyüme modellerinin ortaya çıkışında, 1929

⁹⁷ Cahide Bayraktar, "Keynes ve Refah Devleti", **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C:10, S:2, Ekim 2012, ss.251,252.

⁹⁸ Gürak, s.112

Büyük Ekonomik Buhranın ve II. Dünya savaşı sonrası ülkeler arasındaki bariz olarak görülen gelir farklılıklarının, önemli etkileri bulunmaktadır.

1.6.3.1. Harrod – Domar Modeli

Keynesyen ekole mensup olan ve iktisat literatüründe modern büyüme modelleri alanında önemli bir konumda bulunan Roy F. Harrod ve Evsey D. Domar adlı iki iktisatçı, Keynes'in yatırımların sermaye birikimi üzerindeki etkisini ihmal eden kısa dönemli statik analizini; büyüyen ve dinamik bir ekonomide uzun vadede analiz etmektedirler. İki iktisatçının aynı zaman diliminde aynı konular üzerinde yapmış oldukları iki ayrı çalışmanın büyük benzerlikler göstermesi dolayısıyla modelin adı "*Harrod- Domar*" modeli olarak anılmaktadır.

Keynes' in, 1936 yılında yayınladığı "Genel Teori" adlı eserinde, yatırımların sadece efektif talebin bir unsurunu oluşturduğu, yatırımların kapasite artırıcı etkisinin ihmal edildiği, teorinin statik bir analizi içerdiği gibi sonuçlar 1939 yılında, Harrod tarafından yayımlanan "Dinamik Teori Üzerine Bir Deneme" adlı makalede eleştirilmiştir. Harrod, yatırımların toplam talebi etkilemesinin yanı sıra kapasite yaratıcı etkisinin de bulunduğunu hesaba katmaktadır.⁹⁹

Harrod- Domar modelinin içerdiği temel nokta *net yatırımın ikili* etkisidir. Net yatırım bir yandan çıktıya talep oluştururken diğer taraftan çıktıyı üretmek için ekonominin kapasite miktarını arttırmaktadır. Örneğin yeni bir fabrikanın inşası; demir, çelik, tuğla, çimento, makine gibi malların talebini arttırmaktadır. Fabrikanın inşası bittikten sonra ekonominin üretken kapasitesinde de artış meydana gelmektedir. Harrod' a göre modelin temel varsayımları şu şekilde izah edilmektedir:

- Tasarruflar ve yatırımlar, modelin iki önemli değişkeni olarak varsayılmaktadır.

⁹⁹ Parasız, s.89.

- Harrod'a göre tasarruflar, milli gelirin doğrusal bir fonksiyonudur. ($S = sY$) Burada S tasarrufu, s marjinal tasarruf eğilimini, Y reel hasıla düzeyini göstermektedir. Harrod, planlanan tasarrufun mutlak suretle gerçekleşeceğini kabul etmektedir. Modelde üretim planlarının satıştan önce olduğu ve gerçekleştiği varsayılmaktadır. Planlanan tasarruflar, fiili ya da dönem sonu itibariyle gerçekleşen tasarruflara eşit olmaktadır.

($S_f = S_p$)

- Planlanan tasarruf ve planlanan yatırım değerlerinin birbirlerine eşit olmaması ekonomide dengesizlik yaratır.

- Harrod'a göre planlanan yatırımların, planlanan tasarruf, fiili tasarruf, fiili yatırım gibi kavramlardan bağımsız olduğu kabul edilmektedir. Buna bağlı olarak planlanan yatırımların (I_p) her durumda planlanan tasarruflara (S_p) eşit olması söz konusu olmamaktadır. Bunun sebebi ise ekonomide tasarruf yapanlar ile yatırım yapanların ayrı kişilerden oluşmaları ve farklı güdüler ile hareket etmeleridir.

Eğer dönem başı planlanan yatırımlar, planlanan tasarruflardan düşük ise yani fiili yatırım, planlanan yatırımlardan büyük durumda ise $I_p < S_p$ ($I_f > I_p$) ortaya istenmeyen bir yatırım fazlası çıkmaktadır. Bu durum üretimin, talebi aşması ve stokların artış göstermesi anlamına gelmektedir. Tam tersi durumda dönem başı planlanan yatırımlar, planlanan tasarruflardan büyük ise yani fiili yatırım, planlanan yatırımlardan küçük durumda ise $I_p > S_p$ ($I_f < I_p$) bu kez ekonomide yatırım noksanlığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum talebin, üretimi aştığı talep fazlasına işaret eder ve stoklarda erime görülmektedir.

- Modelde hızlandırıcı katsayısı sabittir.

- Harrod'a göre belirli miktarda bir üretim artışının gerçekleşmesi, sabit bir hızlandırıcı katsayısı olarak da tanımlanan sermaye-çıktı oranı (v) tarafından belirlendiği ifade edilmektedir. Bu katsayı çıktı miktarında bir birimlik artışı sağlamak için gerekli olan sermaye miktarını göstermektedir. $v = \frac{K}{Y}^{100}$

Denklem 3: Hızlandırıcı Katsayısı

¹⁰⁰ Taban, s.94.

Harrod modelinde, her biri farklı bir büyüme hızını gösteren eşitlikler kullanılmaktadır. Bunlar, gerekli (garantili) büyüme hızı, fiili büyüme hızı ve doğal büyüme hızlarıdır.

- **Gerekli Büyüme Hızı:** Bu tip büyüme hızı, gerçekleştiğinde herkesi memnun eden, sermayenin tam ve etkin olarak kullanıldığı büyüklüğü ifade etmektedir. Gerekli büyüme oranına ulaşıldığında ekonomide atıl kapasite ya da aşırı kapasite durumları ortaya çıkmamaktadır. Harrod, gerekli büyüme hızını “*planlanan yatırımların planlanan tasarruflara eşitlenmesi*” ($I_p=S_p$) şeklinde açıklamaktadır. Gerekli büyüme hızı; $Gw = \frac{s}{v}$ formülü ile hesaplanmaktadır. s (marjinal tasarruf eğilimi) , v (hızlandırıcı katsayısını) göstermektedir.

Denklem 4: Gerekli Büyüme Hızı

- **Fiili Büyüme Hızı:** Bir ekonomide var olan ve dönem sonunda gerçekleşen mevcut üretim artışını temsil etmektedir. Ekonomide gerçekleşen tasarruflar, fiili büyüme hızı ile (G) sermaye-çıktı oranı katsayısının çarpımına eşit olduğundan ; $G = \frac{s}{v}$ formülü ile hesaplanmaktadır. Buna bağlı olarak bir ekonomide kaynakların tam kullanılması ve mal piyasasında herhangi bir dengesizlik oluşmaması için fiili büyüme hızının, gerekli büyüme hızına eşit olması gerekmektedir. $Gw = G$

Denklem 5: Fiili Büyüme Hızı

- **Doğal Büyüme Hızı:** Nüfus artışı ve teknolojik ilerlemelerin izin verdiği büyüme hızı olarak ifade edilmektedir. Belirli bir dönemde ekonomide üretim artışının maksimum düzeye ulaşabileceği sınırı göstermektedir. $Gn = n + t$ G_n (Doğal büyüme hızı) , n (nüfus artışı) ve t (teknolojik ilerlemeyi) ifade etmektedir. ¹⁰¹

Denklem 6: Doğal Büyüme Hızı

Harrod modelinde gerekli ve fiili büyüme hızlarının karşılaştırılması sonucu üç ayrı durum söz konusu olmaktadır. Eğer bir ekonomide gerekli büyüme hızı, fiili büyüme hızına

¹⁰¹ Ünsal, *İktisadi Büyüme*, ss.88-91.

eşit ise ($G_w = G$) ekonomide denge durumu meydana gelmektedir. Dönem sonunda planlanan tasarrufların, planlanan yatırımlara eşit olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. ($I_p = S_p$) Bir başka ifadeyle üretim hedefleri gerçekleştirilmiş, üretilen malların hepsi dönem sonu itibariyle satılmış ve arzulanmayan bir stok fazlasının oluşmadığı görülmektedir. Böyle bir ortamda girişimciler, gelecek dönemde de aynı oranda bir üretim hedefi belirler ve gerçekleştirirler. Diğer taraftan fiili büyüme hızı, gerekli büyüme hızından büyük olması durumunda ise ($G > G_w$) ekonomide enflasyonist baskı söz konusu olmaktadır. Dönem sonunda planlanan yatırımların, planlanan tasarruflardan büyük olduğu sonucunu vermektedir. ($I_p > S_p$) Bir başka ifadeyle talebin, üretimi aştığı böyle bir durumda üretimde yetersizlik ortaya çıkmaktadır. Mevcut stoklar tükenmeye başlamaktadır. Bu durumda, girişimciler, artan talebi karşılamak amacıyla üretimi artırma yoluna gitmektedirler. Ancak planlanan yatırım ve talep fazlalığının gelecek dönem itibariyle daha da artması sonucu talep ve arz arasındaki fark daha da açılacak ve gitgide dengeden uzaklaşılacaktır. Harrod' a göre ekonomik konjonktür bir kez denge durumundan uzaklaştığında gelecek her dönem dengesizlik kümülatif olarak büyümektedir. Bu durum modelde “*bıçak sırtı denge*” kavramı kullanılarak açıklanmaktadır. Nihayet fiili büyüme hızı, gerekli büyüme hızından küçük ise ($G < G_w$) ekonomide deflasyonist baskı söz konusu olmaktadır. Dönem sonunda planlanan yatırımların, planlanan tasarruflardan küçük olduğu sonucunu vermektedir. ($I_p < S_p$) Bir başka ifade ile dönem başında hedeflenen büyüme hızına ulaşamadığını göstermektedir. Bu durumda üretim, talebi aşmış ve arzulanmayan bir stok birikiminin ortaya çıktığı görülmektedir. Girişimciler, ellerinde satılmayan arz fazlalarını yatırımlarını azaltma yoluna giderek eritmeye çalışmaktadır. Eksik kapasite kullanımı sonucu izleyen dönemler boyunca dengeden giderek uzaklaşmaktadır.¹⁰²

Harrod' a göre doğal büyüme hızı, gerekli büyüme hızının üstünde ise fiili büyüme hızının, gerekli büyüme hızını geçmesi mümkündür. Diğer taraftan doğal büyüme hızı, gerekli büyüme hızının altında kalması halinde ise fiili büyüme oranı, gerekli büyüme

¹⁰² Acar, ss.85,86,87.

oranının altında seyir etmeye mahkûm olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bu durum, ekonomide artık sürekli durgunluğa geçildiğinin kanıtı olmaktadır.

Evsey D. Domar, modelinde Keynes'in kısa dönemli büyümeyen bir ekonomi için yapmış olduğu statik analizini, uzun dönemli büyüyen bir ekonomi için genişletmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Harrod, eksik istihdam durumundan tam istihdam durumuna geçişin şartlarını sorgulamıştır. D. Domar ise 1947 yılında yayınladığı "*Büyüme ve İstihdam*" adlı çalışmasında tam istihdam durumunu yakalamış bir ekonomide, dengeyi bozmadan büyümeyi sürdürebilmenin koşullarını analiz etmiştir. D. Domar, iktisadi büyüme de denge şartını yatırımların kapasite artırıcı etkisi ile gelir artırıcı etkisinin birbirine denk olmasına bağlamaktadır. D. Domar modelinin temel varsayımları şu şekilde izah edilmektedir:

- Ekonomi dışı kapalı durumda varsayılmaktadır.
- Ekonomide gecikmeler mevcut değildir. Üretim artışı, yatırım harcamalarını gecikmeksizin artırmakta; yatırım harcamalarındaki artış ise akabinde gelir artışına yol açmaktadır.
- Ekonomide devlet sektörünün olmadığı varsayılmıştır.
- Ekonomi tam istihdam denge durumunda bulunmaktadır.

D. Domar modelinde üretim kapasiteki değişimi, yatırım (I) ve yeni yatırım sonrasında oluşan ortalama sosyal verimliliğe (σ) bağlamaktadır. Modelde teknolojik değişimler veri varsayıldığından sermayenin marjinal verimliliği ile sermayenin ortalama verimliliği birbirlerine eşit olarak kabul edilmektedir. ($\frac{\Delta Y}{\Delta K} = \frac{Y}{K}$)

Denklem 7: Üretim Kapasite Değişimi

Modelde üretim kapasitesindeki artışa; yatırım tutarının, sermayenin ortalama verimliliği ile çarpılması sonucu ulaşılmaktadır. Modelde yatırımların gelir artırıcı etkisi ise; yatırımlardaki artışın çarpan mekanizmasıyla toplam talebi etkileme derecesine bağlanmaktadır. ($\Delta Y = \Delta I \times \frac{1}{s}$)

Sonuç olarak D. Domar modelinde, ekonomide meydana gelen üretimdeki kapasite artışı kendisine eş düzeyde bir talep artışı ile birlikte devam ettirilirse, ekonomik istikrar ve tam istihdam düzeyinin sağlanıp korunabilmesi mümkün olmaktadır.¹⁰³

1.6.3.2. Neo-Klasik Büyüme Modeli

1950’li yıllarda Harrod – Domar modelinin eksikliklerine ilişkin çeşitli çalışmalar ve eleştiriler yapılmıştır. Bu çalışmalar, çağdaş iktisadi büyüme modellerinin ikinci dalgası olarak ortaya çıkmaktadır. Neo-Klasik büyüme modeli olarak adlandırılmalarının sebebi ise neo-klasik iktisadın temel varsayımlarını kabul ederek analizlerini gerçekleştirmeleridir. Neo-klasik büyüme modeli, nüfus artışı ve teknolojik ilerlemeye; tasarruf, yatırım değişkenleri ile iktisadi büyüme göstergelerinin nasıl reaksiyon verdiğini göstermektedir.¹⁰⁴

1.6.3.2.1. Solow – Swan Modeli

Neo-klasik büyüme teorisi 1956 yılında birbirlerinden bağımsız olarak Amerikalı Solow ve Avustralyalı Swan adlı iki iktisatçı tarafından geliştirilmiş ve Solow – Swan modeli olarak anılmaya başlamıştır. Neo-klasik büyüme modelinin özünü tanımlayan temel varsayımlar vardır. Bunlar;

- *ölçeğe göre sabit getiri,*
- *tam rekabet ve tam istihdam koşulları,*
- *dışsallıkların bulunmaması,*
- *tek sektörlü ve tek mallı bir ekonomi,*
- *dışa kapalı bir ekonomi*
- *emek ve sermaye için azalan verimlerin geçerli olması*
- *emek ve sermayenin birbiri ile ikamesinin mümkün olması*
- *faktör piyasalarının kusursuzluğu*

¹⁰³ Berber, ss.145-150.

¹⁰⁴ Hasan Alp Özel, “Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:2, S:1, 2012, s.65.

- *yakınlaşma hipotezinin geçerliliği*
- *tasarruf ve yatırım eşitliği*
- *tasarruf edenler ile yatırım yapanların aynı kişiler olduğunun kabulü*

yönündeki varsayımlardır.¹⁰⁵

Neo-klasik büyüme modelinde nüfustaki artış iktisadi büyüme oranını etkilememektedir. Ancak büyüme, nüfusun büyümesini etkilememektedir. Benzer olarak Neo-klasik büyüme modelinde teknolojik değişme, iktisadi büyümeyi etkilememektedir. Ancak büyüme, teknolojik değişmeyi etkilememektedir. Teknoloji dışsaldır. Bir teoride değişkenler bağımsız olarak belirleniyorsa, o değişkenler dışsal olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede Neo-klasik modelde *nüfus büyümesi* ve *teknolojik değişme* dışsal faktörler şeklinde sayılmaktadır.¹⁰⁶

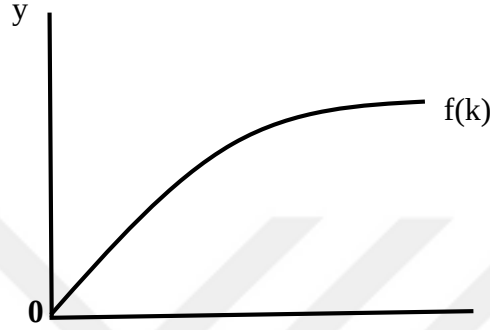
Harrod-Domar modelinde denge durumu dışındaki enflasyonist ve deflasyonist süreçler ön plana çıkmakta ve ekonominin adeta bir bıçak sırtında dengede olduğu vurgulanmaktaydı. Solow-Swan modelinde ekonomilerin uzun dönemde kararlı veya dengeli büyüme sürecine gidecekleri öngörülmektedir. Bu süreç sermaye birikimi, nüfus değişimi, teknolojik ilerlemenin karşılıklı etkileşimleri ortaya konularak açıklanmaktadır. Solow – Swan modelinde teknoloji ve nüfus değişimi dışsal olarak kabul edildiği için öncelikle üretim fonksiyonunu, emek ve sermayenin birbirleri ile olan ikamesine bağlı olarak $Y = f(K, L)$ şeklinde ifade etmek mümkündür. Bu üretim fonksiyonu, işgücü başına düşen çıktı düzeyi cinsinden tekrar ifade edilirse $\frac{Y}{L} = f\left(\frac{K}{L}, \frac{L}{L}\right)$ şeklinde gösterilebilir. Dolayısıyla bu denklem işgücü başına çıktı düzeyinin, işgücü başına sermaye miktarına bağlı olduğunu göstermektedir.¹⁰⁷ $y = f(k)$

Denklem 8: Solow Üretim Fonksiyonu

¹⁰⁵ Berber, s.170.

¹⁰⁶ Parasız, s.131.

¹⁰⁷ Taban, ss.110,111.

Şekil 2: İşçi Başına Düşen Çıktı Düzeyi

Kaynak: Nurdan Aslan, Makro İktisat KPSS ve Kurum Sınavları İçin, 5.Baskı, İkinci Sayfa Yayınevi, İstanbul: 2015, s.712.

Bu denklemin anlamı, işçi başına düşen çıktı miktarının, işçi başına düşen sermaye düzeyine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Modele göre üretim faktörleri için azalan verimler kanunun geçerli olması sebebiyle işçi başına düşen sermaye miktarında 1 birimlik artış yaşandığında, işçi başına hasıla sermayenin marjinal ürün değeri kadar artar. (M_{PK}) Eğrinin eğiminin azalarak artış göstermesinin sebebi bu durumdan kaynaklanmaktadır.¹⁰⁸

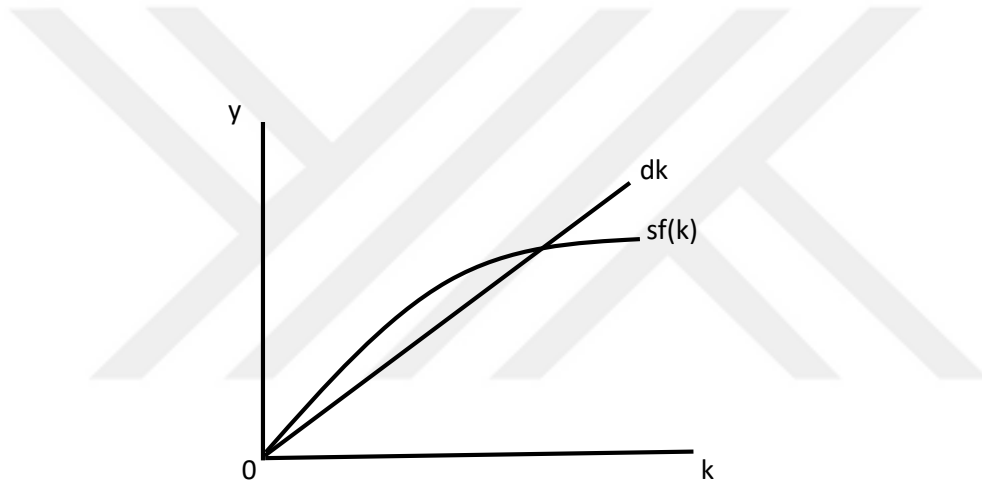
Solow-Swan modelinin bir diğer denklemi ise sermaye stokunun artış ya da azalışına bağlı olarak açıklanan denklemdir. Sermaye stokundaki değişiklikler, yeni yatırımlar veya aşınmaya bağlı değişimler olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu modelde tasarruf-yatırım özdeşliği varsayımı ile reel hâsıla düzeyi tüketim ve yatırım harcamalarının toplamı şeklinde formüle edilebilmektedir. ($Y = C + I$) Denklem, işçi başına düşen çıktı cinsinden değerlendirilirse ($\frac{Y}{L} = \frac{C}{L} + \frac{I}{L}$) şeklinde gösterilebilir. ($y = c + i$) Bu denklem çözümlendiğinde $y = 1 - s(y) + i$ ve $y = y - sy + i$ sadeleştirildiğinde ortaya $i = sy$ sonucu çıkmaktadır. İşçi başına düşen çıktı miktarının, işçi başına düşen sermaye düzeyine

¹⁰⁸ Aslan, *Makro İktisat KPSS ve Kurum Sınavları İçin*, ss.710-714.

bağlı olduğu neticesinde, işçi başına yatırımın da işçi başına düşen sermaye düzeyine bağlı olduğu görülmektedir. $i = sf(k)$

Denklem 9: İşçi Başına Düşen Sermaye Düzeyi

Ayrıca üretim sürecinde kullanılan sermaye stoku belirli bir miktarda yıpranmaya ve aşınmaya uğramaktadır. Sermaye birikimini olumsuz etkileyen bu durum işçi başına düşen sermaye düzeyinde azalma yaşanmasına neden olmaktadır.¹⁰⁹ ($\Delta k = i - dk$)

Şekil 3: Durağan Durum Büyüme

Kaynak: Parasız, s.148.

Temel Solow-Swan diyagramında $sf(k)$ eğrisi işçi başına düşen sermaye stokundaki değişimleri yani yatırımları temsil ederken, $d(k)$ eğrisi sermaye stokundaki aşınmaları ve yıpranmaları temsil etmektedir. Modelde, uzun dönemde durağan durumda kararlı büyüme sergileneceği ifade edilmektedir. Yani işgücü başına düşen sermaye düzeyi uzun dönemde sabit bir düzeye ulaşmaktadır. Bu durumda işgücü başına düşen çıktı miktarı da $f(k)$ ' ya bağlı olduğu için sabit bir düzeye ulaşmaktadır. İşgücü başına düşen sermaye düzeyinin sabit miktarda kalabilmesi için ise sermaye stokunda değişme olmaması gerekmektedir. $\Delta k = 0$ Yukarıda ki şekle göre yatırım düzeyi ve yıpranma düzeyinin kesiştiği ve eşit olduğu tek bir sermaye stoku vardır. Eğer ekonomi bu sermaye stoku düzeyine sahip ise yatırım ve

¹⁰⁹ Berber, s.173.

yıpranma birbirlerini dengelediğinden sermaye stoku değişmemektedir. $\Delta k = 0$ Solow – Swan modelinde bu duruma “*sermayenin durgun durum düzeyi*” adı verilmektedir. Durgun durum, ekonominin uzun dönem sürecini temsil etmektedir. Ekonomide işgücü başına düşen sermaye düzeyinin sabit olduğu durağan durum, iktisadi büyümenin olmadığı sonucunu çıkartmamaktadır. Ekonomi durgun durum denge düzeyinin altında bir pozisyonda yer alıyorsa yatırım düzeyi yıpranma miktarını aşmaktadır. Bu durumda sermaye stoku zamanla artış gösterecek ve durgun duruma doğru yönelme başlayacaktır. Bu duruma “*sermayenin derinleşmesi*” adı verilmektedir. Ters durumda durgun durum denge düzeyinin üstünde seyir eden bir ekonomide sermayenin yıpranma payı yatırım hızından daha fazladır. Bu durumda sermaye stokunda zamanla azalma görülüp durgun duruma doğru gerileme başlamaktadır. Dolayısıyla bir ekonomide işgücü başına düşen sermaye miktarı hangi düzeyde olursa olsun durgun durum denge düzeyine doğru yönelme olmaktadır. Durağan durum dengesinde, tasarruf oranının uzun dönem büyüme hızını etkilemediği, sadece kısa dönemde büyüme hızını arttırdığı, neo-klasik büyüme modelinin çıkarımıdır. Yani ekonomide tasarruf oranlarında bir artış durumunun yaşanması, işçi başına düşen sermaye düzeyini ve buna bağlı olarak işçi başına düşen çıktı miktarını ekonomi tekrardan durağan durum denge düzeyine geldiği ana dek kısa dönemli olarak artırmaktadır.¹¹⁰

Durağan durum dengesinde hükümetler, toplumdaki bireylerin refah düzeylerini arttırmayı ve bireylerin en yüksek fayda miktarını sağlayacak tüketim düzeylerine ulaşabilmelerini amaç edinmektedirler. En yüksek tüketim düzeyinin seçildiği durgun duruma “*sermaye birikiminin altın kuralı*” denilmektedir. İşçi başına düşen çıktı miktarı ile işçi başına yıpranma arasındaki farkın en fazla olduğu nokta sermaye birikiminin altın kuralını göstermektedir.¹¹¹

Neo-klasik büyüme modelinde durağan denge durumu, sermaye birikiminin tek başına iktisadi büyüme üzerinde sürekli olarak belirleyici olamayacağını açıklamaktadır. Daha yüksek tasarruf oranları, kısa dönemli işçi başına çıktı düzeyini arttırıp refah etkisi

¹¹⁰ Parasız, ss. 147,148.

¹¹¹ Hasan Alp Özel, a.g.m. s.67.

yaratmaktadır. Uzun dönemde tekrar durağan denge durumu düzeyine doğru yönelmektedir. Dolayısıyla ekonomi durağan durum denge düzeyine geldiğinde iktisadi büyümede belirleyici olan temel unsurlar “nüfus artış hızı” ve “teknolojik ilerlemeler” dir. Nüfus artışı işçi başına düşen sermaye düzeyini azaltmaktadır. Bunun sebebi ise sermaye stokunun, nüfusa yayılarak daha geniş çapta kullanılmasıdır. İşçi başına düşen çıktı miktarı ise işçi başına düşen sermaye düzeyine bağlı olduğu için nüfus artışı her iki unsuru da azaltmaktadır. Dolayısıyla refah düzeyinde gerileme olmaktadır. Solow – Swan modelinde, uzun dönemde büyüme sürecinin belirleyicisi dışsal değişken olarak kabul edilen teknolojik gelişmelerdir. Teknolojik gelişmeler, sermayenin azalan verimini devre dışı bırakan sonuçlar yaratmaktadır. Teknolojinin gelişmesi sonucunda işgücü verimliliği de direkt olarak etkilenmektedir. Dolayısıyla işçi başına düşen çıktı düzeyi, teknolojik gelişme oranı kadar artmaktadır. Bu çerçevede ekonomi durgun durum denge düzeyine ulaştığında, işçi başına çıktı düzeyinin ve iktisadi büyümenin artırılması yalnızca teknolojik gelişmeye bağlanmaktadır.¹¹²

1.6.3.3. İçsel Büyüme Modelleri

Neo-klasik büyüme yaklaşımı, ekonominin iktisadi büyümesinin dışsal olduğu ve aktif işgücü artışı ile teknolojik ilerleme unsurlarına bağlı gerçekleşebileceğini vurgulamaktaydı. Neo-klasik büyüme yaklaşımının, ampirik testlerde denenmesi ve beklentileri karşılayamaması bunun yanı sıra esas olarak iktisadi büyümenin temelini ekonomi dışında faktörlere dayandırması birçok eleştiriye neden olmuştur. 1980’li yıllarda büyüme olgusu üzerinde yapılan çalışmalar, daha çok mikro temeller, ekonometrik analizler ile birlikte geleneksel büyüme faktörleri dışında yeni ve farklı faktörlerin üzerine yoğunlaşmaktadır. Literatürde bu çalışmalar, içsel (endojen) büyüme modelleri ya da yeni büyüme modelleri olarak bilinmektedir.¹¹³

¹¹² Parasız, ss.157,162.

¹¹³ “İçsel (Endojen) Büyüme Kuramları”, erişim: 17.02.2020,
<http://aydinlanma1923.com/index.php/AYD23/article/viewFile/254/256>

1.6.3.3.1. AK Tipi Büyüme Modeli

Neo-klasik büyüme modelinde işgücü ve sermayenin buna bağlı olarak da üretimin azalan verimler kanununa tabi olduğu varsayılmaktaydı. Diğer taraftan 1980’li yıllarda geliştirilen büyüme modellerinde bu varsayım benimsenmemektedir. AK tipi büyüme modeli azalan verimlerin geçerli olmadığı ancak büyümenin kaynağı olarak görülen teknolojik ilerlemenin dışsal olduğu yönündeki savın terkedilmediği içsel büyüme modellerinden biridir. AK tipi büyüme modelinin üretim fonksiyonu ($Y = AK$) şeklinde ifade edilmektedir. Fonksiyonda yer alan “A” ibaresi teknoloji düzeyini ifade eden ve sabit bir katsayıdır. Fonksiyondaki teknoloji terimi, sermayenin ortalama ürününü temsil etmektedir. Modelde, teknoloji düzeyinin ve sermayenin marjinal ürün değerinin sabit olduğunun varsayılması sonucu ekonomide sermaye düzeyinde bir artış görülmesi durumunda, sermayenin marjinal değeri sabit kaldığı için azalan verimler yasaının işlemediğini ortaya çıkarmaktadır. Ancak modelde sermayenin marjinal ürün değerinin sabit varsayılmasının gerekçesi belirtilmemektedir. Modelin bu boşluğu sermayeyi, fiziksel sermaye yanında beşeri sermaye olarak da genişletmek suretiyle açıklanmaktadır. Tek bir fiziki sermaye girdisinin artması, aslında fiziki sermaye ile birlikte beşeri sermayenin de artması anlamına gelmekte ve beşeri sermaye üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Dolayısıyla üretimde azalan verim söz konusu olmamaktadır. Ayrıca AK modelinde, kamu otoritesi tasarrufu teşvik ederek, bireylerin marjinal tasarruf eğilimlerini artırıcı politikalar izleyerek kalıcı büyüme oranlarını hızlandırabilmektedir.¹¹⁴

¹¹⁴ Ünsal, *İktisadi Büyüme*, ss.233-237.

1.6.3.3.2. Arrow- Romer Modeli: Yaparak Öğrenme ve Bilgi Üretimi

K. Arrow, 1962 yılında yayınladığı “Yaparak Öğrenmenin Ekonomik Çıkarımları” adlı çalışmasında “*yaparak öğrenme*” kavramını ekonomik büyüme teorisiyle ilişkilendirmiştir. Arrow’a göre öğrenme, tecrübenin bir ürünüdür. Firmalar üretimlerini artırdıkça, üretim sürecinde yer alan işçiler yaptıkları işleri daha iyi kavrayabilmekte ve öğrenmektedirler. Bu durum firmalara, maliyet avantajı, ürün geliştirme, yeni ve farklı ürünleri ortaya çıkarabilme gibi birçok avantaj sağlamaktadır. Buna bağlı olarak yaparak öğrenme evresi, ekonominin genelinde ki toplam çıktı miktarının artmasına katkıda bulunmaktadır.¹¹⁵

Paul M. Romer’in, 1986 yılında yayınladığı “Artan Getiriler ve Uzun Dönem Büyüme” başlıklı makalesi Arrow’un yaparak öğrenme çalışmasına dayanmaktadır. Romer, teknolojik ilerlemeyi bilgi birikiminde artış ve daha etkin çıktı sağlamayı mümkün kılan “*yeni bilgi*” şeklinde tanımlamaktadır. Romer, yaparak öğrenme kavramından bahisle, üretim safhasında bir yan ürün olarak teknik bilginin doğduğunu, bu bilginin üretim safhasında bedelsiz bir girdi olarak tekrar kullanıldığını, buna bağlı olarak üretim maliyetlerinin düştüğü ve üretim kalitesinin arttığı sonuçlarını ortaya koymaktadır. Ayrıca Romer, üretilen bu teknik bilginin yayılma yoluyla diğer firmalarda da pozitif dışsallık yaratacağı sonuçta ekonominin genelinde çıktı miktarında olumlu bir etki meydana getireceğini belirtmektedir. Romer, bilginin kaynağı olarak sermaye düzeyini kabul etmektedir. Dolayısıyla yapılan yatırımlar ve sermaye düzeyi ne kadar artarsa, teknolojik ilerleme ve bilgi üretiminin de o denli gelişme göstereceğini öne sürmektedir.¹¹⁶

Romer, Neo-klasik düşüncenin aksine teknolojik ilerlemenin iktisadi sistemin dışında değil, içerisinde olduğu ve iktisadi olaylardan etkilendiğini ifade etmektedir. Bir diğer taraftan Neo-klasik teorinin öngördüğü “*yakınsama*” hipotezini reddetmektedir. Sermaye stoku düşük düzeyde bulunan gelişmekte olan ülkelerin, teknolojik gelişme ile birlikte sermayenin marjinal ürün değerinin yüksek şekilde artmasına bağlı olarak gelişmiş

¹¹⁵ Acar, s.127.

¹¹⁶ Taban, s.148.

lkeler ile aradaki farkı yakalamalarının aksine gerekli önlemlerin alınmaması halinde aradaki farkın ülkeler arasında giderek açılacağını savunmaktadır. Ayrıca Romer, ülkelerin beşeri sermaye, Ar-Ge alışmaları, patent, lisans gibi araçlarla mülkiyet haklarının korunması gibi değerlere önem vermelerini atfetmektedir.¹¹⁷

1.6.3.3.3. Barro Modeli: Kamusal Harcama Modeli

İktisadi büyümede kamu politikası modeli, Barro’ nun 1990 yılındaki çalışması ile birlikte gündeme gelmiştir. Modelde, kamu kesimi tarafından sağlanan mal veya hizmetler birer üretim faktörü olarak kabul edilmektedir. Kamu otoriteleri, iktisadi büyümeyi sağlamak adına hem yatırım yapmakta hem de özel kesim yatırımlarının artırılması için vergi ayrıcalıkları, sübvansiyon gibi destekleyici politikalar izlemektedir. Genişletici politikalar sonucu artan özel kesim yatırımları sayesinde vergi geliri olarak hükümetlere finansman sağlamaktadır. Böylece kamu otoritesinin daha fazla kamu hizmeti sunma imkânı doğmaktadır. Barro, özellikle kamu kesimi tarafından altyapıya yapılan yatırım harcamalarının, özel sektörün sermaye verimliliğini artıracadıını ileri sürmektedir.¹¹⁸

Kamu harcama modeline göre, mal, hizmet ve bilgi alışverişini kolaylaştıran serbest piyasa ekonomi koşulları devlet tarafından sağlanmalıdır. Barro’ ya göre her yapılan kamu harcamasının iktisadi büyümeyi olumlu etkilediği gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Barro, çalışmasında verimli kamu harcamalarını modele dâhil etmekte ve verimli sektörlere yapılan kamu harcamalarının iktisadi büyümeyi sağlayabileceğini ifade etmektedir. Verimli alandan kasıt; üretken sektörler için tamamlayıcı mal ve hizmet niteliği taşıyan harcamalar, altyapı yatırımlarının yapılması, Ar-Ge faaliyetlerine teşviklerin sağlanması, eğitim alanında yapılan yatırımların kalitesinin ve miktarının artırılması, mülkiyet haklarının korunması için yapılan harcamalar verimli kamu harcamaları olarak sayılabilmektedir.¹¹⁹

¹¹⁷ Cemil ifti ve Gökhan Aykaç, “İçsel Büyüme Modelleri ve Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan lkelerin Konumları”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, C:14, S:14, Haziran 2011, ss.163,164.

¹¹⁸ Acar, s.129.

¹¹⁹ Taban, s.160.

1.6.3.3.4. Lucas Modeli: Beşeri Sermaye ve Büyüme

Robert E. Lucas 1988 yılında yayınladığı “İktisadi Kalkınmanın Mekanikleri Üzerine” adlı çalışmasında beşeri sermaye ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu modelde “*beşeri sermaye*” büyümenin kaynağı konumundadır. Beşeri sermaye kavramı, işgücünün bilgi, birikim, tecrübe ve becerilerinin toplamı olarak tanımlanmaktadır. Lucas, teknolojik ilerlemenin iktisadi büyüme sürecinde, daha öncesine göre bir işi daha fazla sayıda işgücü kullanılarak yapılmasına rağmen beşeri sermayenin etkin rolü ile aynı işi daha az işgücü kullanılarak elde edilmesinin üretkenliği artıracağını ve iktisadi büyümeye katkı sağlayacağını iddia etmektedir. Ayrıca Lucas, kamu kesiminin eğitime ve teknolojik altyapıya yaptığı yatırımların, beşeri sermaye birikimine olumlu katkılar sağladığını, bu durumun iktisadi büyümeye, fiziki sermaye artışı sonrasında sağlanabilecek büyümeye göre daha faydalı etki yaratacağını ifade etmektedir.¹²⁰

Lucas, bireyin beşeri sermayesindeki artış sonucu kendi niteliği ve verimliliğinin artmasının haricinde bütün üretim faktörlerinin üretkenliğine de katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Lucas’a göre bireylerin eğitim ve yeteneklerinin arttırılmasına yönelik faaliyetler ve bunları teşvik edici kamu politikaları iktisadi büyüme oranlarına olumlu katkı sunmaktadır.¹²¹

1.6.3.3.5. Ar-Ge’ye Dayalı Büyüme

Ar-Ge modelinin en ayırıcı özelliği, Arrow- Romer modelinde olduğu gibi teknik bilginin, tesadüfi bir üretim sonucu ortaya çıkması değil de bilinçli bir süreç sonucunda üretilmesidir. Ar-Ge alanında yapılacak faaliyetler sonucunda üretim çeşitliliği artmaktadır. Ar-Ge, bilgi birikiminin ve deneyim sürecinin gelişmesi için sistemli bir şekilde yapılan bütünsel faaliyetler olarak adlandırılmaktadır. Romer, Lucas, Barro, Grossmann ve Helpman, Aghion ve Howit gibi iktisatçılar Ar-Ge çalışmalarını, içselleştirip büyümenin kaynaklarından biri olarak görmektedirler. Ar-Ge faaliyetlerine yapılan harcamalar ile

¹²⁰ Seyfettin Erdoğan ve Şerif Canbay, “İktisadi Büyüme- Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) Harcamaları İlişkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:4, S:2, 2016, s.36.

¹²¹ Üzümcü, s.295.

teşviklerin, kişi başına düşen reel hâsıla üzerinde ve dolayısıyla iktisadi büyüme üzerinde güçlü ve pozitif bir ilişkisinin var olduğu iktisatçılar tarafından yapılan analizlerdeki bulgular ile desteklenmektedir. Ar-Ge çalışmaları neticesinde yeni üretim teknikleri ve yöntemleri, yenilikler, maliyet avantajları, kaliteli çıktı elde edilmesi, ürün çeşitliliği gibi birçok avantaj ortaya çıkmaktadır. Ar-Ge faaliyetleri pozitif dışsallık sağlayarak artan getiri yoluyla iktisadi büyümeye olumlu katkılar sunmaktadır.¹²²

1.7. Türkiye’de İktisadi Büyüme

İktisadi büyümenin, uzun vadede ülkelerin ekonomik ve sosyal refah seviyelerini belirleyen ve ülkeler arasında gelişmişlik farklılıklarını ortaya çıkaran bir olgu olması, iktisadi büyümenin ülkeler için ne denli önemli bir gösterge olduğu gerçeğini meydana çıkarmaktadır.

Türkiye’de yıllar itibariyle uygulanmış olan iktisat politikaları sonucu iktisadi büyüme göstergelerinin zaman zaman yükseliş evrelerinde, zaman zaman da gerileme yönlü seyir gösterdiği görülmektedir. 24 Ocak 1980 sonrası liberalleşme politikaları sonrasında ülkemizde ithal ikameciliğe dayalı üretim stratejisi bırakılarak, dışa açılan ihracata dayalı üretim stratejisine geçiş uygulanmıştır. Bu köklü serbestleşme politikaları ile ekonomide verimlilik artışı, rekabet gücünün geliştirilmesi, piyasa ekonomisi sisteminin kurumsallaştırılması ve iktisadi büyüme oranlarının yukarı noktalara taşınması gibi hedefler öngörülmüştür. Ülkemizin büyüme oranları yıllar itibariyle incelendiğinde özellikle 2000’li yıllara dek büyüme performansının oynaklığı göz önüne çıkmaktadır. Akabinde 2001 yılı ekonomik krizi sonrasında 2009 yılı hariç iktisadi büyüme hızları yıllar itibariyle azalış ya da artış gösterse de pozitif yönlü bir seyir izlemiştir. Global perspektifte yorumlandığında ve karşılaştırıldığında ülkemizin ciddi anlamda bir iktisadi büyüme sorunu bulunmamasına rağmen, iktisadi büyümenin istikrarlı bir şekilde devamı ve ekonomik kalkınmaya kanalize olması gibi sorunları söz konusu olmaktadır. Bu sorun genellikle ülkelerin iktisadi büyüme

¹²² Durmuş Çağrı Yıldırım ve Tuğba Kantarcı, “Araştırma Geliştirme Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Bir Panel Veri Analizi”, *Muş Alparslan Üniversitesi Anemon Sosyal Bilimler Dergisi*, C:6, S:5, 2018, ss.662-666.

belirleyicilerinin, teknolojik gelişme ve yapısal gelişme üzerine kurgulanmaması sebeplerine bağlı olarak açıklanmaktadır.¹²³

Tablo 2: Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Değişim ve Büyüme Oranları

Dönem	Büyüme Hızı (%)	Kişi Başına Gelir Büyüme Hızı (%)	Değişim Dönemleri	Kalkınma Stratejisi
1923-1938	7.9	5.8	Kuruluş ve İlk Sanayileşme Yılları Tek Partili Dönem	İthal İkameci Kalkınma Dönemi
1939-1946	0.1	-1.7	II. Dünya Savaşı Yılları	
1947-1960	6.3	3.6	Savaş Sonrası Dönem ve Liberal Gelişmeler Çok Partili Döneme Geçiş	
1961-1977	5.8	3.3	Planlı Dönem	
1978-1980	-0.7	-2.7	Kriz	
1981-1989	4.8	2.4	Dışa Açılma: Ticari Serbestleşme	Dışa Açık Kalkınma Dönemi
1990-1998	5.0	3.4	Finansal Serbestleşme ve Kriz	
1999-2001	-3.1	-5.7	Kriz	
2002-2007	5.5	4.4	Konjonktürel Genişleme	
2009	-4.7	-6.1	Küresel Kriz	
2010-2016*	4.9	2.0**	Küresel Kriz Sonrası Dönem	

* 2010-2016 döneminde 1998 bazlı seriyle hesaplanan büyüme oranı % 4.9 iken 2009 bazlı seriyle hesaplanan büyüme oranı %6.7' dir.

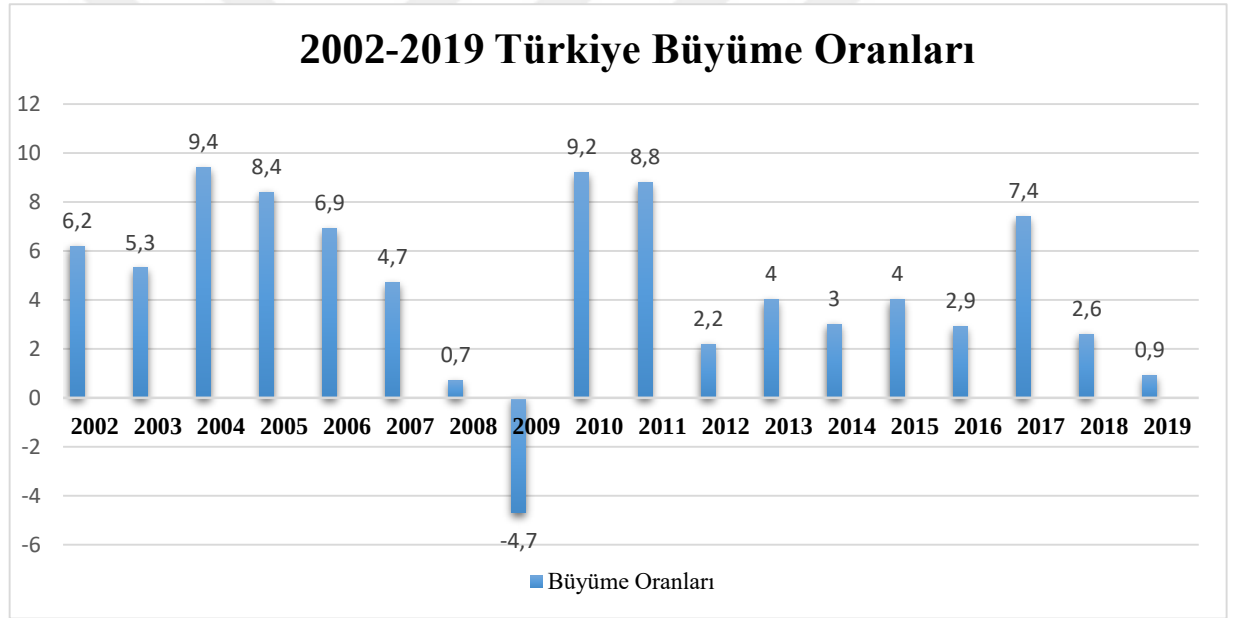
** 2010-2016 dönemi için kişi başına düşen gelir artış hızı 1998 bazlı Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (TL) serisine dayalı olarak hesaplanmıştır.

Kaynak: Zeynep Erdinç, Güler Günsoy, Bülent Günsoy ve Tuba Aktaş, **İktisadi Büyüme**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir: 2017, s.197.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Lozan Antlaşmasına bağlı olarak gümrük tarifelerini değiştirme hakkının söz konusu olmaması ve 1929 yılında yaşanan Büyük Buhranın etkisi, ülke ekonomisinde büyüme göstergelerini tıkayan nedenlere öncülük etmiştir. Yine II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan üretim azalışı, fiyat artışları, verimliliğin düşmesi gibi olumsuzluklar büyüme konusunda pek iyimser bir tablo ortaya koymamıştır. 1947-1960 yılları arasında ise Türkiye ekonomisinde korumacı, dışa kapalı iktisat politikaları gevşetilerek dış finansman imkânlarının ve sermaye yatırımlarının arttığı bir dönem

¹²³ Naib Alakbarov, Murat Gündüz ve Birol Erkan, "Türkiye'de Ekonomik Büyümenin Belirleyicisi Olarak Toplam Faktör Verimliliği", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:1, S:57, Ağustos 2018, s.254.

başlamıştır. Bu dönemde 1950’li yılların ortalarına kadar büyüme hızı belirgin bir biçimde artış göstermiştir. Ancak sonrasında ekonomi büyüme performansını devam ettirememiş, bütçe ve cari açıklar iktisadi sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Türkiye ekonomisi 1960’lı yılların başından 1980 yılına kadar planlı ekonomiye dayalı, ithal ikameci kalkınma strateji anlayışı çerçevesinde hareket etmiştir. Bu aralıkta zaman zaman hedeflenen büyüme oranları tutturulsa da nihai olarak büyüme göstergelerinde istenilen düzeylere ulaşılamamıştır. 1980 yılı sonrasında ise ülke ekonomisi ithal ikameci anlayışı terk ederek ihracata dayalı dışa açık kalkınma politikalarına yönelmiştir.¹²⁴

Tablo 3: 2002-2009 yılları arası Türkiye’de Gerçekleşen Büyüme Oranları

Kaynak: TÜİK, Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı

¹²⁴ Zeynep Erdiñ, Güler Günsoy, Bülent Günsoy ve Tuba Aktaş, **İktisadi Büyüme**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir: 2017, ss.197-202.

Dolayısıyla Türkiye ekonomisinde uzun sürdürülebilir bir büyüme istikrarından ziyade sürekli dalgalanan bir büyüme süreci yaşanmıştır. Ülkeler açısından gelişmişlik, kuşkusuz sürdürülebilir bir iktisadi büyümeyi sağlayan durumu ifade etmektedir. Sürdürülebilir bir büyüme ise ülkenin üretim kapasitesinde ve niteliğinde ki artış, sabit sermaye yatırımlarının artması, bilgi ve teknoloji üretimine uyum sağlanması ile mümkündür. Ülkelerin sıcak para girişleri ile finansmanı sağlanan talep odaklı bir tüketim aşırılığının, sürdürülebilir büyümenin dinamiği olması pek mümkün görünmemektedir. İstikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme, GSMH içindeki Ar-ge yatırımlarına verilen ağırlıkların artırılması, sanayi sektörü yatırımlarının ve sermaye birikimlerinin teşvik edilmesi, fiyat istikrarı ve gelir dağılımında adaletli bir bölüşümün sağlanması, üretim sürecinde sağlanan girdilerde dışa bağımlılığın azaltılması, kamu kesiminde mali disiplinin oluşturulması gibi bir dizi yapısal değişimlere ihtiyaç duymaktadır.¹²⁵

¹²⁵ İsmail Şiriner ve Yılmaz Doğru, “Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, C:3, S:2, 2005, s.181.

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI KAVRAMI, GELİR DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ VE GELİR DAĞILIMINA İLİŞKİN KURAMLAR

2. GELİR DAĞILIMI

Günümüzde ülkelerin iktisat politikalarında en temel amaçlarından biri de ülke vatandaşlarına, elde edilen milli geliri adil bir şekilde bölüştürülmesini sağlamaktır. Gelirin, ülke vatandaşları arasında hakça paylaşılmasında ki temel öngörü ülke ekonomisinde belirli bir dönem itibariyle elde edilen kazanımların, mutlak anlamda eşit olarak pay edilmesi olmayıp toplumdaki refah seviyesinin üst düzeyde gerçekleştirilmesidir. Gelir dağılımındaki adil bölüşümün sağlanması sosyal devlet anlayışının bir yansımasıdır. Gelir dağılımı iktisadi bir olgu olmak ile birlikte nüfus artışı, sosyo – kültürel yapıyı, toplumsal yaşamı, sosyal barışı, yaşamın hemen hemen her boyutunu etkilediği için aynı zaman da sosyolojik bir olgu olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Gelir dağılımı, her çağda toplumların gündeminde yer almasına rağmen sanayi devrimi sonrası sanayi kapitalizminin yarattığı ortamda ayrı bir önem kazanmaktadır. Sanayi devrimi sonrası bir taraftan burjuva sınıfının kâr oranları aşırı derece de yükselirken, diğer tarafta ücretlerin düşüşü gelir eşitsizliği konusunu gün yüzüne çıkarmış olmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası döneme egemen olan refah devleti anlayışı ise daha çok iktisadi büyüme, kalkınma ve sermaye birikimi gibi uzun dönemli konulara yoğunlaşmış ve gelir eşitsizliği sorununun büyüme ile birlikte zaman içinde kendiliğinden çözüleceğini öngörmüştür. 1970 yılında yaşanan petrol krizi sosyal devlet anlayışını sekteye uğratmış ve artan işsizlik ve girdi fiyatları sonucu ülkelerde küçülmeler gözlemlenmiştir.¹²⁶

1980’li yılların başından itibaren hakim olan liberal devlet anlayışı, sosyal refah devleti anlayışını arka planda bırakarak küreselleşme ve rekabet olgusuna ivme

¹²⁶ Şadan Çalışkan, “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, C:0, S:59, Şubat 2011, ss.91,92.

kazandırmaktadır. Küreselleşme ile birlikte ülkeler arasında ciddi boyutlarda gelir farklılıkları meydana çıkmıştır. Bu farklılıkların sonucu olarak küreselleşmenin kazanç ve kayıpları birlikte değerlendirildiğinde, gelir dağılımı üzerinde net bir fikir birliği oluştuğunu da söylemek pek mümkün görünmemektedir. Ancak gelir dağılımında ki eşitsizliğin ortadan kaldırılmasında devletin etkin bir şekilde rol alması gerekliliği, küreselleşme olgusuyla birlikte daha da belirginleşmiştir.¹²⁷

Gelir dağılımının nasıl gerçekleştiği, ülkelerin ekonomisi hakkında ve refah göstergelerinin düzeyleri açısından oldukça önemli bilgiler sunmaktadır. Toplumda ki bireyler arasında büyük gelir uçurumların olması elde edilen gelirin o ülkedeki bireyler tarafından eşit ve adil şekilde paylaşılmadığının çok açık bir kanıtı olmaktadır. Ülkelerin refah düzeylerinin ortaya konulması, zaman içinde refah değişimlerinin takip edilmesi ve diğer ülkeler ile karşılaştırma yapılabilmesi bakımından gelir dağılımı dikkatle önemsenmesi gereken bir gösterge olmaktadır.¹²⁸

Gelir dağılımında adaletin sağlanması, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri hakkında da fikir sunulması yönünde değerlendirilecek ölçütlerden biri olmaktadır. Gelir dağılımında adaletsizliklerin yaşandığı bir ülkede, yoksulluk sorunu da boy göstereceğinden toplumu oluşturan bireylerin mutsuz ve huzursuz olması yadsınamaz bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ülkelerin; yoksullukla mücadele etmek, gelirin bölüşümündeki eşitsizlikleri olabildiğince minimum seviyelere indirmek ve toplam gelirden düşük pay elde eden kesimlerin gelirlerini ekonomik gelişmelere paralel olarak yükseltmek gibi sorumlulukları ülkelerin refah seviyeleri açısından önem ikaz etmektedir.¹²⁹

¹²⁷ Aziz Konukman ve Cemil Çiftçi, “Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, C:19, Özel Sayı, 2008, ss.65-75.

¹²⁸ Tahsin Karabulut, “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı Araştırmalarının Analizi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, C:9, S:1-2, 2014, s.22.

¹²⁹ Ayşe Çelikel Danışoğlu, “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, C:3, S:6, 2004, ss.229-236

2.1. Gelir ve Gelir Dağılımı Tanımı, Kavramsal Yaklaşım

Gelir ve gelir dağılımı olgusu geçmişten günümüze dek tarihin her safhasında insanların ilgisini çekmiştir. Gelir, bireye veya topluma belli dönemlerde belli yerlerden sağlanan para olarak ifade edilebildiği gibi üretim ve hizmet süreci sonunda sağlanan maddi ya da nesnel getiri olarak da açıklanabilmektedir.¹³⁰

Gelir, bir şahsa veya topluluğa verimli bir hizmeti sonucunda belli dönemler itibariyle periyodik bir şekilde gelen satın alma gücündeki artışın parasal ifadesi şeklinde de açıklanmaktadır.¹³¹

Bir başka tanıma göre ise gelir, mal ve hizmet üretiminin sonucu olarak, elde edilen çıktı karşılığında gerçek ve tüzel kişilere sağlanan parasal kazanımlarıdır. Üretim safhasında kullanılan üretim faktörlerinin giderleri ile üretim sürecinde makine, teçhizat gibi araç ve gereçlerde meydana gelen aşınma paylarının, çıktının satış fiyatından çıkarılması sonucu geriye kalan net katma değer, üretim sürecine katılan üretim faktörlerince bölüşümü gelir kazanımını ortaya çıkarmaktadır.¹³²

Ülkemizde vergiye konu olan gelirin, mevzuatsal açıdan tanımı ise “*Gelir bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır.*” şeklinde yapılmaktadır. 2003 tarih ve 4783 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle¹³³ birlikte gelir, gerçek kişilerin her türlü tasarruf ve harcamalarına dayanak teşkil eden olası tüm kazanç ve iratların safi tutarı olarak nitelendirilmiştir. Bu kazanç ve iratlar tahdidi olarak “*ücret, ticari kazançlar, zirai kazançlar, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, diğer kazanç ve iratlar*” şeklinde sıralanmaktadır.¹³⁴

¹³⁰ Muharrem Bakkal, **Gelir Dağılımı: Türkiye’de Gelir Dağılımı Sorunu**, 1.Basım, Detay Yayıncılık, Ankara: 2016, s.7.

¹³¹ Verda Canbey Özgüler, **Gelir, Servet ve Yoksulluk**, 1.Baskı, Cinius Yayınları, İstanbul: 2014, s.25.

¹³² Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, 11.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: 2000, s.451.

¹³³ https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc087/kanuntbmmc087/kanuntbmmc08704783.pdf Erişim Tarihi : 16.01.2020.

¹³⁴ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf> Erişim Tarihi : 16.01.2020.

Gerçek ya da tüzel kişilerin kazanımlarının gelir olarak ifade edilebilmesi için elde edilen kazanımların cari yıl içinde yapılan üretim sürecine katılmanın bir sonucu olması gerekir. Aksi takdirde; bağış, yardım, emeklilik prim ödemeleri, burslar vb. gibi yapılan karşılıksız ödemeler cari yıl üretimine konu olmadıkları için gelir tanımı kapsamına girmemektedir. Bunlar “*transfer ödemeleri*” olarak nitelendirilmektedir.¹³⁵

Ülke ekonomilerinde elde edilen toplam reel gelirin toplumda yaşamlarını sürdüren bireylerce ne şekilde pay edileceği büyük önem arz etmektedir. Elde edilen gelirin paylaşılma şekli farklılaştıkça ekonominin yapısı, iktisadi büyüme performansı, toplumsal refah, sağlık düzeyi, bireylerin ortalama yaşam süreleri, yoksulluk, sosyal barış gibi birçok alanda değişimler saptanmaktadır.¹³⁶

Gelir, mal ve hizmet üretimi sonucunda elde edilen bir kazanım olduğundan, bu üretim ve hizmet sürecine katılan faktörlerin meydana gelen kazanımlardan ne kadar pay alacağı dağılım konusunu ortaya koymaktadır. Ürün veya kazanımların, kişiler veya sosyal topluluklar arasında paylaşılma tarzını teşkil eden sosyal ilişkilere “*bölüşüm ilişkileri*” denilmektedir. Bölüşüm ilişkilerinin sonucunda kişi veya gruplara aktarılan payların rakamlarla ve istatistiksel olarak hesaplanması “*gelir dağılımının durumunu*” göstermektedir.¹³⁷

Dolayısıyla gelir dağılımı, ülke ekonomisinde belli bir dönem itibarıyla meydana gelen reel hasılanın kişi ve gruplara dağılımını ifade etmektedir. Gelirin büyük bir kısmının, toplumda az sayıda kişiye karşılık teşkil eden kesim tarafından kullanılması gelir dağılımının adil gerçekleşmediğini gün yüzüne çıkarırken tersi durumda gelirin toplumda yaşayan bireylere hemen hemen eşit bir şekilde dağılması, gelir dağılımının adil bir şekilde gerçekleştiğinin sonucunu ortaya koymaktadır.¹³⁸

¹³⁵ Canbey Özgüler, s.26.

¹³⁶ Mustafa Aykaç, Özcan Dağdemir ve Naci Gündoğan, **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, 1.Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara: 2003, s.3.

¹³⁷ Korkut Boratav, **100 Soruda Gelir Dağılımı (Kapitalist Sistemde, Türkiye’de, Sosyalist sistemde)**, 3.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul: 1976, s.9.

¹³⁸ Bakkal, s.8.

Gelir dağılımı, sadece ekonomik bir kavram değil, aynı zamanda uygulanan toplumsal ve ekonomik boyutlu politikaların zaman içinde evriminin bir sonucu konumundadır. Bu kapsamda üretim araç ve gereçlerinin mülkiyeti, kamu hizmet düzeyleri, toplumdaki geleneksel ilişkiler, emeğin örgütlenmesi, yatay ve dikey hareketlilik, siyasi oluşumlara katılma olanakları ve tüm bunların etkisi gelir dağılımını belirler. Gelir dağılımı bu unsurların göstergesidir. Gelir dağılımını, ekonomik platformda tartışmalı hale getiren çok doğal olarak toplumsal bir karşılığının bulunmasıdır.¹³⁹

İktisadi yaşamın işleyiş ve ilerleyişini açıklamaya çalışan iktisat ekolleri, gelir dağılımı hususuna büyük önem vermektedir. Adil gelir dağılımı, günümüzde demokratik yönetimin devamında önemli bir yere sahiptir. Sosyal devlet anlayışının gereği olarak, gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik hedeflenen politikalar; toplumun sosyal huzurunun korunmasında, iktisadi büyümenin verimli şekilde devamında, çalışma sektörünün motivasyon ve üretkenliğinin artmasında, tüketim-yatırım ve vergi kapasitesinin gelişiminde, iktisadi ve siyasi istikrarın oluşmasında ayrı bir önem taşımaktadır.¹⁴⁰

2.2. Gelir Dağılımı Türleri

Ülke ekonomilerinde elde edilen toplam reel gelirin, toplumdaki bireyler tarafından paylaşılması olan gelir dağılımı için farklı sınıflandırmalardan bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda gelir dağılımı; kişisel gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımı, bölgesel gelir dağılımı ve sektörel gelir dağılımı olmak üzere dört ayrı ana başlıkta incelenmektedir.

2.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, ülke ekonomisinde elde edilen toplam gelirin, toplumdaki birimler (bireyler, aileler, gruplar) arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Kişisel gelir dağılımında ön plana çıkan fertlerin ya da hane halklarının gelirden almış oldukları paylardır. Kişisel gelir dağılımı, fertlerin ya da hane halklarının elde ettikleri gelire göre bir sıralama

¹³⁹ Bakkal, s.9.

¹⁴⁰ Nazım Öztürk, **Gelir Dağılımının İktisadi Analizi**, 1.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa: 2017, ss.8,9.

gerçekleştirmektedir. Sıralamada toplam nüfus, her biri %20'lik kısma tekabül eden beş ayrı gruba dağıtılarak en yüksek gelir grubundan, en düşük gelir grubuna doğru sıralama yapılmaktadır.¹⁴¹

Kişisel gelir dağılımı, elde edilen gelirin nerede, ne şekilde ve nasıl elde edildiğini değil, yalnızca fertlerin ve hane halklarının belli bir dönem itibarıyla kazanımlarını göz önüne almaktadır. Dolayısıyla kişisel gelir dağılımında bireyin kazanımının ücret, kar, faiz, rant olup olmaması değil toplamda ne kadar gelir elde ettiği ve sosyal açıdan hangi gelir grubuna dahil olacağı önemli olmaktadır.¹⁴²

Tablo 4: Türkiye'de 2009-2018 Yılları Arasında Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Kişisel Gelir Dağılımı

Yıllar	İlk %20'lik Grup	İkinci %20'lik Grup	Üçüncü %20'lik Grup	Dördüncü %20'lik Grup	Son %20'lik Grup
2009	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6
2010	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4
2011	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7
2012	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6
2013	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6
2014	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9
2015	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5
2016	6,2	10,6	15,0	21,1	47,2
2017	6,3	10,7	14,8	20,9	47,4
2018	6,1	10,6	14,8	20,9	47,6

¹⁴¹ İlhan Acar, "Türkiye'de Gelir Dağılımı", "HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi", C:4, S:8, Ocak 2015, s.45.

¹⁴² Öztürk, s.12.

Kaynak: TÜİK, Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı, 2009-2018

Tablo 4'te görüleceği üzere 2018 yılında, Türkiye'de bir yıl içinde elde edilen milli gelirin yaklaşık %48'lik kısmı, ülke gelirinden en fazla pay alan son %20'lik gelir grubu dilimine giderken geriye kalan kısım ise diğer %20'lik gelir grupları arasında bölüşülmektedir. Tabloda dikkat çeken bir diğer husus ise milli gelirden en düşük pay alan %20'lik gelir grubu ile en yüksek payı alan gelir grubu arasında yaklaşık olarak 8 katlık bir farkın olması adil gelir dağılımı noktasında pek olumlu sonuçları ortaya koymamaktadır.

2.2.2. Fonskiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim safhası ile beraber elde edilen çıktının, üretime katılan girdilere pay edilmesi sonucu ortaya çıkan dağılımı göstermektedir. Bir başka ifade ile toplam gelirin; emek, sermaye, doğal kaynak ve girişimci gibi üretim faktörleri arasında hangi miktar ve oranlarda bölüşüldüğünü ortaya koymaktadır. Fonskiyonel gelir dağılımını, gelirin emek gelirleri ve mülkiyet gelirleri arasında paylaşılması olarak da ifade etmek mümkündür. Bu iki genel gelir kategorisi de kendi içinde ayrıştırılmaktadır. Emek gelirleri daha çok ücret, maaş, yevmiye şeklinde görülmekteyken mülkiyet gelirlerine ise rant, faiz, veraset, kar payı cinsinden rastlanılmaktadır.¹⁴³

Mal ve hizmet üretimine katılan üretim faktörleri, üretilen mal ve hizmetlerden ücret, rant, faiz, kar payı adı altında karşılık almaktadırlar. Bu karşılıklar üretim sürecine katılan girdilerin gelirlerini oluşturmaktadır. Fonskiyonel gelir dağılımı çoğunlukla elde edilen gelirin emek faktörü ile diğer üretim faktörleri arasındaki dağılımı incelemek amacıyla kullanılmaktadır. Çünkü toplumlar da gelirden alınan payı büyük çoğunlukla teşkil eden sınıfı emek geliri oluşturmaktadır. Yüksek gelir elde eden diğer üretim faktörlerinin büyük bir kısmı ise ücret dışında kazanç elde etmektedir.¹⁴⁴

¹⁴³ Yaşar Uysal, "Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye'de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:9, S:2, 2007, s.251.

¹⁴⁴ Şadan Çalışkan, "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", **Sosyal Siyaset Konferansları**, C:0, S:59, Şubat 2011, ss.92,93.

Tablo 5: Türkiye'de 2009-2018 Yılları Arasında % lik Fonksiyonel Gelir Dağılımı

GELİR TÜRLERİ		YILLAR									
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Maaş ve Ücretler		42,9	43,7	44,8	46,5	48,3	49,1	49,7	49,7	48,9	48,5
Yevmiye		3,5	3,6	3,6	3,4	3,2	3,3	2,8	2,5	2,6	2,7
Müşebbis		20,4	20,2	21,4	20,4	19,6	18,5	18,8	19,8	19,6	18,8
	Tarım	5,4	6,3	6,8	6,8	6,4	5,3	5,0	5,0	4,2	4,3
	Tarım Dışı	15,0	13,8	14,6	13,6	13,2	13,2	13,8	14,8	15,4	14,5
Gayrimenkul		5,0	4,2	3,9	3,5	3,3	3,3	3,3	3,1	3,4	3,4
Menkul Kıymet		5,3	4,5	3,8	3,3	3,1	2,9	2,6	2,5	3,2	3,6
Sosyal Transferler*		19,6	20,5	19,4	20,0	19,7	20,1	20,0	19,6	19,7	20,1
	Emekli ve Dul Yetim Aylıkları	18,3	18,6	17,8	18,4	18,2	18,7	18,4	18,0	18,0	18,3
	Diğer Sosyal Transferler	1,3	1,8	1,5	1,6	1,5	1,4	1,6	1,6	1,8	1,8
Hanehalkı Transferler		3,1	3,1	3,0	2,7	2,5	2,6	2,6	2,5	2,4	2,7
Diğer Gelirler		0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

*Sosyal transferlere 2008 yılından itibaren emekli ikramiyesi ve kıdem tazminatları dâhil edilmiştir.

Kaynak: TÜİK, Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar ve gelir türlerine göre yıllık fert gelirinin dağılımı, 2009-2018

Tabloya göre 2018 yılında Türkiye’de elde edilen milli gelirin; % 48,5’luk kısmı üretim sürecine emeğini dâhil eden emek sahiplerine, %18,8’i kar payı alan girişimcilere, %3,4’lük kısım gayrimenkul kazancı elde edenlere, %3,6’lık kısmı menkul kıymet kazancı elde edenlere, %22,8’lik kısım ise transfer harcaması şeklinde dağıtıldığı görülmektedir.

2.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı bir ülkede elde edilen milli gelirin coğrafi olarak dağılımını göstermektedir. Bölgesel gelir dağılımı, bir bölgede yaşayan kişilerin milli gelirden aldıkları payların yanı sıra bölgeler arası gelir dağılımı karşılaştırmaları yapılmasına da olanak tanımaktadır. Coğrafi açıdan bazı bölgelerin gelirden daha fazla pay aldıkları, diğer bölgelerin ise bu bölgelere göre milli gelirden daha az paya sahip oldukları görülmektedir. Doğal olarak bu durum bölgelerarası eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır.¹⁴⁵

Bir ülkede yaşayan vatandaşların farklı coğrafi bölgelerde bulunmalarından kaynaklı milli gelirden alacakları payların aynı ölçüde ve miktarda olması beklenmemektedir. Bunun altında yatan etken ise ülkelerin bölgeler bazında farklı gelişmişlik düzeylerine ve farklı gelir dağılımlarına sahip olmalarıdır. Ülkelerde görülen bölgesel olarak gelir dağılımındaki farklılıklar; toprağın verimi, coğrafi faktörler, iklim döngüsü, demografik etkenler, eğitim düzeyi, ulaşım olanakları, istihdam gibi birçok nedenden dolayı farklılık arz etmektedir.

Tablo 6: Türkiye'de 2009-2018 Yılları Arası Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Kişisel Gelire Göre Bölgesel Sınıflandırmada Gini Katsayısı

Düzye 1 Bölgesel Sınıflandırma	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TR- Türkiye	0,415	0,402	0,404	0,402	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405	0,408
TR1 İstanbul	0,363	0,373	0,371	0,384	0,392	0,367	0,397	0,413	0,443	0,444
TR2 Batı Marmara	0,361	0,360	0,365	0,356	0,337	0,333	0,353	0,364	0,371	0,392
TR3 Ege	0,381	0,387	0,397	0,382	0,370	0,358	0,363	0,361	0,363	0,353
TR4 Doğu Marmara	0,368	0,341	0,326	0,344	0,322	0,336	0,339	0,330	0,342	0,334
TR5 Batı Anadolu	0,408	0,367	0,374	0,369	0,396	0,395	0,386	0,395	0,372	0,385

¹⁴⁵ Öztürk, s.18

TR6 Akdeniz	0,403	0,397	0,404	0,407	0,399	0,395	0,396	0,398	0,382	0,390
TR7 Orta Anadolu	0,395	0,362	0,366	0,360	0,342	0,355	0,341	0,357	0,334	0,341
TR8 Batı Karadeniz	0,382	0,348	0,335	0,338	0,331	0,340	0,344	0,340	0,335	0,341
TR9 Doğu Karadeniz	0,359	0,327	0,327	0,309	0,315	0,309	0,332	0,356	0,325	0,335
TRA Kuzey D. Anadolu	0,407	0,404	0,390	0,393	0,398	0,400	0,380	0,353	0,324	0,346
TRB Orta D. Anadolu	0,415	0,417	0,427	0,386	0,373	0,386	0,380	0,388	0,369	0,354
TRC Güney D. Anadolu	0,411	0,404	0,396	0,375	0,380	0,379	0,380	0,369	0,358	0,374

Kaynak: TÜİK, Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre 2009-2018 yılları Bölgelerarası Gini katsayısı

Genellikle ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerde bölgeler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliklerinin görece olarak daha düşük, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde bölgeler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliklerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 6'dan da inceleneceği üzere Türkiye'de 2009 yılında hesaplanan Gini katsayısı 0,415 olarak ölçülürken, 2018 yılında bu katsayı az da olsa bir iyileşmeye giderek 0,408 seviyesine ulaşmıştır. Bölgeler itibarıyla 2018 yılına ilişkin bir değerlendirme yapılacak olursa, gelir dağılımında eşitsizliğin en yüksek gerçekleştiği noktada 0,444 Gini katsayısı ile "TR1 İstanbul" yer almaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin en az bulunduğu bölge düzeyinde ise 0,334 Gini katsayısı ile "TR4 Doğu Marmara" yer almaktadır.

2.2.4. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı, ülke ekonomisinde yaratılan milli geliri, üretim sektörlerine göre ayırmaktadır. Üretime ilişkin olarak tarım, sanayi, hizmet, ticaret ve diğer sektörlerin milli gelirdeki paylarını ortaya koymaktadır. Sektörel gelir dağılımı, ülke ekonomilerinin gelişmişlik seviyesi hakkında da bilgi sunmaktadır. Ayrıca ülke endüstrisinin hangi pozisyonda olduğu, küresel rekabet sürecinde hangi sektörlerle yoğunluk verilmesi gerektiği hususunda da politikacılara ışık tutmaktadır.¹⁴⁶

Sektörel gelir dağılımında, her bir sektörün GSMH’den aldığı pay ile bu sektörlerde çalışan kişilerin istihdam oranlarının orantılı olması gelir dağılımında sektörel anlamda adaletli bir bölüşümün olduğunu düşündürmektedir.¹⁴⁷

Tablo 7: Türkiye’de 2009-2018 Yılları Arası Cari Fiyatlarla Hesaplanmış Gayrisafi Yurt içi Hasıla İçindeki Sektörlerin %’lik Payları

Sektörler	YILLAR									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Tarım	8,1	9	8,2	7,8	6,7	6,6	6,9	6,2	6,1	5,8
Sanayi	24,1	24,6	26,9	26,8	27,7	28,2	27,9	28,2	29,2	29,5
Hizmet	57	54,3	52,8	53,7	53,2	53,7	53,3	53,8	53,3	54,3

Kaynak: TÜİK, Bölgesel Hesaplar Veritabanları

Tablo 7’ye göre GSYİH’ nin sektörler bazında payları incelendiğinde yıllar itibariyle tarım sektörünün payında azalma görülürken sanayi sektörünün GSYİH içindeki payında artış yaşanmıştır. Hizmet sektörü ise 2018 yılında %54,3 ile GSYİH’ dan en fazla pay alan sektör konumundadır.

¹⁴⁶ Yeşim Kuştepeli ve Umut Halaç, “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:6, S:4, 2004, s.147.

¹⁴⁷ Adem Üzümcü ve Mustafa Korkat, “Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012)”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:5, S:8, 2014, s.138.

Tablo 8: Türkiye’de 2009-2018 Yılları Arası İktisadi Faaliyet Kollarına Göre %lik İstihdam Oranları

Sektörler	YILLAR									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Tarım	24,6	25,2	25,5	24,6	23,6	21,1	20,6	19,5	19,4	18,4
Sanayi	25,3	26,2	26,5	26	26,4	27,9	27,2	26,8	26,5	26,7
Hizmet	50,1	48,6	48,1	49,4	50	51	52,2	53,7	54,1	54,9

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler Veritabanları

Tablo 8’de istihdam oranlarının sektörel durumu değerlendirildiğinde tarım sektörünün GSYİH’deki azalışı doğal olarak istihdam oranlarına da yansımakta ve tarım sektöründeki istihdam oranlarında azalan bir seyir izlenmektedir. Türkiye’de hizmet sektörü istihdam oranlarında öncü sektör konumundadır. Dolayısıyla tablolar incelendiğinde sektörel olarak gelir dağılımında, elde edilen milli gelirin büyük bir kısmı hizmet ve sanayi sektörlerinde istihdam olunan kişilerce pay edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

2.3. Gelir Dağılımının Hesaplanmasında Kullanılan Yöntemler

Gelir dağılımının hesaplanmasında iktisat literatüründe kullanılan pek çok yöntem mevcuttur. Bunlar arasında sıklıkla kullanılan yöntemlerin Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, yüzde paylar analizi olduğu yönünde bahsetmek mümkündür. Gelir dağılımının hesaplanmasında asıl önemli olan unsur milli gelirin kişilere ne miktarda dağıtılmış olduğunun hesaplanması değil aksine gelir dağılımında adil bir paylaşımın olup olmadığı, ülke ekonomisinde elde edilen gelirin hangi gruplarda yoğunlaştığı hususlarında hem politikacılara hem de kamuoyuna bilgi sunmaktır.

Ülkemizde gelir dağılımına yönelik hesaplamalarda ise Gini katsayısı, Lorenz Eğrisi, yüzdelik hane halkı grupları ve yüzde paylar analizi yöntemleri kullanılmaktadır.¹⁴⁸

2.3.1. Varyasyon Katsayısı

Gelir dağılımı hesaplama yöntemleri arasında en basit eşitsizlik ölçme yöntemlerinden biri olan varyasyon katsayısı, gelir dağılımı ortalamasının, standart sapmaya bölünmesi sonucu bulunmaktadır. Standart sapma ne kadar düşük olursa, gelir dağılımı ortalaması etrafında o kadar fazla gelir grubu kümelenmektedir. Tüm gelir elde edenlerin aynı gelire sahip olması durumunda yani gelir dağılımında sapma 0 olmaktadır. Dolayısıyla varyasyon katsayısı da sıfır bulunmaktadır. Gelir dağılımında mutlak eşitliğin sağlandığı durum olarak da ifade edilmektedir.¹⁴⁹

$$CV = \frac{\sigma Y}{\mu Y} \quad \begin{array}{l} \sigma Y = \text{Gelir Dağılımı Ortalaması} \\ \mu Y = \text{Standart Sapma} \end{array}$$

Denklem 10: Varyasyon Katsayısı

2.3.2. Theil Endeksi

Theil endeksi “*Genelleştirilmiş Entropi*” endekslerinden biri olarak sayılmaktadır. Theil endeksi gelir dağılımı ölçümünde eşitsizliği gruplar arası ve grup içi eşitsizlik olarak ayırtırmaya imkân tanıdığı için kullanmaya elverişli bir endeks olarak değerlendirilmektedir.¹⁵⁰

$$T = \frac{1}{n} \sum_i^n \left\{ \left(\frac{P_i}{P} \right) * \left(\frac{Y_i}{\mu} \right) * \ln \left(\frac{Y_i}{\mu} \right) \right\} \quad \text{Denklem 11: Theil Endeksi}$$

¹⁴⁸ “Gelir Dağılımı Eşitsizlik Ölçütleri”, erişim: 03.04.2020,

http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2012/turkce/metaveri/tanim/gelir-dagigiliimii-essitsizlik-gelccuetleri/index.html

¹⁴⁹ Fred Campano and Dominick Salvatore, “**Income Distribution**”, Oxford University Press Inc, New York: 2006, ss.80,81.

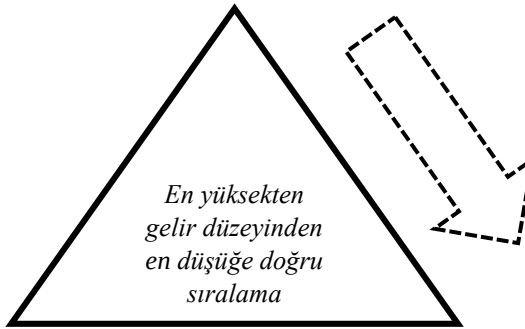
¹⁵⁰ Serkan Kürü, “Türkiye’de Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:0, S:15, Temmuz 2018, s.287.

Theil endeksi formülüne göre, “Pi” i grubundaki kişi sayısını, “P” toplam nüfus sayısını, “Yi” i grubundaki ortalama gelir düzeyini ve “μ” ise toplam nüfusun ortalama gelirini yansıtmaktadır. Theil endeksi ölçekten bağımsızdır. Yani endeksin değeri hane halkı sayısına ya da analizi gerçekleşen grubun büyüklüğüne göre değişim gösterebilmektedir. Endeks daha çok ülkelere özgü zaman serisi analizlerinde sıkça kullanılmakta olup ülkelerdeki zaman içerisinde eşitsizliğin değişimi konusunda açıklayıcı olmaktadır.¹⁵¹

Gini katsayısının orta gelir grubundaki eşitsizlikleri açıklamakta, Theil Endeksinin ise üst gelir gruplarındaki değişiklikleri açıklamakta daha kapsamlı olduğu düşünülmektedir.¹⁵²

2.3.3. Pareto Katsayısı

Gelir dağılımı konusunda çalışmaları bulunan ve bölüşüm yasasına öncülük etmiş olan İtalyan iktisatçı Wilfredo Pareto, ulusal gelir dağılımını bir piramide benzetmektedir. Piramidin en üst noktasında yüksek gelir seviyelerine ulaşmış az sayıda grubun yer aldığı, piramitten aşağı doğru inildikçe gelir seviyesinin azaldığını, piramidin en alt tabakasında ise en düşük gelir seviyesine sahip toplumun büyük bir kısmının bulunduğunu açıklamaktadır.¹⁵³

Şekil 4: Pareto Gelir Dağılımı Piramidi

¹⁵¹ Cemil Serhat Akın ve Cengiz Aytun, “Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:15, S:42, 2018, s.57.

¹⁵² Duangkamon Chotikapanich, “**Modeling Income Distributions and Lorenz Curves**”, Springer Science Business Media, New York: 2008, s.202.

¹⁵³ Özge Arpacıoğlu Özdemir, “Farklı Gelir Dağılımı Türleri Çerçevesinde Türkiye’nin Bölüşüm Konusundaki Mevcut Durum Analizi”, **Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi**, C:6, S:32, Ocak 2019, s.196.

2.3.4. Değişim Aralığı

Aralık ölçütü ya da değişim aralığı bir başka gelir dağılımı ölçüt yöntemlerinden biridir. Değişim aralığı, gelir dağılımı tespitinde uç değerler arasında karşılaştırma yapmaktadır. En yüksek gelir düzeyi ile en düşük gelir düzeyi arasındaki farkı, ortalama gelir düzeyine oranlayarak gelir dağılımını tespit etmektedir. Dolayısıyla değişim aralığı uç değerdeki noktaları hesaplamaya kattığı için arada kalan diğer grupları ihmal etmektedir. Bu nedenle değişim aralığı ölçütü gelir dağılımı ölçümünde genel bir fikir ortaya koymaktadır.¹⁵⁴

$$\text{Değişim Aralığı} = \frac{(\text{Max } y - \text{Min } y)}{\text{Ortalama Gelir}}$$

Denklem 12: Değişim Aralığı

2.3.5. Atkinson Eşitsizlik Ölçütü

Atkinson, bir sosyal refah fonksiyonu geliştirerek eşit olarak dağıtılmış eş değer bir gelir düzeyi kavramı ortaya koymaktadır. Atkinson, sosyal refah fonksiyonunda çeşitli eşitsizlik ölçütlerini adı geçen bu sosyal refah fonksiyonunda sıralamaya çalışmaktadır. Atkinson'un sosyal refah fonksiyonunda toplumun gelir dağılımı eşitsizliğine verdiği değer, 0 ile sonsuz arasında yer almaktadır. Bu değer 0 olması toplumun gelir dağılımına duyarsız kaldığı, değer 0 sonsuz olması ise toplumun en düşük gelir elde eden kişi gruplarını önemseyişinin göstergesi olmaktadır.¹⁵⁵

$$I = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum_i \left(\frac{y_i}{\mu} \right)^{1-\varepsilon} f(y_i) \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}}$$

Denklem 13: Atkinson Eşitsizliği

¹⁵⁴ Canbey Özgüler, ss.86,87.

¹⁵⁵ Yeşim Kubar, "Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:1, S:2, Aralık 2011, s.233.

Atkinson'un sosyal refah fonksiyonundaki normatif yargılar, eşitsizliğin duyarlılık ölçüsü olan “ε” değeriyle birleştirilmektedir. Bu ölçü farklı gelir düzeylerindeki kişilerin gelir dağılımına ilişkin göreceli duyarlılığını ifade etmektedir. “ε” yükseldikçe, gelir dağılımının tabanında yer alan gelir gruplarına duyarlılığın arttığı sonucu çıkmaktadır. Atkinson endeksi, gelir dağılımında eşitsizliğin yol açtığı fiili oransal refah kaybını ölçmek yerine, toplumsal refaha ulaşmak için fiili gelir dağılımında ne kadarlık toplam gelire daha ihtiyaç duyulduğunu tahmin etmektedir.¹⁵⁶

2.3.6. Yüzde Paylar Analizi

Yüzdelik paylar analizi kişisel gelir dağılımını ölçmede kullanılan basit bir gelir dağılımı eşitsizliği ölçütüdür. Ülkelerdeki bireyler %5, %10 ya da %20’lik dilimlere ayrılarak milli gelirden ne kadar pay aldıkları ölçülmektedir. Yüzdelik paylar analizi, hem ülkeler arası karşılaştırma yapmada hem de bir ülkede zaman içinde gelir dağılımı seyrinin nasıl değiştiğinin gösteriminde etkin bir ölçüt olmaktadır.¹⁵⁷

Yüzde paylar analizi, ayrıştırılan gelir grupları neticesinde son yüzde %20’lik gelir grubu diliminin toplam gelirden aldığı pay ile ilk yüzde 20’lik gelir grubu diliminin toplam gelirden aldığı payın oranlanması sonucu hesaplanmaktadır. Geliri daha yüksek olan son yüzde %20’lik gelir grubunun, geliri düşük olan ilk yüzde 20’lik gelir grubuna göre milli gelirden kaç kat daha fazla gelir elde ettiğini göstermektedir.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Nanak Kakwani and Hyun Hwa Son, “**Social Welfare Functions and Development Measurement and Policy Applications**”, Palgrave Macmillan, Londra: 2016, ss.7,30.

¹⁵⁷ Adem Y. Elveren, “Gelir Dağılımı Çalışmaları İçin Bir Alternatif: Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi Veri Setleri”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:13, S:2, 2013, s.36.

¹⁵⁸ “**Gelir Dağılımı Eşitsizlik Ölçütleri**”, erişim: 10.04.2020, http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2012/turkce/metaveri/tanim/gelir-daggiiliimii-essitsizlik-oelccuetleri/index.html

2.3.7. Göreli Ortalama ve Mutlak Sapma

Gelir dağılımı ölçütünde hesaplama yapılırken veri seti arasında birçok gelir seviyesi mevcut olmaktadır. Bu gelir seviyeleri toplanıp veri setindeki gelir sayısına oranlandığında, “*ortalama gelir seviyesine*” ulaşılmaktadır. Ortalama gelir seviyesini hesaplamak için kullandığımız veri setindeki her gelir seviyesini, bulduğumuz ortalama gelir seviyesi ile karşılaştırdığımızda gelirlerin ortalamadan ne şekilde ve miktarda saptığı sonucu elde edilmektedir. Bu yöntemle “*Ortalama Mutlak Sapma*” adı verilmektedir. Ortalama mutlak sapma varyans ve standart sapma ile hesaplanan gelir dağılımı ölçütlerinin temelini oluşturmaktadır. Bu yöntemlere göre hesaplanan dağılımlarda gelirin aritmetik ortalamasını bulmak her zaman önemli olmaktadır. Çünkü sapmalar ortalama gelir düzeyi ile karşılaştırılmaktadır.¹⁵⁹

$$M = \sum_{i=1}^n \left| \frac{xi - \bar{x}}{n} \right|$$

xi: Veri setindeki gelir seviyesi
 $\bar{x}$: Ortalama gelir düzeyi

Denklem 14: Ortalama Mutlak Sapma

Varyans da aynı şekilde bir değerin dağılım ortalamasından ne kadar uzaklıkta olduğunun tespit edilmesinde kullanılmaktadır. Varyans da farklılık, veri setindeki gelir seviyelerinin ortalama gelir düzeyi ile mutlak farklarının basit toplamını almak yerine bu farkların karelerini alıp toplamaktadır. Böylece ortalamadan uzaklaşan sapmalara vurgu yapılmaktadır. Varyans değeri küçüldükçe gelir dağılımının ortalama gelir düzeyi etrafında daha adil dağıldığı, değerin büyümesi ise ortalamadan uzaklaşıldığı ve adil bir gelir dağılımının olmadığı sonuçlarını ortaya koymaktadır.¹⁶⁰

$$V = \sum_{i=1}^n \left| \frac{(xi - \bar{x})^2}{n} \right|$$

xi: Veri setindeki gelir seviyesi
 $\bar{x}$: Ortalama gelir düzeyi

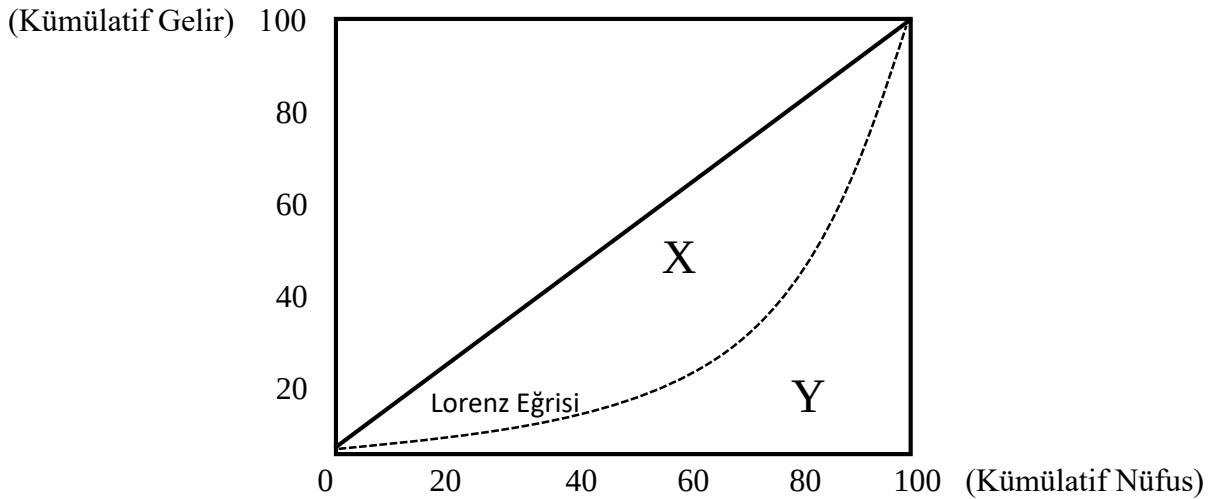
Denklem 15: Varyans

¹⁵⁹ M.Çağlar Özdemir, “*Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Kavram - Teori - Uygulama)*”, 2.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara: 2017, ss.86-90.

¹⁶⁰ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, “*Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002.

2.3.8. Lorenz Eğrisi

Gelir dağılımının hesaplanmasında en yaygın kullanılan yöntem olan Lorenz eğrisi 1905 yılında Max Lorenz tarafından geliştirilmiştir. Lorenz, farklı gelir dağılımlarını açıklamak için bir grafik gösteriminden yararlanmaktadır. Lorenz eğrisi, bu grafik yardımıyla kümülatif nüfusa karşılık olan kümülatif gelir düzeylerini göstermektedir. Bu diyagramı oluşturmak için öncelikle nüfus artan şekilde yüzdelik dilimler halinde bir eksen düzenlenmektedir. Ardından diğer eksen gelir düzeyleri yüzdelik dilimler halinde artan oranda oluşturulmaktadır. Eksenlerde yer alan gelir dilimi yüzdelikleri ve nüfus dilimleri, en düşük ve en yüksek noktalarına denk gelecek şekilde bir eğri yardımıyla birleştirilmektedir. Bu eğri aynı zamanda 45° lik açığı yansıtan “*Mutlak Eşitlik Doğrusunu*” oluşturmaktadır.. Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusunun altında bulunan dış bükey bir eğri halini almaktadır. Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusundan ne kadar uzak ise gelir dağılımında adaletin o denli zayıf olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.¹⁶¹

Şekil 5: Lorenz Eğrisi

¹⁶¹ R.M. Sundrum, “**Income Distribution In Less Developed Countries**”, Routledge Publisher, Londra: 1990, ss.39,40.

Tam tersi durumda ise Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusuna yaklaştıkça gelir dağılımında iyileşme olduğu söylenebilmektedir. Eğrinin 45° lik açı yapan mutlak eşitlik doğrusu ile bütünleşmesi durumu ise kümülatif nüfus dilimlerinin, elde edilen gelirden eşit pay aldığı sonucunu ifade etmektedir. Böyle bir durum, gelir dağılımında adaletin tam olarak sağlandığı şeklinde yorumlanmaktadır.

2.3.9. Gini Katsayısı

Gini katsayısı 1912 yılında İtalyan istatistikçi Corrodi Gini tarafından ileri sürülmüştür. Gini katsayısı, Lorenz eğrisine bağlı olup diyagram aracılığı ile hesaplanmaktadır. Lorenz eğrisi gelir dağılımını gösteren geometrik bir yöntem iken Gini bir katsayıdır. Şekil 5’te açıklanan Lorenz eğrisinde mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alanın, mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan üçgene oranı Gini katsayısını vermektedir.¹⁶²

$$\text{Gini Katsayısı} = \frac{\text{Mutlak Eşitlik Doğrusu ile Lorenz Eğrisi Arasındaki Alan (X)}}{\text{Mutlak Eşitlik Doğrusu ile Eksenler Arasındaki Alan (X+Y)}}$$

Denklem 16: Gini Katsayısı

Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Gini katsayısının 0 değerine yaklaşması gelir dağılımında adil bir dağıtıma işaret ederken, katsayının 1 değerine yaklaşması ise gelir dağılımında adil bir bölüşümden uzaklaşıldığı sonucunu göstermektedir.¹⁶³

¹⁶² Fatih Savaşan, “Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına Kamu Ekonomisi”, 8.Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa: 2019, ss.373,374.

¹⁶³ Arda Hakan Öğretir, “Maliye Konu Anlatımı”, 3.Baskı, 4T Yayınevi, İstanbul: 2016, s.462.

2.4. Gelir Dağılımına İlişkin Teorik Yaklaşımlar

Ülkelerin ekonomik gelişimlerini devam ettirmek, iktisadi bağımsızlıklarını sürdürmek ve refah seviyelerini artırmak adına yaptıkları üretim faaliyetleri ne kadar önemli ise ortaya çıkan hasılanın, pay edilmesi de aynı şekilde önem arz etmektedir. Nitekim iktisat biliminin temel sorularından birini oluşturan “*bölüşümde etkinliğin*” nasıl sağlanacağı hususu iktisat tarihi boyunca, iktisat düşünürleri ve iktisat okulları tarafından cevap aranan konulardan birini oluşturmuştur.

Gelir dağılımı, çok yönlü ve boyutlu düşünülmesi gereken bir olgudur. Eğitimiyle, demografik yapısıyla, rekabet sistemi ile hukuksal zeminiyle, sürdürülebilir kalkınmanın temelinde yer alan çevresel değerleriyle, üretim girdilerinin elde ettiği faktör geliriyle, sektör gelirleriyle ve iktisadi sistemin içinde yer alan bütün kavramlarla çok yakın ilişkileri bulunmaktadır.¹⁶⁴

Sanayileşme sonrasında emek ile sermaye sahipleri arasındaki bölüşümden kaynaklı ortaya çıkan sosyal sorunlar, ekonomik araştırmalarda gelir dağılımına ilişkin teorilerin ön plana çıkmasına önemli bir etki oluşturmuştur.¹⁶⁵

Gelir dağılımı teorilerinde, genel olarak piyasa dağılımı ya da birincil gelir dağılımı üzerinde durulurken, 1929 Büyük Buhran döneminden sonra ki süreçte devletin ekonomide değişen rolü ile birlikte gelirin, bir kesimden diğer bir kesime aktarılması durumu üzerinde araştırmalar yoğunluk kazanmıştır.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Hakkı Çiftçi, “Gelir Dağılımında Genel Teorik Tartışmalar”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C:10, S:1, 2018, s.20.

¹⁶⁵ Ömer A. Aksu, *Ücretler ve Verimlilik*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 1993, s.2.

¹⁶⁶ Sami Güçlü ve Mahmut Bilen, “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S:6, Eylül-Ekim 1995, s.160.

2.4.1. Fizyokratlarda Gelir Dağılımına İlişkin Yaklaşımlar

Gelir-akım şeması ile gelirin oluşumunu ve kullanılması arasındaki ilişkiyi analizlerine konu ederek gelir dağılımı hususunda ilk çalışmalar fizyokratlar tarafından ortaya konulmaktadır. Fizyokrat düşünceye göre servet; değişimden değil, üretimden doğmaktadır. Fizyokratların temel olguları doğal düzen felsefesi üzerine inşa edildiği için iktisadi konjonktürde devlet müdahalelerine karşı çıkmaktadırlar.¹⁶⁷

Fizyokratların önde gelen temsilcisi François Quesnay, gelir akım şemasını oluşturmuştur. Quesnay her yıl bir döngü halinde üretilen malların ekonomiye nasıl yeniden dahil olduğunu, üretilen malların çeşitli sınıfların tüketimine ve bölüşümüne nasıl gittiğini “Ekonomik Tablo” adlı eserinde göstermektedir.¹⁶⁸

Fizyokratlar, toplumu üç ayrı sınıfa ayırmaktadırlar. Bu sınıflar; çiftçi ve üreticilerden oluşan üretken sınıf, toprak sahipleri ve zanaatkârlık faaliyetlerinde uğraşan kısır sınıf şeklindedir. Verimli sektörde faaliyette bulunan üretken sınıfın ortaya koyduğu net çıktı, hem kendilerini hem de toplumun diğer sınıflarını beslemektedir. Üretken sektörün oluşturduğu çıktı, sınıflar arasında el değiştirmekte ve nihai olarak tekrar üretken sınıfın elinde toplanmaktadır. Dolayısıyla, net çıktıda bir artış olması arzu ediliyorsa bu artış üretken sınıf tarafından sağlanabilmektedir. Fizyokratlar, vergi konusunda “*tek vergi anlayışını*” benimsemektedirler. Tek vergi anlayışı, net çıktıdaki fazlalıktan vergi alınmasına işaret etmektedir. Net çıktıda ki artış üretken sınıfın, toprağı işlemesi sonucu elde edildiği için verginin sadece tarım faaliyetlerinden alınması gerektiği öngörülmektedir. Quesnay, üretici sınıftan alınması gereken vergi oranının, tarımsal faaliyetten elde edilecek kazancın yaklaşık yüzde 30’u civarında olması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Süleyman Ulutürk ve Devrim Ersezer, “Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, C:0, S:47, Ekim 2011, s.91.

¹⁶⁸ Canbey Özgüler, s.232.

¹⁶⁹ Coşkun Can Aktan ve Ayça Eker, “İlk Çağdan Günümüze İktisadi Düşünce Okulları”, **Prof. Dr. Nezihe Sönmez’e Armağan**, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Yayını, İzmir: 1997, s.24.

2.4.2. Klasiklerde Gelir Dağılımına İlişkin Yaklaşımlar

Klasik iktisatçılar gelirin oluşumunun yanında aynı zamanda bölüşümü hakkında da önemli çalışmalar ortaya koymaktadırlar. Klasiklerin, gelire ilişkin yaptıkları incelemelerde üretimi meydana getiren ve üretimden kazanç elde eden temel iki sınıfın “emek” ve “sermaye” olduğu vurgulanmaktadır. Klasik dönem iktisatçıları gelir dağılımını açıklarken fonksiyonel gelir dağılımı üzerine yoğunlaşmaktadır.

Adam Smith, zenginliğin kaynağını; değeri, emeğe bağlayan görüşlerle açıklamaktadır. Smith’e göre emek, piyasada ki mal ve hizmetleri satın almak için ödenen gerçek satın alma değerini göstermektedir. Smith’ göre dünyanın her yerinde zenginlik; altın, gümüş veya değerli rezervler ile değil, emek ile kazanılmaktadır. Smith, değer ölçüsünü tanımlarken ise “kullanım değeri” ve “değişim değeri” ayrımını yapmaktadır. Kullanım değeri, ilgili malın kullanımından elde edilen fayda, sağlanan tatmin duygusu iken değişim değeri ilgili malın diğer mallara göre değerini, fiyatını, değişim derecesini göstermektedir.¹⁷⁰

Smith oluşturulan değer, sermaye birikimine dönüşmesi ve dağılımı düşüncesi ile “sermaye ve dağılım kuramını” dile getirmektedir. Smith’e göre bir ulusun zenginleşebilmesi üretici emeğin sayındaki artışa bağlanmaktadır. Ancak emeğin sayısındaki artış kısıtlıdır. Buna karşılık teknolojik ilerleme, kullanılan makine ve teçhizat sayısının artması o ulusun servetini artırmaktadır. Dolayısıyla Smith, toplumların servetini sanayi sermayesi arttığı oranca ilerleyebileceğini ifade etmektedir. Sermaye ise toplumların birikiminden meydana gelmektedir. Smith, bir ülkenin bir yıl içerisinde ortaya koyduğu çıktının; işçilere ücret, sermaye sahiplerine kâr ve toprak sahiplerine ise rant olarak aktarıldığını belirtmektedir. Klasikler ücretin, bireylerin yaşamlarını devam ettirebilecek düzeyde ve sürecin devamını sağlayabilecek şekilde olması gerektiğini savunmaktadırlar. Smith, emeğin doğal ücreti ile gıda ve temel ihtiyaçların arasında doğrusal bir ilişkiden bahsetmektedir. Diğer taraftan Smith, bir ülkede sermayedarların sayısı arttıkça karların kaçınılmaz olarak azalacağını, rekabetin maliyetleri yükselterek kârı ve zenginliği düşüreceğini öngörmektedir.¹⁷¹

¹⁷⁰ Canbey Özgüler, s.233.

¹⁷¹ Yücel Uyanık, **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, 2.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara: 2017, ss. 41-43.

David Ricardo' da çalışmalarında klasik gelir dağılımı modeline ana hatlarıyla yoğunlaşmıştır. Ricardo, iktisat biliminin ulusların zenginlik kaynağı ile değil, daha çok üretim sonucu ortaya çıkan çıktının, sosyal sınıflara nasıl pay edildiği konusuyla ilgilenilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ricardo'nun gelir dağılımı modelinde ekonomi tarım sektörü ve endüstri olmak üzere kabaca iki alanda faaliyet göstermektedir. Ekonominin genel gelişimi bakımından önem arz eden kesim tarım sektörü olmaktadır. Modelin ana fikri üç ayrı varsayıma dayanmaktadır. Bunlardan ilki, Ricardo'ya göre tarım arazisinin sınırsız olmadığı ve kalite yönünden eşit düzeyde bulunmadığı gerekçeleriyle tarımda azalan verimler yasası geçerli olmaktadır. İkinci varsayım, ücretlerin doğal seviyesinin yani asgari geçim düzeyinin üzerinde yer alması durumunda nüfusun hızla artacağını; tersi durum da ücretlerin doğal seviyesinin altına düşmesi halinde ise nüfusun hızla azalacağını öngörmektedir. Emegın fiyatı ise piyasada ki ücret düzeyi olup emegın arz ve talebine göre belirlenmektedir. Genel olarak emegın fiyatı, emegın doğal fiyatına yaklaşıma göstermektedir. Emegın talebi kar oranına ve sermaye birikimine bağılı olmaktadır. Ricardo'nun üçüncü varsayımı ise iktisadi gelişmenin temelini oluşturan net yatırımın, diğeri bir deyişle sermaye birikiminin belirleyicisi kâr oranları olmaktadır. Dolayısıyla kârlar, sermaye birikimini olanaklı hale getiren tasarrufların kaynağı olduklarından önemli bir etmendirler.¹⁷²

Thomas Robert Malthus'un klasik ekole, hem içerik hem de metodolojik olarak önemli katkıları bulunmaktadır. Malthus bölüşüm konusuna, diğeri klasik iktisatçılar gibi iyimser bir perspektiften bakmamaktadır. Malthus, nüfus oranının artması ile birlikte verim bakımından daha az kalitedeki toprakların işlenmeye başlanmasını, dikkate alınması değeri bir problem olarak görmektedir. Bu problem ile Ricardo'nun rant kuramı ile Smith'in değeri kuramı arasına adeta denge kurmaktadır. Malthus, teorisinde nüfusun katlanarak artış gösterdiğini, ancak gıda arzının artma potansiyelinin doğrusal hızda seyir ettiğini ifade etmektedir. Malthus, böyle bir ortamda kişi başına düşen besin miktarında azalma görölmesinin kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. Gıda arzı ile nüfus arasındaki bu fark, popölasyonda bazı bireylerin hayatlarını kaybetmelerine ve nüfus dengesinin sağlanmasına

¹⁷² Şahin Çetinkaya, "Gelir Dağılımı Adaleti ve Ekonomik Büyüme İle İlişkisi", *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, C:1, S:1, Mart 2017, s.3.

yol açmaktadır. Malthus'un ifadesiyle, *"Her eşitlik düzeni fakirlik ve sefaletle sonuçlanır."* Bu yüzden Malthus'a göre devletin, gelir dağılımını düzeltmeye yönelik toplumun düşük gelirli bireylerine yardımda bulunması, daha yüksek bir nüfus artışını beraberinde getirerek toplumun daha büyük bir felaketle karşılaşmasına zemin hazırlamaktadır. İlerleyen safhalarda bu durum ekonomiyi başlangıç noktasına geri döndürmektedir.¹⁷³

2.4.3. Marksist Teoride Gelir Dağılımına İlişkin Yaklaşımlar

Marksist gelir dağılımı teorisi, geniş perspektifte Ricardo modeline dayanmaktadır. Ricardo teorisinde kârın "artık" olarak hesaplanması, Marksist teoride yerini "artık değer" kavramına bırakmaktadır. Artık değer, kapitalist kârını temsil etmekte olup toplam gelirden ücret fonunun çıkarılmasıyla bulunmaktadır. Karl Marks, azalan verimler kanununa değinmeyerek rant ve kar gelirini ayrıştırmadan "artık değer toplamı" olarak ifade etmektedir. Marks'a göre ücret gelirleri yalnızca tarımsal mallar cinsinden değil hem tarım hem de sanayi ürünleri cinsinden açıklanmaktadır. Bunun yanı sıra Marks'ta ücret gelirinin asgari geçim düzeyinde sabit kalacağını kabul etmektedir. Bunun sebebi ise kapitalist sistemde sermaye birikiminin artması ve teknolojik gelişme ile birlikte makineleşme, *"yedek işsiz ordusunu"* genişleterek ücretlerin asgari geçim düzeyinde sabitlenmesine yol açmaktadır.¹⁷⁴

Emeğin geliri olan ücret, kapitalistler için bir maliyet unsuru olmaktadır. Bu sebeple kapitalistler artık değeri artırmaya, işçiler ise aldıkları ücreti çoğaltmaya çalışmaktadır. Marx'a göre bu bölüşümün ne şekilde gerçekleşeceği sınıfsal mücadele ile belirlenmektedir. Artığın büyüklüğü ve kapitalistlerce el konulması, Marks'ın teorisinde sömürü ve sınıfsal ayrışmanın önemli detaylarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla Marx, bölüşüm ilişkilerinin ruhunda "artık değer" olduğunun altını çizmekte ve üretimin kaynağını işçi sınıfına atfetmektedir. Bir sınıf tarafından yaratılan artığa, diğer bir sınıfça el konulmadığı durumda

¹⁷³ Jale Sabbağ, "Thomas R. Malthus'un ve Karl Marx'ın Yoksulluk ve Nüfus Kavramsallaştırması", **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C:12, S:1, 2020, s.42.

¹⁷⁴ Vural Savaş, "Büyüme Teorilerinde Gelir Dağılımının Yeri ve Önemi", **Eskişehir İktisadi Ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi**, C:9, S:1, 1973, ss.151,152.

sınıf çatışmalarının yaşanmayacağı ve toplumda sınıfsal farklılıkların ortaya çıkmayacağını ileri sürmektedir.¹⁷⁵

2.4.4. Neo-Klasiklerde Gelir Dağılımına İlişkin Yaklaşımlar

Neo-klasik iktisat ekolü, 1870’li yıllarda ortaya çıkan marjinalist devrim ile başlamaktadır. Neo klasik iktisat ekolü, klasik iktisadın bir uzantısı şeklinde tarihsel süreçte yerini almaktadır. Neo klasik iktisatçıları, klasik dönemden ayıran en belirgin özellikleri emek – değer teorisi yerine fayda – değer teorisini benimsemiş olmalarıdır. Ekonomik değer, fayda-değer teorisiyle açıklanmaktadır. Fayda-değer teorisi, üretilen bir birim çıktının, toplam çıktıda meydana getirdiği katkıyı marjinal değerler ile ifade etmektedir. Üretilen çıktı sonucu oluşan marjinal fayda, emeğin gelirinin de belirlenmesinde rol almaktadır. Neo klasik iktisatçılara göre ücret, emeğin “*azalan marjinal verimler kanununa*” göre belirlenmektedir. Zira emeğini ortaya koyanlar, üretime yaptıkları katkı oranında ücret almaktadırlar.¹⁷⁶

Neo-klasik iktisatçılardan Menger ve Wieser, ihtiyaçların sonsuz, kaynakların ise kıt olduğu gerekçesiyle her toplumda karar birimlerinin, bu kıt kaynakları en etkin biçimde kullanabilmek için fayda ve kar maksimizasyonuna gittiklerini ifade etmektedir. Bir diğer Neo-klasik iktisatçı Clark, tam rekabet piyasası koşulları altında üretim faktörlerinin, gelirden “marjinal verimliliklerine” göre pay alması gerektiğini dile getirmektedir. Clark’a göre üretim kaynakları arasındaki rekabet, birim başına getiriye kendi marjinal verimliliğine eşitlemektedir. Tam rekabet koşulları altında ve statik durumda kâr durumu söz konusu olmamaktadır. Çünkü üreticiler kendi aralarında girmiş oldukları rekabet sonucu fiyatları düşürme eğilimi içerisine girmektedirler. Ayrıca faktör fiyatlarının da yükselmesi kâr oranlarını ortadan kayboluncaya dek düşürmektedir. Böyle bir durumda üreticiler de sadece kendi emeklerinin ücretini almış olmakla yetinmektedirler. Ancak Clark’ın kuramı üretim faktörlerinin talebiyle ilgili durumu açıklamakta anlamlı olmaktadır. Üretim faktörlerinin arzı dikkate alınarak bölüşümün açıklanması konusunda yetersiz kalmaktadır. Marshall ise

¹⁷⁵ Volkan Turan, “Karl Marx’ta Bölüşüm”, **Politik Ekonomik Kuram**, C:1, S:2, 2017, ss.146-153.

¹⁷⁶ Gürdal Aslan, “İktisat Yazınında Neo Klasik Paradigma ve Asgari Ücret Tartışmaları”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, C:61, S:2, 2019, s.1265.

bölüşüm hakkında faktörün gelirinin, marjinal katkısına eşit olması eğilimi gelir dağılımı kuramını açıklamada tek başına yeterli olmadığı görüşündedir. Marshall teorisini arz-talep eşitliğine yönlendirerek belirlenen girdi fiyatlarına göre gelir bölüşümünü açıklamaktadır. Marshall'ın sisteminde dört temel üretim faktörü mevcuttur. Bu girdiler kısa dönemde sabit kalmaktadır. Toprak faktörü hariç, uzun dönemde girdi arzı, faktörlerin üretim sonucu elde ettikleri gelirlerin artan fonksiyonu olmaktadır. Dolayısıyla kısa dönemde faktörlerin yapısında değişiklik oluşmadığı için faktör arzı da sabit kalmaktadır. Bu bakımdan kısa dönemde asıl belirleyici faktör talebi tarafından oluşmaktadır. Uzun dönemde ise fiyatlar, üretim ve maliyetler tarafından belirlenmektedir. Uzun dönemde emeğin arzı artacağından ücretlerde düşüş söz konusu olmaktadır. Aynı şekilde kısa dönemde sermaye gelirlerinde rant benzeri bir kazanç elde edilmiş olsa bile uzun dönemde nominal faiz hadlerinin reel faiz hadlerine eşitlenmesi bu durumu ortadan kaldırmaktadır. Sonuç olarak Marshall, kısa dönemde ücretli ve ücret dışı kesimin fonksiyonel gelir dağılımında eşitsizlik yaşayabileceğini kabul etse de uzun dönemde bu eşitsizliğin ortadan kalkacağını savunmaktadır.¹⁷⁷

2.4.5.Keynes'in Gelir Dağılımına İlişkin Yaklaşımları

1936 yılında yayımlanan “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı eseriyle iktisat tarihinde yeni bir dönüm noktası oluşturan John Maynard Keynes, kapitalist düzenin iki ana kusuru üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunlardan ilki tam istihdamın sağlanamamış olması diğer ise gelir dağılımının keyfe keder ve adaletten yoksun bir paylaşımın tahsis edilmiş olmasıdır. Ancak Keynes, gelir dağılımı konusu ile ilgili olarak eserinde ayrı bir gelir dağılımı modeline yer vermemektedir. Daha çok eserinde, gelir seviyesinin ve bu gelir seviyesine denk gelen istihdam düzeyinin nasıl belirleneceği üzerine incelemelerde bulunmaktadır. Keynesyen analizde gelir dağılımını açıklamakta iki temel varsayıma atıf yapılmaktadır. Bu varsayımlar, “*ücretlerin parasal olarak belirlenmesi ve kısa dönemde ücretlerin değişmemesi*”, diğeri ise “*yatırımların, tasarruflardan bağımsız olarak*

¹⁷⁷ Nazım Öztürk, “Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü”, *Çalışma Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, C:1, 2010, ss.75-80.

gerçekleşmesi” şeklindedir. Keynes’e göre toplumun parasal geliri, toplam üretim maliyetine eşit olmaktadır. Gelir akımı yönünden gelir, “tüketim malları üretiminde kazanılan”, “yatırım malları üretiminde kazanılan” olmak üzere harcama akımı yönünden ise “tüketim mallarına yapılan harcama” ve “tasarruflar” olarak iki boyutlu ele alınmaktadır. Tüketim malları üzerinden kazanç sağlanan toplam gelir ile tüketim mallarına yapılan harcamaların eşit olmaması durumunda malların satış değerleri ile maliyetleri arasında bir fark olduğu anlaşılmaktadır. Bu fark, tüketim malları üreten kesimin kârı olmaktadır. Yatırım malları üreten kesimin kârı ise, bu malların satış fiyatları ile maliyetleri arasındaki farktır. Maliyetler sabit iken kâr, yatırım mallarının fiyat düzeyine bağlı kalmaktadır. Dolayısıyla, toplumun geliri sistemde mevcut grupların alacağı kararlar ile yakından ilişkili olmaktadır. Emegın tüketim kararı, girişimcilerin yatırım kararları, toplumun likidite tercihi ve para otoritelerinin politikası kararları doğal olarak gelirin oluşumuna etki etmektedir.¹⁷⁸

Yatırımların tasarruflardan bağımsız olması toplam çıktının, tüketim ile yatırım malları arasındaki dağılımının çıktıdan elde edilen toplam gelir sonucu tüketim ile yatırım harcamaları arasındaki dağılımdan farklı olmasına yol açmaktadır. Keynesyen teoride yatırım tasarruf eşitliği faizle değil mal piyasasındaki üretim miktarındaki artış ile sağlanmaktadır. Eksik istihdam durumunda üretim artışı sonucu istihdam ve gelir artmaktadır. Bu durumda emek talebi artışı, emegın maliyetinin artışı ücret ve kâr arasında dengelemeyi sağlamaktadır. Tam istihdam durumunda ise yatırımlarda ki artış toplam harcamalarla birlikte fiyatlar genel seviyesini artırmaktadır. Fiyatların artması, satın alma gücünde düşüş yaratacağından gelir dağılımı sabit gelirliilerin aleyhine değişmektedir. İşçiler böyle bir ortamda tasarruf edemeyecekleri için yatırımlarda ki artış sadece kapitalistlerin tasarruflarına kıymet kazandırmaktadır. Keynes gelir dağılımındaki aksaklıkları vergiler kullanılarak iyileştirilebileceğini önermektedir. Geliri yeniden dağıtıcı bir vergilendirme ile yüksek gelirli gruptan, düşük gelirli gruba aktarma yapılabileceğini ileri sürmektedir.¹⁷⁹

Keynes’in görüşlerini benimseyen çoğu iktisatçı, sonra ki dönemlerde Keynes’in ortaya attığı teorilerden yararlanarak çok sayıda gelir dağılımı modeli geliştirmişlerdir.

¹⁷⁸ Erdoğan Alkın, “Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi ve Kaldor Modeli”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C:29, S:1-4, 1969, ss.131,132.

¹⁷⁹ Uyanık, ss.52-54.

Bunların başında Kaldor Modeli, Pasinetti Modeli, Kalecki Modeli, Robinson Modeli gelmektedir. Post-Keynesyenci iktisatçılar olarak bilinen bu iktisatçılar, 1980’li yıllar sonrası liberalleşme olgusuyla başlayan süreçle birlikte ücret paylarının düştüğünü ve kişisel gelir dağılımında adaletsizliğin yaygınlaştığını yapmış oldukları ampirik çalışmalarda göstermektedirler. Onlara göre artan gelir dağılımındaki adaletsizliğin nedeni politika yapıcılarının, sermaye lehine iktisat politikaları üretmeleri ve buna uygun kurumsal ve yasal çerçeve hazırlamaları olarak ifade edilmektedir. Post-Keynesyen iktisatçılar, kamu otoritelerinin gelir dağılımı üzerinde vergi politikaları, sosyal politikalar ve işgücü piyasası politikaları gibi düzenlemelerle iyileştirmeye gidebileceklerini öngörmektedirler.¹⁸⁰

2.4.6.Monetaristlerin Gelir Dağılımına İlişkin Yaklaşımları

Parasalcı yaklaşım olarak da bilinen monetaristler, Keynesyen teoriye karşı oluşan tepkilerden beslenerek ekonomide uygulanan para politikalarının, mali politikalara göre daha işlevsel ve etkili olduğunu belirtmektedir. Monetaristler, kamu otoritesinin ekonomiye müdahalesinin piyasa denge sistemini aşındırdığı ve ekonomiye ciddi düzeylerde zarar verdiğini savunmaktadır. Monetarist akımın en önemli düşünürü Milton Friedman, iktisadi düzende devlet müdahalesinin mümkün olduğunca sınırlandırılması gerektiğini dile getirmektedir. Friedman’a göre devlet müdahalesinin sınırlandırılmasının gereği, devlet müdahalesi sonucu ortaya çıkan yeni koşulların maliyeti, taraf olmayan piyasa aktörlerine yüklenmekteyken, sağlanan kazançlardan ise sadece şanslı bir grubun faydalanmakta olduğu sebebine dayandırılmaktadır.¹⁸¹

Milton Friedman’ın, gelir dağılımı konusu üzerine yoğunlaşmış bir çalışması bulunmamakla birlikte “gelir” ve “gelirin elde edilmesi” konuları üzerine önemli çalışmaları mevcut olmaktadır. Milton Friedman gibi liberal iktisatçılar, ülkelerin uygulamakta olduğu gerek sosyal güvenlik sistemleri, gerek mali sistemdeki garantilerin bir takım sakıncaları

¹⁸⁰ Alpaslan Akçorağolu, “Gelir Dağılımı ve İktisadi Büyüme: Post-Keynesyen Modeller ve Politika Analizi”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, C:26, S:96, 2015, ss.15-17.

¹⁸¹ Süleyman Ulutürk ve Devrim Ersezer, “Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü”, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, C:0, S:47, Ekim 2011, s.95.

olduğunu ifade etmektedirler. Bu sakıncaları, maliyetlerin yükselmesi, piyasa mekanizmasının işleyişinin bozulması, kişilere sağlanan avantajların ekonomik eşitsizlikten çok aynı hukuki durumda olmaktan dolayı sağlandığı ve bu durumun ise gelirin yeniden dağıtımında bir etki yaratmadığı, enflasyonist süreci beraberinde getirdiği gibi bir çok olumsuzluğa dayandırmaktadırlar. Bu olumsuzlukları bertaraf edebilmek için Milton Friedman daha adil, daha homojen, geliri yeniden dağıtma konusunda daha nitelikli ve etkili bir mali garanti önermektedir. “Negatif gelir vergisi” olarak iktisat literatürüne giren bu kavram kişinin, asgari geçim düzeyi olarak kabul edilen ücret düzeyinden daha az bir gelir elde etmesi sonucu devletin o kişiden vergi almayıp aksine para yardımı yapmasını garanti eden bir sistem olmaktadır.¹⁸²

Dolayısıyla toplumda düşük gelir elde eden bireylere, devletin vergi almak yerine, bu bireylere bir nevi sosyal transferde bulunarak gelirin ikincil düzeyde dağıtılmasını sağlama noktasında Milton Friedman, “Negatif gelir vergisini” etkin bir mali araç olarak görmektedir.

2.5. Türkiye’de Gelir Dağılımı

Türkiye’de gelir dağılımını analiz edebilmek açısından geçmişten günümüze dek kronolojik süreçte uygulanan iktisat politikalarını, mevcut idari ve sosyal yapıyı ve ülkenin demografik yapısı gibi diğer unsurları birlikte değerlendirerek incelemek daha sağlıklı olmaktadır.

Kurtuluş savaşı öncesi dönemde Osmanlı Devleti’nin tarım ve ticarete dayalı üretim anlayışı olan bir ekonomisi bulunmaktadır. Osmanlı Devleti’nin özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde “feodal sistemi” anımsatan “ağalık” ve “beylik” düzenleri egemen olmaktaydı. O dönemlerde, tarım faaliyetleri ile uğraşan halk için büyük bir külfet olan aşar vergisi ve bu sistemin doğurduğu mültezimlik tarımda modernleşmenin önündeki engellerden biri olmaktadır. Osmanlı Devleti’nde Batı Anadolu’da ise işletmelerin kapasitesi küçülmekte ve iç pazara dönük üretim yapıldığı anlaşılmaktadır. Genel olarak Osmanlı

¹⁸² Türkan Öncel, “Gelirin Yeniden Dağılım Politikası Aracı Olarak Negatif Gelir Vergisi”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, C:0, S:28, Mart 2012, ss.3-5.

İmparatorluğu'nun tarım ürünleri, bazı değerli cevher ve madenleri ihraç edip; tüketim, ara ve yatırım mallarını ithal ettiği görülmektedir. Osmanlı'nın Batı Avrupa ile yakın ilişkiler içerisinde olduğu görülmek ile birlikte Avrupa'da yaşanan sanayileşme ve teknolojik ilerleme sürecinin dışında kaldığı söylenebilmektedir.¹⁸³

Osmanlı İmparatorluğu'nun son evreleri büyük savaflara konu olmaktadır. Savaş ortamı doğal olarak iktisadi hayatı tahrip ederek ekonomiyi büyük bir çöküntü sürecine sürüklemektedir. Kazanılan bağımsızlık mücadelesi ve korunan toprak bütünlüğü ile adeta yeniden doğuşun temsili olan ve tahrip edilmiş, yıkılmış bir ülkenin tekrar kalkındırılması amacıyla sosyal, siyasal, hukuki ve iktisadi alanlarda yapılacak yenilikler Türkiye Cumhuriyeti'nin başlıca hedefleri olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 1923-1930 yılları arasında milli gelirin inişli-çıkışlı bir eğilim gösterdiği görülmektedir. Bu durumun büyük çoğunlukla tarım sektöründe meydana gelen iç ve dış fiyat farklılıklarının yansıması, üretim miktarındaki değişimler ve iklim koşullarına bağlı olduğu şeklinde açıklanabilmektedir. 1930 – 1939 yılları arasında hükümetin devletçi iktisat politikaları ağırlıkta olmaktadır. Bu dönemde ülke ekonomisi kendi eliyle sanayileşme hedefi gütmektedir. 1939 – 1945 yıllarında ise Türkiye Devleti dünyada yaşanan II.Dünya Savaşı'nın olumsuzluklarından yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Bu dönemlerde gerek savaştan yeni çıkmış olan bir ülkenin toparlanma süreci gerekse yeni bir savaş ortamının baş göstermesi gelir dağılımı ile ilgili sistematik bir çalışma yapılmasına imkan vermemiştir.¹⁸⁴

Ülkemizde gelir dağılımı ile ilgili ilk araştırma 1963 yılında Tolgay Çavuşoğlu ve Yusuf Hamur tarafından yapılmıştır. Bu çalışma da milli gelirin elde edildiği kaynaklar ile hane halklarının tüketim alışkanlıkları incelenmektedir. Bu çalışmanın ardından daha detaylı bir araştırma olarak 1968 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdları Enstitüsü'nün çalışması gelmektedir. 1973 yılında ise Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) kırsal alanla sınırlı olarak gelir dağılımı araştırmasında bulunmuştur. 1987 ve 1994 yıllarında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından “Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları” anketleri yapılmış bulunmaktadır. 2006 yılından itibaren ise Avrupa Birliğine (AB) uyum yasaları çerçevesinde

¹⁸³ Canbey Özgüler, s.107.

¹⁸⁴ İlker Parasız ve İlhan Eroğlu, **Tarihsel Süreçte Türkiye Ekonomisi Yapısal Dönüşüm ve Politika Uygulamaları**, 1.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa: 2017, ss.2,18,28.

yıllık olarak gelir dağılımının yanı sıra yaşam koşulları, yoksulluk sınırları, tüketim ve refah konularında bilgi derlemek adına “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” yapılmaktadır.¹⁸⁵

Tablo 9: 1963-2018 Yılları Arasında Türkiye’de Gelir Dağılımı İstatistikleri

Yıllar	Nüfus Dilimleri					Gini Katsayısı	P80/P20 Oranı
	İlk %20 (en yoksul)	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20 (en zengin)		
1963	4,5	8,5	11,5	18,5	57	0,55	12,7
1968	3	7	10	20	60	0,56	20
1973	3,5	8	12,5	19,5	56,5	0,51	16,1
1978	2,9	7,4	13	22,1	54,7	0,51	18,9
1983	2,7	7	12,6	21,9	55,8	0,52	20,7
1986	3,9	8,4	12,6	19,2	55,9	0,46	14,3
1987	5,24	9,61	14,06	21,15	49,94	0,43	9,6
1994	4,86	8,63	12,61	19,03	54,88	0,49	11,2
2002	5,3	9,8	14	20,8	50,1	0,44	9,5
2003	6	10,3	14,5	20,9	48,3	0,42	8,1
2004	6	10,7	15,2	21,9	46,2	0,4	7,7
2005	6,1	11,1	15,8	22,6	44,4	0,38	7,3
2006	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4	0,428	9,5
2007	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9	0,406	8,1
2008	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7	0,405	8
2009	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6	0,415	8,5
2010	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4	0,402	8
2011	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7	0,404	8
2012	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6	0,402	8
2013	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6	0,4	7,7
2014	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9	0,391	7,4
2015	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5	0,397	7,6
2016	6,2	10,6	15,0	21,1	47,2	0,404	7,7
2017	6,3	10,7	14,8	20,9	47,4	0,405	7,5
2018	6,1	10,6	14,8	20,9	47,6	0,408	7,8

Kaynak: Şadan Çalışkan, “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, Sosyal Siyaset Konferansları, C:0, S:59, Şubat 2011, s.106; TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri

1963 – 2018 yılları arası Türkiye’de kişisel gelir dağılımı istatistiklerine bakıldığında 1963-1983 yılları arasında gelirden en az pay alan %20’lik grubun almış olduğu pay sürekli azalış göstermektedir. En yoksul ile en zengin kesim arasındaki farkın en yüksek olduğu yıl 1983 yılı olarak gerçekleşmektedir. Tablodan da anlaşılabacağı üzere 1963 – 2002 yılları arasında Türkiye’de elde edilen gelirin %50’sinden fazlasını en zengin %20’lik kesim kullanmaktadır. 2002 yılından itibaren bu oran düşmüş olsa da aradaki farkın iyimser

¹⁸⁵Mustafa Savcı ve A. Cemkut Badem, “Ulusal Muhasebede Hane halkı Muhasebesinin Rolü ve Ulusal Muhasebe/Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İlişkisi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, S:56, Ekim 2012, s.59.

olduğunu göstermemektedir. Dolayısıyla en zengin kesimden en yoksul kesime doğru sınırlı bir gelir aktarımı söz konusu olmaktadır.

Son dönemlerde gözlemlenen bu sınırlı düzelmelerin altında personel kanunlarında ki değişiklikler, ücretliler ve diğer dar gelirli kesimlerin lehine gelir vergisi oranlarının azaltılması, vergi iadelerinin sağlanması ve toplu iş sözleşmeleri ile sağlanan ücret iyileştirmelerinin etkisi olduğu söylenebilmektedir. Gelişmiş ülkelere göre ülkemizin gelir dağılımı oranlarının daha az adil olmasının sebepleri arasında tarım sektörünün ekonomide ki ağırlığını koruması, sosyal politikaların yeterli düzeyde ve etkin şekilde kullanılmaması, ücret paylarının yeterince yükselmemesi, yüksek düzeyde seyreden enflasyonun hane halklarının satın alma güçlerini düşürmesi gibi unsurlar yatmaktadır.¹⁸⁶

Tablo 10: 2009-2018 Yılları Arasında Türkiye'de Kullanılabilir Gelirin Türlerine Göre Dağılımı

GELİR TÜRLERİ	YILLAR									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Maaş ve Ücretler	42,9	43,7	44,8	46,5	48,3	49,1	49,7	49,7	48,9	48,5
Yevmiye	3,5	3,6	3,6	3,4	3,2	3,3	2,8	2,5	2,6	2,7
Müteşebbis	20,4	20,2	21,4	20,4	19,6	18,5	18,8	19,8	19,6	18,8
Gayrimenkul	5,0	4,2	3,9	3,5	3,3	3,3	3,3	3,1	3,4	3,4
Menkul Kıymet	5,3	4,5	3,8	3,3	3,1	2,9	2,6	2,5	3,2	3,6
Sosyal Transferler	19,6	20,5	19,4	20,0	19,7	20,1	20,0	19,6	19,7	20,1
Hanehalkı Transferler	3,1	3,1	3,0	2,7	2,5	2,6	2,6	2,5	2,4	2,7
Diğer Gelirler	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri

¹⁸⁶ Sami Güçlü ve Mahmut Bilen, “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, S:6, Eylül-Ekim 1995, ss.160,161.

2009-2018 yılları arasında gelir türlerine göre karşılaştırma yapıldığında üretim faktörleri arasında toplam gelirden en fazla payı emek geliri yani ücretli kesimin aldığı gözükmemektedir. Maaş ve ücretli kesimin toplam gelirden en fazla payı almasının sebebi, nüfusun büyük bir bölümünün ücretli olarak çalışıyor olmasından kaynaklanmaktadır. 2009 yılından itibaren ise müteşebbis gelirlerinde düşüş yaşanmaktadır. Bunun sebebi olarak ise tarım sektöründe üretim ve istihdam seviyelerinde yaşanan azalışlar gösterilmektedir. Ayrıca küresel ekonomik kriz ile birlikte müteşebbis geliri elde eden üst gelir grubu kişilerin de krizden etkilenmesi düşüşün bir diğer nedeni sayılmaktadır. Gayrimenkul kira gelirlerinin de yıllar itibarıyla sürekli olarak azaldığı anlaşılmaktadır. Menkul kıymet gelirlerinin de gayrimenkul kira gelirlerine benzer bir eğilimde seyrettiği görülmektedir. Transferlerde ki yüksekliğin nedeni ise emekli maaşlarından kaynaklanmaktadır. Bu durum geçmiş dönemlerdeki erken emeklilik uygulamaları ve nüfusun yaşlanmasının da göstergesidir. Ayrıca 2001 krizi sonrasında daraltıcı maliye politikaları uygulanmasına rağmen emekli, dul-yetim, engelli, öğrenci bursu, düşük gelirli bireylere nakit transferi şeklinde yapılan sosyal harcamaların GSYİH’da ki payını göstermektedir.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Emel İslamoğlu, **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, 2.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara: 2017, ss. 133,134.

Tablo 11: 2004-2018 Yılları Arası Ana İktisadi Faaliyet Kollarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Sektörel Payları Cari Fiyatlarla (Bin TL)

Yıllar	Tarım		Sanayi		Hizmetler		GSYİH *	
2004	54.365.144,56	%9,4	145.005.909,00	%25,1	304.887.404,00	%52,8	577.023.497,30	%100
2005	62.349.598,10	%9,3	170.459.652,00	%25,3	355.501.121,00	%52,8	673.702.942,74	%100
2006	64.415.593,27	%8,2	206.057.740,00	%26,1	419.780.984,00	%53,2	789.227.555,11	%100
2007	66.197.107,38	%7,5	232.941.255,00	%26,5	481.118.335,00	%54,6	880.460.879,16	%100
2008	74.451.345,35	%7,5	260.996.668,00	%26,2	550.190.966,00	%55,3	994.782.858,42	%100
2009	81.234.273,96	%8,1	240.365.442,00	%24,1	569.482.714,00	%57	999.191.848,06	%100
2010	104.703.634,71	%9	285.383.871,00	%24,6	629.823.047,00	%54,3	1.160.013.978,26	%100
2011	114.838.168,84	%8,2	375.613.697,00	%26,9	736.243.999,00	%52,8	1.394.477.165,52	%100
2012	121.692.892,52	%7,8	420.266.164,00	%26,8	843.453.712,00	%53,7	1.569.672.114,92	%100
2013	121.709.079,37	%6,7	501.220.607,00	%27,7	962.395.396,00	%53,2	1.809.713.086,70	%100
2014	134.724.744,79	%6,6	576.440.635,00	%28,2	1.097.024.575,00	%53,7	2.044.465.875,82	%100
2015	161.447.917,22	%6,9	652.582.965,00	%27,9	1.246.695.908,00	%53,3	2.338.647.493,68	%100
2016	161.304.617,80	%6,2	735.168.540,00	%28,2	1.402.423.306,00	%53,8	2.608.525.749,33	%100
2017	189.193.521,45	%6,1	908.455.932,00	%29,2	1.659.105.796,00	%53,3	3.110.650.154,92	%100
2018	216.666.387,01	%5,8	1.097.683.431,00	%29,5	2.020.863.410,00	%54,3	3.724.387.935,57	%100

* GSYİH fiyatlarına vergi ve sübvansiyonlarda dahil edilmiştir.

Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar

2004-2018 yılları arası iktisadi ana faaliyet kollarının toplam gelir içindeki payları incelendiğinde, sektörel gelir dağılımında tarım payının yıllar itibariyle azaldığı görülmektedir. 2009 ve 2010 yılları hariç tarım sektörü her yıl bir azalma trendi gerçekleştirmektedir. 2009 ve 2010 yıllarında ise tarım sektörünün payındaki artışın sebebi, yaşanan ekonomik kriz ile birlikte işlerini kaybeden kişilerin kentlerden tekrar kırsal kesimlere göç etmelerinden kaynaklanmaktadır. Sanayi sektörü, kriz yıllarından etkilenip düşüş gösterse de genel olarak toplam gelir içindeki payını artırmaya devam etmektedir. Hizmet sektörü ise GSYİH'nın lokomotifleri olarak en yüksek katma değer yaratan sektör konumunda istatistiklere yansımaktadır. Toplam gelirin yarısından fazlası hizmet sektöründen elde edilmektedir.

Tablo 12: 2006-2018 Yılları Arası Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre "Düzey 1" Gini Katsayısı - P80/P20 Oranı

Gini Katsayısı	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TR Türkiye	0,428	0,406	0,405	0,415	0,402	0,404	0,402	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405	0,408
TR1 İstanbul	0,375	0,346	0,362	0,363	0,373	0,371	0,384	0,392	0,367	0,397	0,413	0,443	0,444
TR2 Batı Marmara	0,350	0,321	0,331	0,361	0,360	0,365	0,356	0,337	0,333	0,353	0,364	0,371	0,392
TR3 Ege	0,426	0,376	0,387	0,381	0,387	0,397	0,382	0,370	0,358	0,363	0,361	0,363	0,353
TR4 Doğu Marmara	0,392	0,393	0,335	0,368	0,341	0,326	0,344	0,322	0,336	0,339	0,330	0,342	0,334
TR5 Batı Anadolu	0,413	0,379	0,402	0,408	0,367	0,374	0,369	0,396	0,395	0,386	0,395	0,372	0,385
TR6 Akdeniz	0,421	0,418	0,387	0,403	0,397	0,404	0,407	0,399	0,395	0,396	0,398	0,382	0,390
TR7 Orta Anadolu	0,342	0,328	0,339	0,395	0,362	0,366	0,360	0,342	0,355	0,341	0,357	0,334	0,341
TR8 Batı Karadeniz	0,372	0,360	0,366	0,382	0,348	0,335	0,338	0,331	0,340	0,344	0,340	0,335	0,341
TR 9 Doğu Karadeniz	0,378	0,346	0,365	0,359	0,327	0,327	0,309	0,315	0,309	0,332	0,356	0,325	0,335
TRA K.Doğu Anadolu	0,381	0,405	0,436	0,407	0,404	0,390	0,393	0,398	0,400	0,380	0,353	0,324	0,346
TRB O.Doğu Anadolu	0,404	0,397	0,405	0,415	0,417	0,427	0,386	0,373	0,386	0,380	0,388	0,369	0,354
TRC G.Doğu Anadolu	0,396	0,366	0,395	0,411	0,404	0,396	0,375	0,380	0,379	0,380	0,369	0,358	0,374
P80/P20 Oranı	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TR Türkiye	9,6	8,1	8,1	8,5	7,9	8,0	8,0	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5	7,8
TR1 İstanbul	6,7	5,3	6,0	5,9	6,4	6,2	6,4	6,6	6,1	7,1	7,4	8,2	8,6
TR2 Batı Marmara	6,3	5,3	5,7	6,4	6,5	6,3	6,2	5,4	5,4	6,1	6,3	6,5	7,2
TR3 Ege	8,6	6,7	7,1	6,8	6,9	7,1	6,7	6,3	5,9	6,1	6,0	5,8	5,7
TR4 Doğu Marmara	6,9	6,8	5,3	6,2	5,5	5,0	5,6	5,0	5,2	5,4	5,1	5,3	5,2
TR5 Batı Anadolu	8,0	6,2	7,3	7,7	6,6	6,7	6,5	7,1	7,2	6,7	7,0	6,3	6,7
TR6 Akdeniz	9,2	8,1	6,6	7,2	7,1	7,2	7,5	7,1	7,4	7,2	7,5	6,9	6,9
TR7 Orta Anadolu	5,5	5,1	5,6	6,8	6,2	6,3	6,2	5,6	5,9	5,5	6,0	5,1	5,5
TR8 Batı Karadeniz	7,1	6,0	6,1	7,0	6,1	5,7	5,7	5,4	5,5	5,8	5,5	5,4	5,6
TR 9 Doğu Karadeniz	6,7	5,6	6,4	6,2	5,3	5,1	4,8	4,7	4,9	5,3	5,5	4,7	5,2
TRA K.Doğu Anadolu	7,1	7,9	8,8	7,8	7,6	7,0	7,2	7,3	7,3	6,7	6,0	5,2	5,7
TRB O.Doğu Anadolu	7,8	7,2	7,0	7,5	7,6	8,3	7,0	6,4	6,8	6,5	6,9	6,2	6,1
TRC G.Doğu Anadolu	7,3	6,3	7,1	7,9	7,3	7,5	6,7	6,7	6,4	6,9	6,3	5,9	6,4

Kaynak: TÜİK, İstatistiksel Tablolar ve Dinamik Sorgulama

AB ile imzalanan katılım ortaklığı antlaşması ile AB Uyum Paketleri çerçevesinde bazı düzenlemelerin ülkemiz tarafından gerçekleştirilmesi zorunlu kılınmıştır. Bu düzenlemeler arasında 2002 tarih 24884 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması” yer almaktadır. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması ile bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, AB Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir bir veri tabanı oluşturulması hedeflenmiş ve bu sınıflandırmaya bağlı olarak ülkemiz, “12” Düzey 1 Bölgesine ve “26” Düzey 2 Bölgesine ayrılmıştır. Bölgesel gelir dağılımı eşitsizliği, bölgeler arasında tarım, sanayi, hizmet, ulaştırma, sağlık, haberleşme, eğitim ve demografik yönlerden farklılıkların olması sonucu ortaya çıkmaktadır. Tabloya göre 2006-2018 yılları arasında Türkiye genelinde gelir dağılımında eşitsizliğin az da olsa azaldığı söylenmektedir. Tabloda dikkat çeken bir diğer nokta 2009 yılında yaşanan küresel krizin Türkiye genelinde gelir eşitsizliğini arttırdığı görülmektedir. Türkiye genelinde gelir eşitsizliğinde, bazı dönemlerde istihdamdaki iyileşmeye bağlı düzelleme görülse de sürekli bir dalgalanma halinde bazı bölgelerde eşitsizliğin azaldığı, bazı bölgelerde arttığı ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de bölgesel açıdan en yüksek gelir grubu ile en düşük gelir grubu arasındaki gelir karşılaştırmasına bakıldığında ise aradaki farkta düşüşler izlendiği ifade edilse de mevcut durumun istenildiği seviyede olmadığı anlaşılmaktadır.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Mustafa Mert Alabaş, “Türkiye’de Bölgesel Düzeyde Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin İncelenmesi”, IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı II, Matsis Matbaa Yayınevi, İstanbul: 2015, ss.260-262.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜME – GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİNİN SOSYO-EKONOMİK VE MAKROEKONOMİK AÇIDAN İNCELENMESİ

3. İKTİSADİ BÜYÜME – GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ

İktisadi konjunktürde karar birimlerinin temel amaç ve hedefleri, hane halkları için fayda maksimizasyonunun, firmalar için ise kar maksimizasyonunun sağlanmasıdır. Kamu sektörünün rolü ise refah seviyesini olabildiğince üst noktalara taşımaktan geçmektedir. Küreselleşme ve hızla ilerleyen teknolojik gelişme ile birlikte üretim sürecinin farklı bir hal aldığı görülmektedir. Artık ekonomi için ne, nasıl, kimler için üretilecek sorgularına ek olarak yeni ve oldukça fazla sorgulamalar ortaya çıkmaktadır. Bu sorgulamaların başında iktisadi büyüme ve bölüşüm konuları gelmektedir. Dünya üzerinde üretimin hiç olmadığı kadar arttığı ve öncü teknolojilerin kullanıldığı bu süreçte, gelirin ise tam tersine adil dağılımdan uzak kaldığı görülmektedir. Üretimin, değerin yaratılması ne kadar önemli ise iktisadi gelişim ve sürdürülebilirlik açısından bölüşümünde adil olması önem arz etmektedir. Bu bölüşüm adaletli bir şekilde sağlanamaz ise gelir eşitsizliği ile yüzleşmek kaçınılmaz olmaktadır.¹⁸⁹

3.1. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler

Gelir dağılımını etkileyen bir çok unsur bulunmaktadır. Gelir dağılımını etkileyen faktörler aynı zamanda eşitsizliğin nasıl ortaya çıktığı sonucunu da ortaya koymaktadır. Gelir dağılımı üzerine yapılan araştırmalarda, araştırmacılar beş temel ilke üzerine durmaktadır. Eşitlik ve adalet ilkesi üzerine düşüncelerini inşa eden araştırmacılar, herkesin eşit miktarda gelir elde etmesini adil olarak görmemektedirler. Mutlak anlamda eşitlik, adaletsizliğe yol açarak iktisadi büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. İhtiyaç ilkesini

¹⁸⁹ Mehmet Şengür, “Gelir Eşitsizliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Üzerine Panel Veri Analizi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C:15, S:1, Nisan 2020, s.331,332.

benimseyenler ise yaratılan değerin insanların ihtiyaçlarına uygun olarak dağıtılması görüşünü savunmaktadırlar. Asgari geçim seviyesi ilkesine vurgu yapan görüş ise asgari düzeyde yaşamın teminat altına alınması prensibini ortaya koymaktadır. Gelir düzeyinin üst düzeyde sınırlandırılması ilkesi ise gelir farklılıklarının belirli bir ölçüyü aşmamasını, son olarak çalışma ilkesi de herkesin yaratılan değerde ki payı kadar gelir elde etmesi gerektiğini ifade etmektedir.¹⁹⁰

Gelir dağılımı iktisadi ve sosyal bir çok unsurdan etkilenmektedir. Bu unsurlar, her ülke ekonomisinin idari ve sosyal yapısına göre gelir dağılımı üzerinde farklı şekilde etkisini göstermektedirler.

3.1.1. Enflasyon

Literatürde enflasyon daha çok “Sürekli fiyat artış süreci veya paranın sürekli değer kaybetme süreci” şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle enflasyon, bütün fiyatların ağırlıklı ortalaması sonucu hesaplanan fiyatlar genel düzeyi ile ilgili bir iktisadi kavram olmaktadır.¹⁹¹

Enflasyon verimsiz ve istikrarsız bir ekonomi pozisyonunu ortaya koymaktadır. Enflasyon sebebiyle sabit ücretlilerin gelirlerinin, fiyatların artış düzeylerine yetişememesi sonucu satın alma güçlerinde bozulmalar meydana gelmektedir. Bu durum ise gelir eşitsizliğini arttıran temel bir etkindir. Doğal olarak enflasyonun, emek geliri ile sermaye geliri arasındaki uçurumun sermaye lehine açılmasında büyük etkisi olduğu yadsınamaz bir gerçek olarak görülmektedir. Böylece ücretli kesimden, sermaye sahiplerine doğru bir nevi transfer gerçekleşmektedir. Yüksek gelirlere sahip gruplar, enflasyon karşısında gelirlerini koruma olanağına sahipken, sabit ve dar gelirli kesim gelirlerini artırma imkanlarının olmaması sebebiyle reel gelirlerinde ki azalma ile birlikte dağılımdan olumsuz yönde etkilenmektedirler. Bu durum gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmaktadır.¹⁹²

¹⁹⁰ Kemal Aydın, “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımının Sosyo Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, C:1, 2012, s.148,149.

¹⁹¹ Kemal Yıldırım, “**Makroekonomi**”, 14 Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara: 2019, s.414.

¹⁹² Cemil Serhat Akın ve Cengiz Aytun, “Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:15, S:42, 2018, s.60.

3.1.2. İşsizlik

Gelir dağılımı üzerinde etkisini gösteren faktörlerden biri de işsizlik kavramıdır. İşsiz kalan bireylerin üretim süreci dışında kalmaları yaratılan çıktıdan pay alma imkanlarını ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca üretim safhasının atıl pozisyonda olduğunu gösteren bu durum kaynakların tam ve etkin olarak kullanılmadığı sonucunu da çıkarmaktadır. İşsiz kesimin doğrudan gelir kaybına uğraması bu kişiler için yoksulluğu da beraberinde getirmektedir. Diğer taraftan ekonomilerdeki yüksek işsizlik oranları devletlerin, otomatik stabilizatör işlevini gören sosyal harcamalarını arttırmakta ve bütçe açıklarına ya da borçlanmalara sebep olmaktadır. Dolayısıyla kamu otoritelerinin, bütçe açıklarına veya borçlanmalara maruz kalmamaları için istihdam artırıcı politikalara yönelmeleri daha avantajlı hale gelmektedir. İstihdam oranlarının yükselmesi ile birlikte gelir elde etmeye başlayan atıl kesim gelir eşitsizliğinden az da olsa olumlu şekilde etkilenecektir. İşçi sınıfları için sendikal haklara dayalı düzenleyici uygulamaların yapılması, sendikal hak ve özgürlüklerinin gelişmişlik düzeylerinin artırılması ve sendikalaşma olanaklarının yaygınlaşması da gelir dağılımı üzerinde doğrudan işçiler lehine olumlu etkiler göstermektedir.¹⁹³

3.1.3. Kayıt Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi hakkında kaynak dağılımında etkinliği bozduğu, gelir dağılımında adaletten uzaklaştırdığı, ekonomilerde refah kaybını artırdığı, rekabet eşitliğini sarstığı gibi pek çok olumsuzluktan bahsetmek mümkündür. Bunların dışında kayıt dışı ekonominin en önemli olumsuzluğu vergi kaybına yol açmasıdır. Kayıt dışı ekonomi, makroekonomik göstergelerin istatistiği hakkında bilgi eksikliğine sebebiyet vererek kamu otoritelerinin politika yapma etkinliğini sınırlamaktadır. Bunun sonucu olarak ise kamu otoritelerinin, geliri yeniden dağıtıcı politikaları işlevsiz hale gelebilmektedir. Kayıt dışılık,

¹⁹³ Mehmet Emin Erçakar ve Hüseyin Güvenoğlu, “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış”, *Sosyal Bilimler Metinleri*, C:0, S:1, 2018, s.42.

sosyal güvenlik kurumlarının görev zararlarına uğramasına, hükümetlerin vergi gelirlerinde düşüşler yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Düşen vergi gelirleri ve artan görev zararları, kamu ve transfer harcamalarını da sınırlandırmaktadır. Sosyal transferlerin sınırlandırılması, düşük gelirli kesimlerin daha zorlu yaşam standartlarıyla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Böyle bir durum, düşük gelirliilerin; gelirlerinin azalmasına yol açarak toplumsal eşitsizliğin artmasıyla sonuçlanmaktadır.¹⁹⁴

3.1.4. Servet

Gelir dağılımında eşitsizliğin en önemli nedenlerinden biri servet farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Gelir dağılımı bir yönüyle servet dağılımının etkisi altındadır. Servet unsurunun başında ise toprak gelmektedir. Toprak ve taşınmaz mal gibi gelir getirici mal varlıklarının, dengesiz dağılımı gelir eşitsizliğinde kendini göstermektedir. Servet dağılımının bozuk olduğu bir ortamda bu dengesizliği düzeltmeden vergiler ile gelir eşitsizliğini gidermek pek mümkün olmamaktadır. Vergileme veya kamu harcamalarını içeren maliye politikalarıyla gelir dağılımında düzeltmeye yönelik adımlar izlemek ya da yüksek gelir elde edenlerden, düşük ve sabit gelirliler için transfer aktarmaları yapmak milli gelirin adil paylaşımında yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla bir ekonomide toprak reformu yapılmadan toplumsal dengenin sağlanması olanaklı gözükmemektedir. Toprak reformunun yanında tarım alanlarında doğru teknoloji kullanımı ve bilinçli üretim de büyük önem arz etmektedir.¹⁹⁵

Servetin yeniden oluşumu, tasarruflar tarafından belirlenmektedir. Gelir bölüşümünün bozuk olması durumunda tasarruflar, geliri yüksek gruplar tarafından yapılmaktadır. Böylece söz konusu grubun serveti daha da artmakta ve kişisel gelir dağılımında bozukluklara yol açmaktadır. Geliri yeniden dağıtıcı bir gelir vergilendirmesi ile bu durum bir nebze de olsa bertaraf edilebilmektedir.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Cuma Bozkurt, “Kayıtdışı Ekonominin Bir Değerlendirmesi ve Türkiye”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:13, S:1, 2014, ss.42,49.

¹⁹⁵ Canbey Özgüler, s.65.

¹⁹⁶ DPT, “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele”, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara: 2001, s.63.

3.1.5. Küreselleşme

Küreselleşme ülkelerin mal, hizmet, sermaye piyasaları ile yabancı yatırımlar üzerindeki sınırlamaları azaltmaları ya da tümünden kaldırmaları sonucu ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme ile birlikte mal ve sermaye hareketlerindeki serbestleşmenin yanı sıra devletlerin ekonomideki ağırlığı da giderek zayıflamaktadır. Hemen hemen her şey piyasa ekonomisine bırakılmaktadır. Böylece sosyal devlet anlayışının arka plana atılması düşük ve sabit gelirli gruplar için olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Küreselleşme hem ülkeler arasında hem de ülkeler içinde gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte kitle üretim sistemi olan bant-tipi üretim sisteminden, yalın üretim sistemine doğru geçiş başlamıştır. Böylece nihai ürünün hemen hemen tümü aynı çatı altında üretilmekteyken yalın üretim sistemiyle farklı yerlerde de üretilmeye başlanmaktadır. Büyük uluslararası şirketlerin maliyet avantajı sağladığı, küresel kaynak sağlamak ve diğer firmalarla işbirliği yapmak, birleşmek gibi alanlara yöneldiği bu sistemde, vasıfsız işgücüne ihtiyaç azalmakta ve vasıfsız iş gücünün istihdam oranları düşmektedir. Bu durumda gelir dağılımı, gelirleri düşen veya gelir elde edemeyecek hale gelen kişilerin aleyhine işlemektedir. Dolayısıyla küreselleşme ile birlikte kitle üretim sisteminden yalın üretim sistemine geçilmesi sonucu piyasaya hakim olan monopol veya oligopol firmalar, piyasa fiyat mekanizmasını etkisizleştirerek istihdam ve ücretler üzerinde söz sahibi olmuşlardır. Vasıfsız işçilerin aleyhine gerçekleşen bu durum gelir eşitsizliğinin olumsuz tarafını ortaya koymaktadır.¹⁹⁷

Çoğu iktisatçı tarafından küreselleşme ile birlikte sermayenin, ülkeler arasında dengeli şekilde dağılmadığı, ücretlerin az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler bakımından eşitlenme eğiliminde olmadığı, küreselleşme sürecine dahil olan tüm ülkeler için daha hızlı bir şekilde büyüme gerçekleşmediği, üstelik büyüme gösteren ülkelerde söz konusu büyümenin tüm gelir gruplarında aynı düzeyde hissedilmediği şeklinde düşünceler ortaya konmaktadır. Bu

¹⁹⁷ Kemal Baş, “Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:18, S:1, ss.49-70.

nedenle küreselleşmenin, hem ülkeler arasında hem de ülke içinde gelir dağılımındaki eşitsizliği giderek arttırdığı belirtilmektedir.¹⁹⁸

3.1.6. Finansal Derinlik

Gelişmekte olan ülkeler kalkınma süreçlerini başarıyla tamamlayabilmeleri için gelişmiş ve finansal derinleşmesini sağlamış finans piyasalarına, bu piyasalarda faaliyette bulunan finansal kurumlara ve finansal araçlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ülkeler finansal derinliğe ulaşmış piyasalarında yeterli düzeyde kaynak bulması halinde ve bu kaynakları yatırımlara dönüştürmesi neticesinde gelişmişliğin önündeki engelleri aşarak sürdürülebilir bir büyüme yakalayabilmektedirler. Finansal derinleşme ile birlikte ticaret ve yatırımın önündeki engeller kalkmakta, finansal piyasalarda türev araçların alternatifi çoğalmakta ve bu faaliyetleri gerçekleştirenler lehine gelir yeniden dağıtılmaktadır. Özellikle finansal derinleşme ile birlikte artan tasarruflar yüksek gelir sahipleri için farklı alanlarda değerlendirilme imkanı bulmaktadır. Düşük gelir elde eden bireylerin ise ücretlerinin baskı altına alınmasıyla ucuz emek maliyetine dayalı dışa açılma seyri, emek kesiminin aleyhine işlemektedir.¹⁹⁹

Finansal serbestleşmeyi ve finans sektörünün gelişimini, hiçbir gözetim mekanizması ile takip edilmeden, piyasaların kendi işleyişine bırakıldığı durumlarda kaynak tahsisini bozan, büyümeyi yavaşlatan ve gelir dağılımında eşitsizliği artıran sonuçlara yol açıldığı ortaya konulmaktadır. Finansal serbestleşme, gelir ve istihdam düzeylerinin düşük düzeylerde seyrettiği az gelişmiş ülkelere gelir aktarımı sağlamaktadır. Finansal serbestleşme ile faiz oranları yükselmekte ve devletten rantıye bekleyen ve spekülâtör kesimlere gelir kapısı açılmaktadır. Bu husus tasarrufların dağılımını da değiştirmektedir. Faiz oranlarının yükselmesiyle reel ve fiziksel yatırımlardan kaçan tasarruflar, nispi getirisi daha yüksek finansal aktörlere aktarılmaktadır. Dolayısıyla finansal derinleşme; düşük ve orta gelirli

¹⁹⁸ Soner Uysal ve Nursen Vatansever Deviren, “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliğine Olan Etkisinin Analizinde Yeni Bir Yöntem: Küresel Gelir Dağılımı Endeksi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:9, S:44, 2016, s.1251.

¹⁹⁹ Şerife Özşahin, “Finansal Liberalizasyon Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi (1989-2004)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:13, S:1-2, 2010, ss.48,54.

ülkelerde eşitsizliğe, portföylerine alternatif yatırımlar arayan yüksek gelirli ülkelerde ise refah artırıcı etki göstermektedir.²⁰⁰

3.1.7. Kamu Harcamaları

Toplumda düşük gelir elde eden bireylerin, gelir dağılımını iyileştirmek için devletlerin kullandığı en önemli araçlardan biri kamu harcamaları olmaktadır. Kamu harcamaları, “sosyal devlet fonksiyonunun” bir parçası olarak gelir dağılımı ile mücadele kapsamında, temel ihtiyaçlarını temin edemeyen düşük gelirli kesimlere ayni ve nakdi yapılan yardımların bütünü şeklinde ekonomiye yansıyabilmektedir. Bu harcamalar ekonomiye bir nevi can suyu olarak entegre edilmekte ve çarpan etkisi ile de yapılan harcamadan daha fazla bir etkileşim ortaya çıkarmaktadır.²⁰¹

Gelir dağılımında adaletsizliğin getirdiği en önemli yapısal sorunlardan biri fırsat eşitsizliğinin artması olarak görülmektedir. Bu yapısal sorunun önüne geçmek için devletler kamu maliyesi araçlarını kullanarak adil bir gelir dağılımını sağlamaya çalışmaktadırlar. İşsizlere, yoksullara, hasta ve çocuklara, emeklilere yapılan parasal ve ayni yardımlar sonrası bu yardımlardan daha çok alt seviyede gelir elde edenler yararlanacağı varsayıldığında üst gelir gruplarıyla olan aradaki fark kamu harcamaları sonucu azalmaktadır. Çünkü bu harcamalar, alt gelir gruplarının cebine bir tür “sanal gelir” şeklinde dahil olacağından, çarpık gelir dağılımının etkilerini bir nebze yumuşatmaktadır. Kamu harcamalarının, alt gelir gruplarına ulaştığı varsayıldığında gelir dağılımını nicel anlamda olumlu etkilemesinin yanı sıra toplumsal yaşamda fırsat eşitliğine de katkı sağladığı söylenebilmektedir. Dolayısıyla devletler, gerektiğinde düzenleyici ve denetleyici rol olarak piyasada oluşan eşitsizliklere müdahalede bulunarak gelir dağılımının yeniden dağıtılmasında öncü olabilmektedirler.²⁰²

²⁰⁰ Y.K. Öztürk ve S. Kuşçu, “Finansal Serbestleşme: İlk Deneyimler ve Kriz”, **Reforma**, C:1, S:49, 2011, s.19.

²⁰¹ Nadir Eroğlu vd., “OECD Ülkelerinde Sosyal Yardım Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Panel Veri Analizi”, **Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C:3, S:3, Eylül 2017, s.336.

²⁰² Zeliha Göker, “Gelir Dağılımının İyileştirilmesinde Kamu Hizmetlerinin Rolü”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, C:4, S:51, 2016, ss.1733,1736.

3.1.8. Vergiler

Serbest piyasa ekonomisinin otomatik olarak gerçekleştirdiği adaletsiz gelir dağılımı, devletlerin düzeltmesi gereken ortak bir sorun olarak görülmektedir. Gelir dağılımında eşitsizliği gidermek ve gelirin ikincil dağılımı noktasında dağılımı yeniden düzenlemek için devletlerin elindeki en güçlü mali araç olarak vergiler bulunmaktadır. Çünkü verginin sosyal amacı, vergiyi ekonomik yönden güçsüz olanların lehine kullanmaktır. Bu yüzden vergileme konusunda ödeme gücünün dikkate alınıp alınmadığı, vergilerin niteliği, vergi oranları, vergi denetimleri, vergi yükünün yansıtılması gibi unsurlar gelirin yeniden dağıtılması üzerinde önem arz etmektedir. Toplam vergi tahsilatları içerisinde vergilerin göreceli payının dolaysız vergilerden oluşması, yüksek gelir elde eden gruplardan orta ve düşük gelirli gruplara bir tür transfer işlevi görmektedir. Bu durum gelir dağılımında adaletsizliği azaltmaktadır. Dolaylı vergiler, kişilerin ödeme güçlerini dikkate almayan ve harcamalar üzerinden alınan vergilerdir. Düşük gelirli gruplar, marjinal tüketim eğilimlerinin yüksek olması sonucu yapmış oldukları tüketim harcamaları karşısında daha fazla vergi ile muhatap kalmaktadırlar. Düşük gelirli grupların üzerinde yoğunlaşan vergi yükü, gelir dağılımını bozmaktadır. Bu bakımdan gelir dağılımında adaletsizliğin iyileştirilmesi adına vergi otoritelerinin, vergi sisteminde ağırlıklı durumda olan dolaylı vergilerin payını düşürmesi; dolaysız vergilerin payının artırması yönünde uygulamaları gelir eşitsizliğini azaltabilmektedir.²⁰³

3.1.9. Teknoloji

Günümüz çağında teknolojik ilerleme hızlı üretim ve gelir artışının temel kaynaklarındandır. Teknoloji, iktisadi gelişmenin temel itici güçlerinden biri olmanın yanı sıra iktisadi sistemdeki bir çok unsuru da etkilemektedir. Üretim döngüsünü kökten değiştiren teknolojik yeniliklerin, istihdam, ücret, dış ticaret, verimlilik ve gelir dağılımı gibi değişkenler üzerinde payı olmaktadır. Teknolojinin, gelir eşitsizliğini artırdığı ve azalttığı

²⁰³ Bünyamin Demirgil, “Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C:19, S:2, 2018, ss.120,121.

yönünde iktisatçılar tarafından farklı düşünceler söz konusudur. Teknolojik ilerlemenin, gelir dağılımını iyileştirmede ki rolü iktisadi büyüme kaynaklı olmaktadır. Teknolojik ilerleme sonucu artan faktör verimlilikleri reel ücretlerde artışa yol açmaktadır. Dolayısıyla reel ücretlerin artışı, faktörlerin gelirlerinde ki artışı sağlamaktadır. Diğer taraftan teknolojik yenilikler ile piyasa rekabetinde bir artış yaşanmakta ve piyasa giriş engelleri ortadan kalkmaktadır. Monopol ve oligopol rantlarının azalması ile gelir eşitsizliğinde iyileşme meydana gelmektedir.²⁰⁴

Teknolojideki değişim sonrası, yeni teknolojilere adaptasyon konusunda daha hızlı uyum sağlayan, eğitilmiş ve becerili işgücü daha önemli hale gelirken; konjonktüre ayak uyduramayan, adaptasyon konusunda geri kalan, becerili olmayan iş gücü daha değersiz hale gelmektedir. Teknolojinin gelişmesi, kalifiyeli emeğe olan talebi artırmaktadır. Kalifiyeli emek lehine yaşanan değişimler, kalifiyeli olmayan emek ile olan ücret makasının açılmasında etki göstermektedir. Bu durum kalifiyeli emek ile kalifiyeli olmayan emeğin, ücret farklılıklarının hızla artmasının ana nedenlerinden birini oluşturmaktadır.²⁰⁵

²⁰⁴ Serap Barış ve Nispet Uzun, “Yenilik ve Gelir Eşitsizliği: Kuramsal Bir Yaklaşım”, **Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi**, C:5, S:1, 2019, ss.32-35.

²⁰⁵ Reyhan Cefri, “Teknolojik Yayılmanın Gelir Eşitsizliği Üzerine Etkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama”, **International Journal Of Disciplines Economics**, C:4, S:8, 2018, s.198.

3.2. İktisadi Büyüme ve Gelir Dağılımının Sosyoekonomik İlişkisi

3.2.1. Demografik Unsurlar

Bir ülkenin nüfusu, kuşkusuz o ülkenin tüketimi, üretimi, yoksulluk seviyesi, gelir bölüşümü ve doğal kaynaklarının kullanımı, iktisadi büyümesi gibi bir çok unsur ile yakından ilişkili olmaktadır. Bazı ülkelerde nüfusun fazla olması sonucu belirli kaynaklara ulaşmadaki sıkıntılar, doğal kaynakların aşırı tüketilmesi ve fakirliğin yaygınlaşması gibi olumsuzluklar şüphesiz sürdürülebilir bir kalkınmanın ve hatırı sayılır bir refah düzeyinin önüne geçmektedir. Nüfus artışının, gelir dağılımı üzerinde eşitsizlik yaratıp yaratmayacağı ülkelerin gelişmişlik düzeyleri yanında nüfus artış oranına da bağlı olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde, gelir dağılımında ki eşitsizlik düşük olduğu için nüfus artışı, eşitsizliğe yol açmayabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise eşitsizlik daha belirgin görülmekle birlikte, kontrollü olmayan bir nüfus artış hızı da yaşanmaktadır. Nüfusun artış hızının, istihdam yaratma kapasitesini aşması durumunda işsizlik sorununun kalıcı hale gelmesi kaçınılmaz bir hal almaktadır. Dolayısıyla kaynakların görece az olduğu ülkelerde, nüfus artış hızı ile birlikte insanların kaynaklara erişmede daha da eşitsizlik yaşayacağı, bunun sonucu olarak yoksulluk sorunun ortaya çıkacağı düşünülmektedir.²⁰⁶

Nüfus artışının, iktisadi gelişme performansı üzerinde olumlu-olumsuz etkileriyle ilgili bir çok görüş bulunmaktadır. Nüfus artış hızının, iktisadi büyüme üzerinde olumlu etki yaratmasının altında talep açısından; yüksek nüfusun pazar hacmini genişleteceği, arz açısından ise ölçek ekonomilerinden yararlanılarak verimliliğin artmasına imkan sağlayacağı yatmaktadır. Ayrıca nüfus artışı, iş bölümü ve uzmanlaşmayı sağlayarak, üretim verimliliğini artırmaktadır. Diğer taraftan nüfus artışının, iktisadi büyümeyi olumsuz etkilediği hususunda görüşler ise nüfus artışı sonucunda fiziksel ve sosyal alt yapının sağlanması için kamu harcamalarının artıracığı, çevre kirliliği ve çevre sorunlarının doğacağı, kaynak dağılımında

²⁰⁶ Bakkal, s.112.

yetersizliklerin ortaya çıkacağı, istihdam sorunlarının oluşacağı gibi olumsuzluklar etrafında toplanmaktadır.²⁰⁷

Dolayısıyla nüfus artışı, en az nüfus artış hızı kadar istihdam kapasitesi yaratabildiği ve kaynakların etkin kullanılmasında sorun yaşanmadığı takdirde iktisadi gelişme performansını olumlu etkileyerek gelir dağılımında eşitsizlik üzerinde iyileştirmeye yönelik katkıları olabilmektedir.

3.2.2. Eğitim

Eğitim bireylerin ve toplumların gelişimini sağlayan, ülkelerin gelişmişliğinde ve refahında önemli derecede etkisi olan sosyal bir süreç konumundadır. Bilgi teknolojileri alanında yaşanan gelişmeler ve teknolojik ilerlemeler sonucu ülkelerin istikrarlı büyümelerini sürdürmeleri ve rekabetçi güçlerini muhafaza edebilmeleri için eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır. Eğitim, nitelikli beşeri sermayenin artmasında, ülkenin ve bireyin refah düzeyinin yükselmesinde, gelir dağılımında adaletin sağlanmasında, çevre bilincinin oluşmasında, demokratik ve sosyal bir hukuk düzeninin meydana gelmesinde olmak üzere bir çok alanda katkısı bulunmaktadır. Ülkelerin eğitime yapacakları harcamalar en karlı yatırım olarak geri dönebilmektedir.²⁰⁸

Eğitimin, iktisadi büyümenin temel belirleyicilerinden biri olduğu kabul görmektedir. Eğitim seviyelerinde artışların gözlemlenmesi, iş gücü verimliliğini artıracığından kişi başı çıktı düzeylerinde artışların oluşmasına katkı sağlamaktadır. İş gücü verimliliğin ve performansının artması, iktisadi büyümenin ve dolaylı olarak kalkınmanın gerçekleşmesine, rekabet gücünün yükselmesine ve uzun vade de istihdamın genişlemesine zemin hazırlamaktadır. Ayrıca eğitimin, milli gelir düzeyinin yükseltilmesinin yanında

²⁰⁷ Levent Aksu, Türkiye’de İktisadi Büyümenin Kaynakları (Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), ss.57,58.

²⁰⁸ Mürüvvet Pamuk ve Hakan Bektaş, “Türkiye’de Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, C:2, S:2, 2014, ss.78,86.

bireysel gelir seviyesini yükseltmesi, gelir eşitsizliğini iyileştirmesi ve yoksulluğun önlenmesinde de rolü bulunmaktadır.²⁰⁹

Bir ülkenin refah seviyesinin artması ve insanların mutluluğu, o ülke insanların nitelikli ve sürekli bir eğitim almış olmaları ve bununla birlikte kazandıkları bilgi, birikim, beceriyi iktisadi büyümeye yapacakları katma değere yansıtmalarına bağlı olmaktadır. Bunun altında yatan en önemli itici güç ise eğitimidir. Eğitim sadece kişisel geliri değil aynı zamanda gelir eşitsizliğini de olumlu yönden etkilemektedir. Toplumun eğitim düzeyi arttıkça, gelir dağılımında ki eşitsizlikte o ölçüde azalma eğilimine girmektedir. Devletlerin eğitimi yaygınlaştırıcı politikalar uygulaması bir taraftan ulusal gelir düzeyini artırırken diğer yandan gelir dağılımının düzelmesine katkı sunmaktadır. Eğitim seviyesinin ilerlemesi ile verimlilik düzeyinin artması arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Eğitim, tarım toplumundan sanayi toplumuna ve devamında bilgi toplumuna geçilmesine, verimlilik artışına ve doğal olarak ücretlere yansiyarak ve çalışan kesimin gelirinin yükselmesine doğrudan etki etmektedir.²¹⁰

Gelir dağılımında eşitsizliği iyileştirmek amacıyla uygulanacak eğitim politikaları, bu politikaları uygulayabilecek güçlü kamu otoriteleri ile mümkün olmaktadır. Eğitimin eşit şartlar altında dağıtılması, her bireyin eğitim görme olanağının mevcut olması, kaliteli eğitim anlayışının benimsenmesi gibi vizyon sonucu topluma eğitilmiş bireyler kazandırılarak gelir dağılımında iyileştirilme öngörülmektedir. Bu politikaların uygulanması rant kollamanın ve imtiyazların olmadığı güçlü ve tarafsız devletlerin varlığıyla mümkün olabilmektedir. Ayrıca eğitime yapılan yatırım harcamaları, iktisadi büyümeyi artırarak, gelir dağılımında eşitsizliği azaltmaktadır.²¹¹

²⁰⁹ Şadan Çalışkan, Mustafa Karabacak ve Oytun Meçik, “Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011(Kantitatif Bir Yaklaşım)”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, C:11, S:21, ss.32,33.

²¹⁰ İsa Altınışık ve Hasan Sencer Peker, “Eğitim ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, **KMU İİBF Dergisi**, C:10, S:15, Aralık 2008, ss. 110-117.

²¹¹ Haşim Akça ve Mehmet Ela, “Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye Değerlendirmesi”, **Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:21, S:3, 2012, ss.252,253.

3.2.3. Siyasal Süreçlere Katılım, Kurumsal Mücadele

Gelir dağılımı üzerinde bireylerin, siyasal sürece katılım ve kurumsal mücadele girişimlerinin etkisi olmaktadır. Gelir dağılımında adaletin sağlanması konusunda bireylerin vermiş oldukları mücadeleler de siyasi partilerin, sivil toplum kuruluşlarının, işçi ve işveren sendikalarının ve kamuoyu mekanizmalarının önemli pozisyonları bulunmaktadır. Siyasal sürece katılım imkanlarının gelişmiş olduğu, kurumsal mücadelenin yüksek olduğu, demokratik hakların özgürce kullanıldığı toplumlarda, bireyler hak ve özgürlüklerini kullanarak kurumsal mücadeleye girmekte ve gelir dağılımında adaletin sağlanması hususunda yoğun çaba harcamaktadırlar. Siyasal bazda etkili bir gruplaşma olmadan yoksulluğun ve gelir dağılımında adaletsizliğin giderilmesi öngörüsü, ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan, ekonomik kalkınmanın sonrasına ertelenen ve söylem düzeyinden öteye gidemeyen bir gündem maddesi olarak kalmaktadır. Siyasal süreçte söz sahibi olabilen baskı ve çıkar grupları, gelir dağılımı konusunda kendi lehlerine etki uyandırabilmektedirler. Etkin bir şekilde gruplaşan kesimler, diğer kesimlere göre gelirden daha fazla pay almaktadırlar. Kurumsal mücadele ve demokrasi kültürünün yerleştiği tüm ülkelerde gelir ve servet dağılımı daha adil olmaktadır.²¹²

Politika yapıcılarının öncü hedeflerinden biri olan sürdürülebilir iktisadi büyüme oranlarının yakalanması, ülke yerleşiklerinin de beklediği ve arzu ettiği en önemli konuların başında gelmektedir. Ülke ekonomilerinde ki düşük büyüme oranlarının, siyasal istikrarsızlıkları artıracığı yönünde sonuçlara ulaşılmaktadır. Ülkelerin gelir seviyelerinin ve gelişmişlik düzeylerinin artmasıyla birlikte bireylerin siyasal süreçlerde aktif olarak bulunma ve demokratikleşme olgularının gelişeceği ifade edilmektedir. Böylece bireylerin, aktif siyasi haklarını kullanarak kendi lehlerine şekillenecek kararların alınmasında payları olmaktadır. Dolayısıyla ülkelerde ki siyasal süreçler ve siyasi yapı, ekonominin gidişatı konusunda bireylerin düşünce ve kararlarının yansıtılması için önemli bir mekanizma teşkil etmektedir.

²¹² Öztürk, s.35.

Böylece bireyler iktisadi büyüme ya da gelir eşitsizliği konularında beklentilerini siyasal süreçlere katılarak yansıtmaktadırlar.²¹³

3.2.4. Göç

Günümüz koşullarında değişen ve her geçen gün gelişen dünyada göç akımı, hem sosyal hem siyasal hem de ekonomik yönlü bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç ile iktisadi büyüme arasında karşılıklı etkileşim bulunmaktadır. Ülkelerde endüstriyel tesisler, doğal kaynaklar, ulaşım güzergahları ve tamamlayıcı sektörler genel olarak belli coğrafik alanlarda yoğunlaşmaktadır. Bu bakımdan iktisadi büyüme, göç için teşvik edici bir gerekçe taşıırken, yaşanan göçler de emek faktörünün yanı sıra artan üretim ve tüketim hacimleriyle iktisadi büyümeyi olumlu etkilemektedir. Göçler tarih boyunca ülkelerin büyüme süreçlerinde itici güç konumunda olmuşturlar. Kentsel ve kırsal bölgeler arasında sektörel ve yapısal farklılıklar sonucu ortaya çıkan göçler, kaynakların ve iktisadi faaliyetlerin yeniden dağılımında da kilit rol üstlenmektedir. Ülkelerde yaşanan iç ve dış göçler işgücü piyasasını etkilemek suretiyle iktisadi büyümeye katkı sağlamaktadır. Kentsel bölgelerde ve sanayi endüstrilerinde artan işgücü arzı ücretlerde aşağı yönlü hareketlenmeye neden olmakta ve kâr olanakları artan sermaye sahipleri için üretim kapasitelerini artırmak cazip hale gelmektedir. Böylece işgücü piyasası endüstrinin gelişimine katkı sağlayarak büyüme hızını artırmaktadır.²¹⁴

Göçlerin gerçekleşmesi sonucu ülkelerin iktisadi büyüme oranlarındaki seyrin değişimi, göçün niteliğine ve miktarına bağlı olmaktadır. Nitelikli sermaye ve emek göçü alan ülkelerde iktisadi büyümenin olumlu etkileneceği; niteliksiz sermaye ve emek göçü alan ülkelerde işsizlik oranlarının artabileceği ve iktisadi büyümenin olumsuz etkileneceği

²¹³ Selim Başar ve Şaduman Yıldız, “İktisadi Büyümenin Demokratikleşme Üzerindeki Etkileri”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:12, S:21, Haziran 2009, ss.57-67.

²¹⁴ Yüksel Bayraktar ve Ayfer Özyılmaz, “Türkiye’de İç Göç ve Ekonomik Büyüme”, **İş ve Hayat Dergisi**, C:5, S:9, 2019, ss.101-103.

düşünülmektedir. Öte yandan göç veren ülkeler için azalan emek arzı ile birlikte emeğin marjinal verimliliğindeki artış iktisadi büyümeyi olumlu etkileyebilmektedir.²¹⁵

3.2.5. Sağlık

Toplumların sağlık düzeyleri ile iktisadi gelişmişlikleri arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, sağlık sektörüyle yakından ilgilidir. Sağlık sorunları sebebiyle ülkelerde kaybedilen aktif işgücü miktarı, üretim süreci için önemli bir olumsuzluk yaşatmaktadır. Sağlık, toplumda ki bireylerin kendilerini iyi hissetmeleri, kendi potansiyellerini ve yeteneklerini geliştirmeleri için önem arz etmektedir. Bu bakımdan sağlık, bireyler için sahip olunan önemli bir varlık olup, ülkelerin refah seviyelerinin gelişimine yardımcı olmaktadır. Gelişmişlik düzeyini artıran toplumlarda sağlık için ayrılan harcamalar arttığı gibi toplumda ki sağlık bilinci de yükselmektedir. Üretim faktörlerinden biri olan emeğin, verimliliğinin artması bireylere sağlanan sağlık hizmetlerinin gelişimi oranında kendisini göstermektedir. Sağlık sektörüne daha fazla kaynak aktaran ve modern tıp tekniklerinden yararlanmaya başlayan toplumların, sağlık göstergelerinin daha iyi konumda olduğu görülmektedir. Böylece sağlıklı bir toplumda üretim kapasitesini artırabilmek daha kolay olmaktadır. Dolayısıyla iktisadi büyümenin sağlığı, sağlığın da iktisadi büyümeyi etkilediği karşılıklı bir korelasyon oluşmaktadır. Sağlık, beşeri sermayenin önemli bir stok değişkeni konumundadır. Toplumda ki bireylerin sağlık durumlarında ki iyileşme; nitel ve nicel yönden emek arzını, üretimi ve sonucunda iktisadi büyümeyi olumlu etkilemektedir.²¹⁶

Sağlık, kalkınma açısından önemli göstergelerden biri olmanın yanı sıra iktisadi gelişim için gerekli olan beşeri sermayenin de belirleyicisi pozisyonunda bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yaşayan bireyler, az gelişmiş olan ülkelerde yaşayan bireylere göre daha sağlıklı bir yaşam sürmektedirler. Diğer taraftan sağlıklı bireylerin kazançları ve yüksek gelir elde etme şansları, sağlıklı olmayan bireylere kıyasla daha fazla olmaktadır. Daha yüksek

²¹⁵ Haktan Sevinç, Eda Bozkurt, Serkan Künü ve Demet Eroğlu Sevinç, “Ekonomik Büyüme ve Göç İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkelere Dayalı Bir Analiz”, **International Conference On Eurasian Economies**, 2016, S:2 s.402.

²¹⁶ Özcan Demir ve İrem Tanyıldızı, “Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”, Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C:1, S:1, 2017, ss.106-113.

kazanç sahibi olan kişiler ise daha iyi beslenme ve sağlık hizmetlerinden daha iyi koşullarda yararlanma imkanlarına sahiptirler. Böylece daha sağlıklı bireyler, hem kişisel olarak gelir seviyelerini daha ileri noktaya taşıyabilmekte hem de ülke ekonomisinin milli hasılasındaki yükselişe katkı sunabilmektedir. Ülkelerde sağlık harcamalarına, sağlık altyapısına ayrılacak kaynak ne denli yüksek olursa sağlık sektörü de o denli gelişim kaydetmektedir. Sağlıklı bireylerin yer aldığı toplumlarda bireylerin, kendilerini geliştirebilmeleri ve bilinçli hareket etmeleri daha yüksek gelir elde etme imkanlarını artıracak için sağlık olgusunun gelişimi ülke ekonomilerinde gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde etki doğurmaktadır.²¹⁷

3.2.6. Suç Oranları

Kişilerin ve toplumların gelirlerindeki meydana gelen değişimin, ekonomik göstergelere ve ülkelerin gelişmişlik seviyesine katkısının yanında toplumsal olaylar üzerinde de etkisi oldukça büyük olmaktadır. Ülkelerin gelir eşitsizliğinin yüksek boyutlarda seyretmesi, işsizlik oranını artırdığı, arz cephesinin üretim faaliyetlerini sekteye uğrattığı ve reel çıktı düzeyinde daralmaya sebebiyet verdiği şeklinde bir çok ekonomik olumsuzluğu ortaya çıkardığı açıklanmaktadır. Öte taraftan eşitsizliğin iktisadi boyutu dışında sosyal düzeni ve toplumsal barışı bozması gibi sosyal maliyeti de söz konusu olmaktadır. Zaman içerisinde sosyal düzenin bozulması suç oranlarında artışa, toplumsal huzursuzlukların ortaya çıkmasına ve siyasal istikrarsızlıkların yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Suç, insanlık tarihi kadar eski olan ve içerisinde bulunan coğrafyaya, zamana ve ekonomik şartlara göre tanımlanan bir kavramdır. Suç oranını belirleyen değişkenler arasında gelir, işsizlik, eğitim seviyesi, şehirleşme oranı, göç, yoksulluk, demografik unsurlar ve güvenlik düzeyi sayılmaktadır. İşsizliğin daha yaygın görüldüğü toplumlarda işsiz bireylerin, suça iştirak etme olasılığının daha yüksek düzeylerde olduğu ifade edilmektedir. Gelir düzeyinin suç oranı ile arasındaki ilişki yakalanmanın fırsat maliyetine bağlı kalmaktadır. Düşük gelirli kişiler, yaşamları boyunca elde edecekleri gelirleri az bulmakta ve suça iştirak etmeleri

²¹⁷ Ergül Halışçelik, Ali Acaravcı ve Arif Eser Güzel, “Türkiye’de Gelir Dağılımı, Sağlık Harcamaları ve Yaşam Beklentisi İlişkisi: ARDL Sınır Testi Analizi”, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, C:5, S:2, 2019, ss. 264-273.

halinde muhtemel kayıplarının düşük olacağını öngörerek suça daha meyilli olmaktadırlar. Tam tersi gelir düzeyi yüksek olan kişilerde ise suç aktivitesine katılım için harcanan zamanın ve getirinin fırsat maliyeti, yakalanma riski sonucu oluşacak muhtemel kayıptan düşük olacağı için yüksek gelirli kişiler suça iştirak etme noktasında çekimser kalmaktadırlar. Yani yüksek gelir elde eden bireylerin suça meyilli olma konusunda ki fırsat maliyetleri, düşük gelirli bireylere göre daha yüksek olduğu için gelir düzeyi ile suç işleme oranı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu ifade edilmektedir.²¹⁸

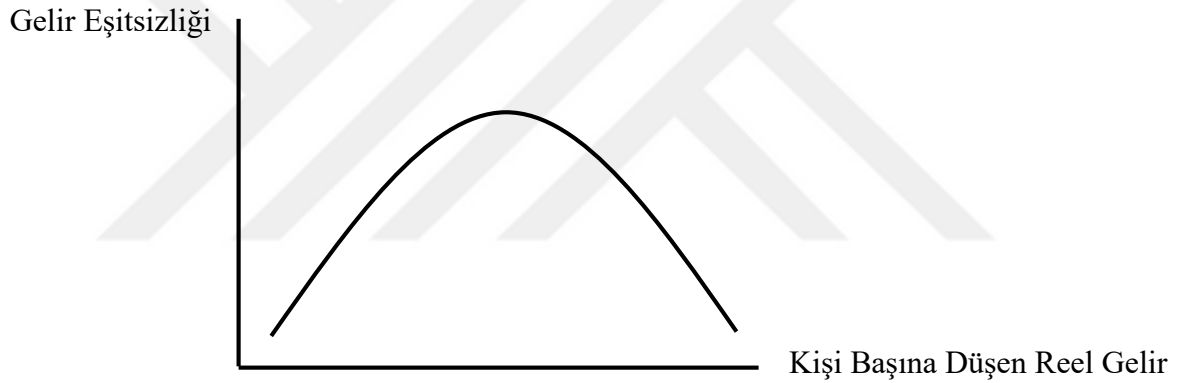
Ekonomistler, sosyologlar ve politika yapıcılar tarafından gelir dağılımının işlenen suç miktarları üzerinde etkisinin bulunduğu ve gelir dağılımı ile suç oranları arasında pozitif yönlü bir korelasyonun mevcut olduğu açıklanmaktadır. İşlenen suçların çoğunun, ekonomik yönden dezavantajlı konumda olan ve dezavantajlı bölgelerde hayatlarını sürdüren bireylerce işlendiği ve bu bireylerin eşitsizliğin yoğun olduğu bölgelerde suç işleme yönünde çevresel etkilere ve tahriklere maruz kaldıkları yapılan çalışmaların bulguları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik bir faktör olarak ele alınan suç oranlarının, iktisadi büyüme, işsizlik, gelir gibi göstergelere yakından ilgisi bulunmaktadır. İşsizliğin ve durgunluğun yaşandığı ekonomilerde, bireylerin ellerine geçen gelir miktarlarındaki düşüşler sonrası eski yaşam standartlarından uzaklaşan kişiler için toplum huzursuzlukların yaşandığı, sosyal ilişki ve bağların koptuğu, ekonomik sıkıntıların derinleştiği ve adil bölüşümden uzaklaşıldığı şeklinde bir perspektif çizmektedir. Bu durum bireyleri suç işlemeye sevk edebilmektedir. Bu sebeple ülkelerde işlenen suç miktarları üzerinde ülkelerin reel çıktı düzeyleri ve yaratılan çıktıların toplumun gelir gruplarına bölüşümü ayrı bir önem arz etmektedir.²¹⁹

²¹⁸ Necmiye Cömertler ve Muhsin Kar, “Türkiye’de Suç Oranının Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: Yatay Kesit Analizi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C:62, S:2,2007,ss. 4-15.

²¹⁹ Caner Çakmak, “Suçun Belirleyicileri Olarak Başlıca Ekonomik Risk Faktörleri”, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:15, S:4, 2015, ss.129-137.

3.3. İktisadi Büyüme ve Gelir Dağılımının Makroekonomik İlişkisi

İktisat literatüründe, iktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilk çalışma 1955 yılında Simon Kuznets tarafından kaleme alınmıştır. Kuznets hipotezinde iktisadi büyümenin başlangıç aşamalarında büyüme oranlarında ki artış ile birlikte gelir eşitsizliğinden uzaklaşıldığı gözlemlenirken, büyümenin ileri aşamalarında gelir dağılımında bir iyileşmenin yaşanacağı ileri sürülmektedir. İktisadi büyüme ile birlikte farklı periyodik dönemlerde gelir eşitsizliğinin çizmiş olduğu bu yol “ters U” şeklinde seyir ettiği için hipotez, Kuznets’in Ters U hipotezi olarak adlandırılmaktadır.²²⁰

Şekil 6: Kuznets Eğrisi

Kaynak: <https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/4731>

Bir ülke için üretim teknolojisinde yüksek katma değerli ürünler üretecek şekilde üretim stratejisi belirlemek ve ekonomide yaratılan çıktının toplumun tüm kesimlerine adil bir şekilde bölüştürmek, refah düzeyinin ve yaşam standartlarının yükseltilmesinde amaç olarak tanımlanmaktadır. İktisadi büyüme ile gelir dağılımı arasında makroekonomik anlamda var olan ilişki hakkında iktisatçılar tarafından farklı görüşler öne sürülmektedir. Kaldor, Kuznets ve Lewis ‘e göre gelir eşitsizliği iktisadi büyümeyi olumlu yönde etkileyebilir ya da tam tersine büyüme başlangıçta artan eşitsizliğe neden olsa bile ilerleyen

²²⁰ Gönül Yüce Akıncı ve Merter Akıncı, “Ters-U Hipotezi Bağlamında Ekonomik Büyüme, Finansal Kalkınma ve Gelir Eşitsizliği Mekanizmaları Üzerine”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, C:53, S:622, 2016, s.63.

safhalarda eşitsizlikte iyileşme söz konusu olmaktadır. Yine bir diğer iktisatçı Stiglitz'e göre iktisadi gelişmenin ilk evrelerinde gelir dağılımında adaletsizliğin arttığı, iktisadi gelişimin ileri boyutlarında ise dengeli bir bölüşümün ve gelir dağılımı skalasının mevcut olduğu ifade edilmektedir. Bazı iktisatçılar tarafından ise gelir dağılımında eşitsizliğin artması durumunun, iktisadi büyümenin fiziki ve asli kaynaklarından olan ve iktisadi gelişmişliğin tamamlayıcı unsuru konumunda bulunan *sermaye birikim sürecini* hızlandıracağı yönünde savlar ileri sürülmektedir.²²¹

İktisadi büyüme kavramı üzerine akademik çalışmalara yoğunlaşan Kaldor, toplumda yüksek gelirli grupların marjinal tasarruf eğilimlerinin, düşük gelirli grupların marjinal tasarruf eğilimlerine kıyasla daha yüksek olduğunu belirterek, ekonomik konjonktürde yüksek bir gelir eşitsizliğinin yaşanması halinde yüksek gelirli gruplar, toplam tasarruflarını daha fazla artırarak, ekonomide biriken sermaye stokunun belirleyicisi rolünü üstlenmektedirler. Böylelikle ekonomide biriken sermaye stoku, iktisadi büyümenin gelişimi için temel kaynak haline gelmektedir.²²²

1950' li ve 1960 'lı yıllarda ekonomilerde gerçekleşen yüksek düzeyli gelir eşitsizliklerinin, iktisadi büyüme üzerinde olumlu yönde etki doğuracağı noktasında iktisatçılar tarafından yaygın bir görüş mevcut olmuştur. Bu görüşün altında yatan temel etkenlerden ilki; gelir eşitsizliğinin, toplumdaki bireylerin çalışma ve yatırımda bulunma güdüsü üzerinde özendirici rol oynayacağı ve iktisadi gelişime katkı sunacağı hususunda olmaktadır. Diğer etken ise çıktıdan yüksek düzeyde pay alan kesimin tasarruf ve yatırım duyarlılığı yüksek olacağı göz önünde bulundurulduğunda, eşitsizliğin yüksek düzeyde gelir elde eden bireylerin yatırımlarını kanalize etmesine bağlı olarak iktisadi büyüme oranları üzerinde olumlu etki yapacağı yönünde açıklanmaktadır.²²³

²²¹ Gülen Elmas Arslan, "Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı", **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:6, S:2, Aralık 2013, ss.46-49.

²²² Kemal Erkişi ve Turgay Ceyhan, "İktisadi Büyüme ve Gelir Dağılımı Adaleti İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi", **Sosyoekonomi**, C:28, S:43, 2020, s.196.

²²³ Serap Barış ve Emre Çiftçi, "Gelir Dağılımının Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Araştırması", **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, C:8, S:1, Mart 2018, ss.182-183.

Lewis, büyüme ve gelir dağılımına ilişkin modelinde, gelir eşitsizliğinin iktisadi büyüme için ön şart olduğunu kabul etmektedir. Lewis, adil olmayan bir gelir dağılımı neticesinde, tasarruf düzeylerinin artması yoluyla daha hızlı bir ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini iddia etmektedir. Lewis, kaynak aktarılması amacıyla yüksek gelirli gruplardan, düşük gelirli gruplara yapılan yeniden tahsisin, yüksek gelirli grubun toplam tasarruf oranını düşürerek, ekonomide birikmiş sermaye stokunun azalmasına ve büyüme oranının yavaşlamasına neden olacağını öne sürmektedir.²²⁴ Lewis'in dual ekonomi modeline göre ülkelerin tarım ekonomisinden, sanayi ekonomisine doğru geçişleri neticesinde yaşanan verimlilik artışı ücretlerin yükselmesine ve başta düşük olan gelir eşitsizliğinin daha ileri seviyede gerçekleşmesine neden olmaktadır. Başlangıçta tarım ekonomisinin öncü olduğu safhada, kırsal kesimde popülasyon fazla iken kentleşme olgusu düşük seyretmektedir. Kırsal kesimde işgücünün marjinal verimliliği ve ücreti oldukça düşük olmaktadır. Marjinal verimliliği sıfır olan bireyler üretime herhangi bir katkı sunmadığı halde kırsal kesimde yaratılan çıktıdan pay alabilmektedirler. Bu durum gelir eşitsizliğini azaltmaktadır. Tarım ekonomisinden, sanayi ekonomisine doğru geçiş ile birlikte kırsal alandan kente doğru göç yaşanmaktadır. Göç hareketi bir taraftan iktisadi büyümeyi hızlandırmakta, diğer taraftan kırsal alan ile kentsel alan arasında farklılaşan bölgeler arası gelir eşitsizliğini artırmaktadır.²²⁵

Galor ve Maov yaptıkları çalışmada, iktisadi gelişmişliğin ilk safhalarında gelir eşitsizliğinin, kaynakların tasarruf eğilimi yüksek bireylere aktarılmasını sağlayarak büyümeyi arttırdığını, gelişmişliğin ileri ki aşamalarında ise bu etkinin tersine dönerek, gelir dağılımı hususunda beşeri sermaye birikimi yerine fiziki sermaye birikimini teşvik ederek büyümeyi hızlandırdığını ifade etmektedirler. Murphy, Shleifer ve Vishny, mikro bazda gösterge ve varsayımlardan yola çıkarak gelir dağılımı ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi ölçek ekonomileri ile açıklamaya çalışmaktadır. Gelir dağılımında adaletin sağlanmasının, pazar piyasa hacmini genişleterek ölçek ekonomileri vasıtasıyla sanayileşmeyi ve büyümeyi hızlandıracağını öne sürmektedirler. Perotti, Alesina, Rodrik ve Tabellini, gelir dağılımında

²²⁴ Ronald Findlay ve Süleyman Özdemir, "W. Arthur Lewis'in Ekonomi Bilimine Katkısı Üzerine", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, C:0, S:3, 2010, ss.76-85.

²²⁵ Ercan Tatlıdil, "Türkiye'de Kentleşme ve İşgücünün Değişen Nitelikleri", **Sosyoloji Dergisi**, C:0, S:4, 1993, ss.61-63.

yaşanan eşitsizliğin, vergi oranlarını yükselterek ve bölüşümde etkinsizliğe yol açarak büyüme oranını frenlediğini belirtmektedirler. Adı geçen ekonomistler, gelir eşitsizliğinin, etkili bir gelir politikası uygulama ihtiyacını doğuracağını ve piyasa ekonomisinde iktisadi karar çarpıklıklarına yol açacağını, aynı zamanda bireylerin servet ile sermaye birikimini azaltarak iktisadi büyümeye engel olabileceğini savunmaktadırlar. Saint Paul ve Verdier, ülke yerleşiklerinin siyasal süreçlere katılma, halk eğitimlerinden yararlanma, demokratikleşme olgularının iktisadi büyümeyi teşvik edeceğini ve eşitsizliğin baş gösterdiği toplumlarda yaşayan bireylerin, bu mekanizmalara başvurarak taleplerini gerekli mercilere ulaştırabileceklerini düşünmektedir. Bu mekanizmalar ile beşeri sermayenin gelişimine katkı sağlanacağı, eşitsizlikte iyileştirme ve iktisadi büyüme de ilerleme ortaya çıkacağı savunulmaktadır. Clarke, gelir eşitsizliği ile iktisadi büyüme arasında negatif ilişkinin mevcut olduğunu ifade etmektedir. Gelir eşitsizliğinin, iktisadi büyüme için bir ön koşul olmadığını ve gelir politikalarının, kamu maliyetlerini artırarak uzun dönemde büyümeyi olumsuz yönde etkileyeceğini düşünmektedir. Ranis ve Stewart, gelir dağılımını insani gelişim endeksi ile ilişkilendirerek, gelir dağılımında iyileşme sonrasında bireylerin sağlık, barınma, eğitim ve güvenlik imkanlarından daha fazla faydalanabileceklerini düşünerek yoksulluğun azalacağını ve insani gelişme ile birlikte büyüme oranlarında pozitif yönlü bir etkinin söz konusu olacağını ifade etmektedirler. Çünkü eğitilmiş ve sağlıklı bireyler, yetkinliklerinin, verimliliklerinin ve üretken kapasitelerinin üstüne koyarak, iktisadi büyüme performansına katkı sağlamaktadırlar. Majeed ise büyüme ve eşitsizlik arasında olumlu yönlü bir korelasyonun olduğunu belirtmektedir. Gelir eşitsizliğinin, tasarruf ve sermaye birikimini artırarak iktisadi gelişimi sağlayacağını, büyüme ile eşitsizlik arasındaki pozitif yönlü ilişkinin ana sebebinin ise kredi piyasalarındaki aksaklıkların olduğunu öne sürmektedir.²²⁶

İktisatçıların, gelir eşitsizliğinin, iktisadi büyümeyi olumlu yönde etkilediği görüşlerinin yanı sıra iktisadi büyüme üzerinde olumsuz etkiler de ortaya çıkardığı yönünde görüşleri söz konusu olmaktadır. Bu görüşlerin altında yatan etmenlerden biri; gelir

²²⁶ Kemal Erkişi ve Turgay Ceyhan, “İktisadi Büyüme ve Gelir Dağılımı Adaleti İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi”, *Sosyoekonomi*, C:28, S:43, 2020, ss.200-203.

eşitsizliğinin, toplumda dezavantajlı pozisyonda olan bireylerin mesleki gelişim imkanlarını azalttığı ve toplumsal hareketliliği kısıtlayarak, iktisadi büyüme potansiyelini sınırlandırdığı şeklinde ifade edilmektedir. Düşük gelirli kişilerin, kişisel gelişimleri için daha az yatırımda bulunmaları ve mesleki gelişimleri için yeterince kaynak ayıramamaları, toplumdaki bireyler arasında beşeri sermaye yönünden makasın açılmasına sebebiyet vererek nesiller arasında sosyal hareketliliğin azalmasına ve eşitsizliğin kronikleşmesine zemin hazırlamaktadır. Diğer taraftan eşitsizlik, politika yapıcıların popülist politikalara başvurmalarına neden olarak iç ve dış borçlanmayı teşvik edip, iktisadi büyüme üzerinde yavaşlatıcı etki doğurabilmektedir.²²⁷

İktisadi büyümenin, gelir eşitsizliği üzerinde etkisinin olduğu yönünde bir takım görüşler de mevcut olmaktadır. Bazı ekonomistler, ülke ekonomilerinde yaşanan iktisadi büyüme oranlarının, gelir eşitsizliği düzeylerini daha da arttırdığını ifade etmektedirler. Bu düşüncenin gerekçeleri olarak ise servet ve gelir getiren mali varlıkların tarih boyunca dengesiz ve orantısız dağıtılması, zengin bireylerin tasarruf ve yatırım imkanlarını daha da artırarak, gelir düzeylerine katkı sağladığı ve böylece eşitsizliğin boyutunu artırdığı yönünde olmaktadır. Diğer yandan küreselleşen ekonomiler, artan rekabet ile teknolojik yeniliklere ve gelişime mecbur kalmaktadırlar. Teknolojik bir gelişim, beşeri sermaye açısından kalifiyeli ve eğitilmiş işgücüne ekstra fayda sağlayarak, nitelikli işgücünün marjinal verimliliğini daha da ileriye taşımaktadır. Nitelikli işgücü ile teknolojik yeniliğe ayak uyduramayan niteliksiz işgücü arasında verim konusunda ortaya çıkan fark gelir boyutunu da etkilemektedir. Bir diğer gerekçe ise yüksek gelirli grubun, mevcut varlıkları üzerinden daha fazla miktarda teminat gösterebilmeleri sayesinde düşük gelirli kesime göre daha yüksek tutarlarda kredi olanaklarına sahip olabilecekleri ve borçlanma kapasitesi bakımından daha avantajlı bir pozisyona gelebilecekleri düşünülmektedir. Buna bağlı olarak bu kesimin, yatırım ve iktisadi girişimlerde daha aktif rol alması, eşitsizlik düzeyinin artmasını kaçınılmaz kılmaktadır.²²⁸

²²⁷ Seher Gülşah Topuz ve Kemal Yıldırım, “Gelir Eşitsizliğinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:17, S:3, 2017, ss.58-68.

²²⁸ Alpaslan İsağiller, “Income Distribution And Economic Growth”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C:0, S:1, 2007, ss.84-88.

Ekonomistler, iktisadi büyüme ile gelir dağılımı ayrımında ülkelerin öncelikli politika hedeflerinde iktisadi büyümenin öncü, gelir dağılımında adaletin sağlanmasının ise ikincil hedef olarak ele alındığı konusunda uzlaşmaktadırlar. 1970’li yıllarda kalkınma iktisatçıları ise gelir dağılımı konusuna ayrı bir önem atfederek, gelir eşitsizliğini giderici politikaların, yoksulluğu azaltarak iktisadi büyümeyi teşvik edeceğini savunmaktadırlar. 1980’li yıllarda dünya genelinde yaşanan liberalleşme sonucu uygulanan neo-liberal politikalarda; servet birikiminin, gelir eşitsizliğini olumlu yönde etkileyeceğine yönelik bir görüş egemen olmuştur. Ekonomide gerçekleştirilen üretim ve yatırım, sermayenin büyük bir bölümünü servet olarak elde tutan yüksek gelirli grup tarafından yapılmaktadır. Marjinal tasarruf eğilimi yüksek olan bu sınıfın daha fazla tasarruf ve yatırım yapması, iktisadi büyümeyi hızlandırmaktadır. Büyüme gösteren ekonomi, artan kamusal hizmetlerden faydalanma, istihdam olanaklarından yararlanma, yatırım faaliyetleri ve girişim projelerini eşit şekilde üstlenme ve kişisel gelişim gibi alanlarda düşük gelirli gruba imkan tanıyarak, gelir eşitsizliği konusunda iyileşmeye katkı sunmaktadır. Dolayısıyla neo-liberal argümana göre, iktisadi büyüme ile gelir eşitsizliği arasında olumlu bir ilişki söz konusu olmaktadır. Diğer taraftan, neo- liberal politikalarda, doğrudan yüksek gelirli gruptan, düşük gelirli gruba yönelik kaynak transferine karşı çıkmaktadır. Çünkü kaynak transferi şeklinde yapılan sosyal yardımlar, insanların çalışma arzularını törpülemektedir. Ayrıca, gelir politikası için uygulanan artan vergi oranları, üretimi ve yatırımı kısıtlayarak, arzı düşürmekte ve iktisadi büyümenin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.²²⁹

²²⁹ Ahmet İncekara ve Candidate Betül Mutlugün, “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları Sürecinde Gelir Bölüşümü ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi”, **International Conference On Eurasian Economies**, C:1, S:0, 2016, ss. 358-365.

SONUÇ

İktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki ve bu ilişkinin boyutları uzun yıllar itibariyle ekonomistler ile politika yapıcıların odak noktası olmuştur. Gelir eşitsizliği, az gelişmiş ülke veya gelişmiş ülke ayrımı gözetmeksizin dünya genelinde yaşanan bir sorunu teşkil etmektedir. Yine gelir eşitsizliği sadece iktisadi değil, sosyal huzuru, toplumsal barışı ve ülke refahını da yakından ilgilendiren sosyo-ekonomik bir olgudur. Gelir dağılımındaki adaletin toplumsal açıdan kabul edilemeyecek derecede eşitsiz bir hal alması, toplumun sosyo-ekonomik yapısını doğrudan etkilemektedir. Öte yandan serbest piyasa ekonomisinde, piyasa başarısızlığı olarak da ifade edilen gelir eşitsizliği, politika yapıcıların almış oldukları iktisadi ve siyasi kararların da sorgulanmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

İktisadi büyüme, ülkelerde üretilen nihai mal ve hizmet miktarının, dönemler itibariyle devamlı artış göstermesi olarak tanımlanmaktadır. Bu sebeple iktisadi büyüme; sosyal refah düzeyi, yaşam standartları, kamusal hizmetlerin yeterliliği gibi niteliksel anlayıştan daha çok nicel yönlü ve sayısal olarak ölçülebilen bir fiziki değişimi ifade etmektedir.

Bu çalışmanın temel kurgusu, iktisadi büyüme ve gelir dağılımı konuları üzerine inşa edilmektedir. Çalışmada, iktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkinin boyutları araştırılmaya çalışılmıştır. İktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkinin yönü, boyutu, bağlantıları, birbirleri üzerindeki etkileri sosyo-ekonomik ve makroekonomik açıdan incelenmiştir.

İktisat literatüründe, büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkinin açıklanmasına dair ilk çalışma 1955 yılında Simon Kuznets tarafından yapılmıştır. Kuznets'e göre iktisadi büyümenin ilk aşamalarında büyüme ile birlikte gelir dağılımında bir kötüleşme yaşanırken, büyümenin ileri aşamalarında gelir dağılımında bir iyileşme durumu söz konusu olmaktadır. Kuznets'in literatüre kazandırdığı bu çalışmadan sonra ekonomistler, iktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasındaki doğrusal olmayan bu ilişkinin geçerliliğini sorgulamaya başlamışlardır. Yapılan araştırmalar sonucu söz konusu ilişki, kısa dönem - uzun dönem, az gelişmiş - gelişmiş ülke veya düşük-orta-yüksek gelirli ülke gibi tasnifler altında incelenmesi

neticesinde ortaya farklı sonuçların çıkması üzerine bu konu hakkında ekonomistler tarafından net bir fikir birliğinin oluşmadığı görülmektedir.

Teorik açıdan iktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasında karşılıklı etkileşimin gerçekleşeceği bir çok kanal mevcuttur. Bu kanallar arasında, ülkelerin demografik yapıları, eğitim düzeyleri, siyasal süreçlere katılım pozisyonları, finansal piyasaları, kurumsal ve kültürel yapıları, sağlık sektörleri, hukuki düzenlemeleri, üretim teknolojileri ve üretim faktörleri, makroekonomik göstergeleri gibi bir çok husus yer almaktadır. Dolayısıyla, iktisadi büyümeyi ve gelir dağılımını etkileyen ve aralarında etkileşim kuran çok sayıda faktör bulunmaktadır.

Ekonomistler tarafından iktisadi büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışmalarda, büyüme ile gelir eşitsizliği arasında olumlu ya da olumsuz etkileşimin olabileceği gibi aralarında herhangi bir anlamlı ilişkinin mevcut olmadığı yönünde görüşler de söz konusu olmaktadır. Eşitsizlik ile büyüme arasında pozitif yönlü etkileşimi savunan görüşe göre; gelir eşitsizliği arttıkça, kaynaklar zengin bireylere aktarılmakta ve belirli bir kesimin elinde toplanmaktadır. Zengin bireylerin, düşük gelirli bireylere göre marjinal tasarruf eğilimleri daha duyarlı olacağı için zengin bireylerin toplam tasarruf oranında bir artış gözlenmektedir. Ekonomide ki artan tasarruflar, sermaye birikimini ve iktisadi büyümeyi hızlandıracaktır. Diğer taraftan eşitsizliğin, iktisadi büyüme üzerinde negatif yönlü bir etkileşim doğuracağı yönünde görüş savunan kesim ise tezini; kredi piyasalarında yaşanan aksaklıklara, bireylerin farklı yetenek ve tercihlerinin olmasına, servet ve miras dağılımındaki farklılıklara, gelirin yeniden dağılımına yönelik vergilendirme politikalarına, sosyal ve politik istikrarsızlıklara dayandırmaktadır. Ayrıca literatürde, gelir eşitsizliğinin düşük gelirli ülkelerde iktisadi büyümeyi geciktirirken; yüksek gelirli ülkelerde iktisadi büyümeyi teşvik edici bir role sahip olduğu şeklinde çalışmalarda yer almaktadır.

Gelişmişlik seviyesi bakımından üst orta gelir grubu içinde yer alan Türkiye'nin, iktisadi büyüme ile gelir dağılımı arasındaki etkileşimi, Kuznets hipotezini doğrular şekilde sonuç vermektedir. İktisadi büyümenin, ilk safhasında belli bir eşik değere kadar gelir

dağılımını olumsuz etkilerken, eşik değerden sonra gelir dağılımında iyileşme durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de sürdürülebilir bir iktisadi büyümenin sağlanması halinde, gelir eşitsizliği de bu durumdan olumlu yönde etkilenecektir.

Yapılan çalışma ve araştırmalara bağlı olarak, iktisadi büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi evrensel anlamda açıklayan, aralarındaki etkileşimi ortaya koyan tek bir mekanizma bulunmamaktadır. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse, iktisadi büyüme ile gelir dağılımı değişkenleri arasındaki ilişkinin etkileşim boyutu, derecesi ve yönü gerek ülkelerin gelişmişlik seviyeleri açısından, gerek dönemsel bazda, gerek ülkelerin sosyo-ekonomik farklılıklarından dolayı aynı olmamaktadır. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiye dair, ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ele alınarak göreceli bir genelleme yapmak mümkün olabilmektedir.

İktisadi büyüme sadece reel gelirden sayısal bir artışı yansıttığı için önemli olan istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyümenin yanında sosyal ve ekonomik kalkınmanın da sağlanabilmesidir. Bu sebeple dünya genelinde yaşanan ve ülkeler için büyük sorun teşkil eden gelir dağılımındaki adaletsizliklere yönelik ülkeler tarafından çözüm bulunması ve bu konuda etkin politikaların üretilmesi çağdaş sosyal devlet anlayışının bir fonksiyonu haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acar, Yalçın. **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**. 5.Baskı. Bursa: Dora Yayıncılık, 2008.
- Aksu, Ömer A. **Ücretler ve Verimlilik**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1993.
- Aktan Coşkun Can ve Ayça Eker. **“İlk Çağdan Günümüze İktisadi Düşünce Okulları”**. Prof. Dr. Nezihe Sönmez’e Armağan, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Yayını, 1997.
- Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar Vural. **“Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri**. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002.
- Alabaş, Mustafa Mert. **Türkiye’de Bölgesel Düzeyde Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin İncelenmesi**. IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı II, İstanbul: Matsis Matbaa Yayınevi, 2015.
- Aslan, Nurdan. **Makro İktisat KPSS ve Kurum Sınavları İçin**. 5. Baskı. İstanbul: İkinci Sayfa Yayınevi, 2015.
- Aslan, Nurdan. **Mikro İktisat KPSS ve Kurum Sınavları İçin**. 3.Baskı. İstanbul: İkinci Sayfa Yayınevi, 2016.
- Bakkal, Muharrem. **Gelir Dağılımı: Türkiye’de Gelir Dağılımı Sorunu**. 1.Basım. Ankara: Detay Yayıncılık, 2016.
- Berber, Metin. **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**. 6. Baskı. Trabzon: Ekin Yayıncılık, 2017.
- Bilgili, Yüksel. **Karşılaştırmalı İktisat Okulları**. 14. Baskı. İstanbul: 4T Yayınevi, 2016.
- Boratav, Korkut. **100 Soruda Gelir Dağılımı (Kapitalist Sistemde, Türkiye’de, Sosyalist sistemde)**. 3.Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976.
- Bulutay, Tuncer. **Yeni Büyüme Kuramları ve Büyüme, Kalkınma Konusunda Diğer Bazı Yaklaşımlar**. Ankara: DPT Yayınları, 1995.
- Campano Fred, and Dominick Salvatore. **Income Distribution**. New York: Oxford University Press Inc, 2006.
- Canbey Özgüler, Verda. **Gelir, Servet ve Yoksulluk**. 1.Baskı, İstanbul: Cinius Yayınları, 2014.

- Chotikapanich, Duangkamon. **Modeling Income Distributions and Lorenz Curves**. New York: Springer Science Business Media, 2008.
- Dilber, İlkay. **Büyüme Teorileri**. 1. Basım. İzmir: Altın Nokta Yayınevi, 2018.
- DPT. **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele**. Ankara: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001.
- Erdinç, Zeynep, Güler Günsoy, Bülent Günsoy ve Tuba Aktaş. **İktisadi Büyüme**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Gürak, Hasan. **Ekonomik Büyüme ve Kalkınma – Kuramlar, Eleştiriler ve Alternatif Bir Büyüme Modeli**. 1. Basım. Ankara: Nobel Yayınevi, 2016.
- I. Jones, Charles. **İktisadi Büyümeye Giriş**. S. Ateş ve İ. Tuncer (çev.). İstanbul: Literatür Yayınları, 2001.
- Kakwani Nanak and Hyun Hwa Son. **Social Welfare Functions and Development Measurement and Policy Applications**. Londra: Palgrave Macmillan, 2016.
- Kapucu, Hakan, Murat Aydın, İsmail Şiriner, Farhang Morday ve Ümit Çetin. **Politik İktisat ve Adam Smith**. 1.Baskı. İstanbul: Yön Yayınları, 2010.
- Kepenek Yakup ve Nurhan Yentürk. **Türkiye Ekonomisi**. 11.Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Mustafa Aykaç, Özcan Dağdemir ve Naci Gündoğan. **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**. 1.Baskı. Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Öğretir, Arda Hakan. **Maliye Konu Anlatımı**. 3.Baskı. İstanbul: 4T Yayınevi, 2016.
- Özdemir, M.Çağlar ve Emel İslamoğlu. **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Kavram - Teori - Uygulama)**. 2.Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Öztürk, Nazım. **Gelir Dağılımının İktisadi Analizi**. 1.Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2017.
- Parasız, İlker ve İlhan Eroğlu. **Tarihsel Süreçte Türkiye Ekonomisi Yapısal Dönüşüm ve Politika Uygulamaları**. 1.Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2017.
- Parasız, İlker. **Ekonomik Büyüme Teorileri**. 3.Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2008.
- Savaşan, Fatih. **Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarılılığına Kamu Ekonomisi**. 8.Baskı. Bursa: Dora Yayıncılık, 2019.
- Sundrum, R.M. **Income Distribution In Less Developed Countries**. Londra: Routledge Publisher, 1990.

- Taban, Sami. **İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller**. 4. Baskı. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2016.
- Uyanık, Yücel. **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**. 2.Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Ünsal, M. Erdal. **İktisadi Büyüme**. 2.Baskı, Ankara: BB101 Yayınları, 2016.
- Ünsal, M. Erdal. **Makro İktisat**. 7. Baskı. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2007.
- Üzümcü, Adem. **İktisadi Büyüme: (Teori, Model ve Türkiye Üzerine Gözlemler)**. 2.Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 2015.
- Yıldırım, Kemal. **Makroekonomi**. 14 Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

Tezler

- Aksu Levent, **Türkiye’de İktisadi Büyümenin Kaynakları**, Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, Balıkesir.
- Karşıyakalı Başak, **Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Kaynaklarının Analizi**, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, İzmir.
- Kumcu Funda Sera, **Türkiye’de İstikrarsız Büyümenin Kaynakları**, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, Kocaeli.

Makale ve Dergi Kaynakları

- Acar, İlhan. “Türkiye’de Gelir Dağılımı”. **“HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi”**. C.4, S.8, Ocak 2015, s.45.
- Akça, Haşim ve Mehmet Ela. “Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye Değerlendirmesi”, **Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C.21, S.3, 2012, ss.252,253.
- Akçorağolu, Alpaslan. “Gelir Dağılımı ve İktisadi Büyüme: Post-Keynesyen Modeller ve Politika Analizi”. **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**. C.26, S.96, 2015, ss.15-17.
- Akın, Cemil Serhat ve Cengiz Aytun, “Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C.15, S.42, 2018, s.57.
- Akın, Cemil Serhat ve Cengiz Aytun. “Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C.15, S.42, 2018, s.60.

- Alakbarov, Naib, Murat Gündüz ve Birol Erkan. “Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Belirleyicisi Olarak Toplam Faktör Verimliliği”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C.1, S.57, Ağustos 2018, s.254.
- Alkın, Erdoğan. “Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi ve Kaldor Modeli”. **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**. C.29, S.1-4, 1969, ss.131,132.
- Altınışık, İsa ve Hasan Sencer Peker. “Eğitim ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, **KMU İİBF Dergisi**. C.10, S.15, Aralık 2008, ss. 110-117.
- Arpacıoğlu Özdemir, Özge. “Farklı Gelir Dağılımı Türleri Çerçevesinde Türkiye’nin Bölüşüm Konusundaki Mevcut Durum Analizi”. **Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi**. C.6, S.32, Ocak 2019, s.196.
- Artan, Seyfettin ve Pınar Hayaloğlu, “Kurumsal Yapı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, **Sosyoekonomi**. Temmuz – Aralık 2014, s.351.
- Aslan, Gürdal. “İktisat Yazınında Neo Klasik Paradigma ve Asgari Ücret Tartışmaları”. **Çalışma ve Toplum Dergisi**. C.61, S.2, 2019, s.1265.
- Aydın, Kemal. “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımının Sosyo Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri”. **Çalışma ve Toplum Dergisi**. C.1, 2012, s.148,149.
- Bal, Harun. “İktisadi Gelişme ve Doğal Kaynaklar: Geçiş Ekonomileri Çerçevesinde Bir İnceleme”. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C.20, S.1, 2011, ss.87-91.
- Barış, Serap ve Emre Çiftçi. “Gelir Dağılımının Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Araştırması”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, C.8, S.1, 2018, ss.182-183.
- Barış, Serap ve Nisfet Uzay. “Yenilik ve Gelir Eşitsizliği: Kuramsal Bir Yaklaşım”, **Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi**. C.5, S.1, 2019, ss.32-35.
- Baş, Kemal. “Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C.18, S.1, ss.49-70.
- Başar, Selim ve Şaduman Yıldız. “İktisadi Büyümenin Demokratikleşme Üzerindeki Etkileri”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.12, S.21, Haziran 2009, ss.57-67.
- Bayraktar, Cahide. “Keynes ve Refah Devleti”. **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**. C.10, S.2, Ekim 2012, ss.251,252.
- Bayraktar, Yüksel ve Ayfer Özyılmaz. “Türkiye’de İç Göç ve Ekonomik Büyüme”, **İş ve Hayat Dergisi**, C.5, S.9, 2019, ss.101-103.
- Bozkurt, Cuma. “Kayıtdışı Ekonominin Bir Değerlendirmesi ve Türkiye”. **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C.13, S.1, 2014, ss.42,49.

- Cafı, Reyhan. “Teknolojik Yayılmanın Gelir Eşitsizliği Üzerine Etkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama”. **International Journal Of Disciplines Economics**. C.4, S.8, 2018, s.198.
- Cömertler, Necmiye ve Muhsin Kar. “Türkiye’de Suç Oranının Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: Yatay Kesit Analizi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. C.62, S.2, 2007, ss. 4-15.
- Çakmak Caner. “Suçun Belirleyicileri Olarak Başlıca Ekonomik Risk Faktörleri”. **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C.15, S.4, 2015, ss.129-137.
- Çalışkan Şadan, Mustafa Karabacak ve Oytun Meçik. “Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011(Kantitatif Bir Yaklaşım)”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**. C.11, S.21, ss.32,33.
- Çalışkan, Şadan. “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”. **Sosyal Siyaset Konferansları**. C.0, S.59, Şubat 2011, ss.91,92.
- Çetinkaya, Şahin. “Gelir Dağılımı Adaleti ve Ekonomik Büyüme İle İlişkisi”. **Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi**. C.1, S.1, Mart 2017, s.3.
- Çiftçi, Cemil ve Gökhan Aykaç. “İçsel Büyüme Modelleri ve Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerin Konumları”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**. C.14, S.14, Haziran 2011, ss.163,164.
- Çiftçi, Hakkı. “Gelir Dağılımında Genel Teorik Tartışmalar”. **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**. C.10, S.1, 2018, s.20.
- Danışoğlu, Ayşe Çelikel. “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”. **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**. C.3, S.6, 2004, ss.229-236.
- Demir, Ömer. “Joseph A. Schumpeter: Hayatı, Eserler ve Katkıları”. **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**. C.50, S.1, Ocak 1995, s.162.
- Demir, Özcan ve İrem Tanyıldızı. “Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”, **Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. C.1, S.1, 2017, ss.106-113.
- Demirgil, Bünyamin. “Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma”. **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. C.19, S.2, 2018, ss.120,121.
- Dolanay, Sıtkı Selim. “Schumpeter Sisteminde Yenilikler, Ekonomik Gelişme Ve Devresel Hareketler”. **Uluslararası Ekonomik ve İdari Araştırmalar Dergisi**. C.1, S.2, 2009, s.181.
- Elmas Arslan, Gülen. “Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı”. **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C6, S.2, 2013, ss.46-49.

- Elveren, Y. Adem. “Gelir Dağılımı Çalışmaları İçin Bir Alternatif: Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi Veri Setleri”. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C.13, S.2, 2013, s.36.
- Erçakar, Mehmet Emin ve Hüseyin Güvenoğlu, “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış”, **Sosyal Bilimler Metinleri**. C.0, S.1, 2018, s.42.
- Erdoğan, Seyfettin ve Şerif Canbay. “İktisadi Büyüme- Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) Harcamaları İlişkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C.4, S.2, 2016, s.36.
- Erkişi, Kemal ve Turgay Ceyhan. “İktisadi Büyüme ve Gelir Dağılımı Adaleti İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi”, **Sosyoekonomi**. C.28, S.43, 2020, s.196.
- Eroğlu, Nadir vd., “OECD Ülkelerinde Sosyal Yardım Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Panel Veri Analizi”. **Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi**. C.3, S.3, Eylül 2017, s.336.
- Eser, Kadir ve Çisel Ekiz Gökmen. “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerinde Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**. C.1, S.2, Aralık 2009, s.42.
- Findlay, Ronald ve Süleyman Özdemir, “W. Arthur Lewis’in Ekonomi Bilimine Katkısı Üzerine”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**. C.0, S.3, 2010, ss.76-85.
- Fisunoğlu, Mahir ve Bilge Köksal Tan. “Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**. C.20, S.70, 2009, ss.32,33.
- Gökalp, M.Faysal ve Ercan Baldemir. “Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C.8, S.1, 2006, s.213.
- Göker, Zeliha. “Gelir Dağılımının İyileştirilmesinde Kamu Hizmetlerinin Rolü”. **Çalışma ve Toplum Dergisi**. C.4, S.51, 2016, ss.1733,1736.
- Güçlü, Sami ve Mahmut Bilen. “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler”, **Yeni Türkiye Dergisi**. S.6, Eylül-Ekim 1995, s.160.
- Güneş, Hüseyin Hasimi. “İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri Ve Politikaları”. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**. C.8, S.28, 2009, s.134,135.
- Güngör, Kamil. “İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış Ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler”. **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C.14, 2006, ss.3,4.
- Gürses, Didem. “İnsani Gelişme ve Türkiye”. **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C.12, S.21, Haziran 2009, ss. 342,343.

- Halişçelik Ergül, Ali Acaravcı ve Arif Eser Güzel. “Türkiye’de Gelir Dağılımı, Sağlık Harcamaları ve Yaşam Beklentisi İlişkisi: ARDL Sınır Testi Analizi”, **Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi**. C.5, S.2, 2019, ss. 264-273.
- İçke, Mehmet Akif. “Schumpeter ve Yeniliklerin Finansmanı”. **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**. Nisan 2014, C.11, S.1, ss.19,20.
- İncekara, Ahmet ve Candidate Betül Mutlugün. “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları Sürecinde Gelir Bölüşümü ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi”, **International Conference On Eurasian Economies**. C.1, S.0, 2016, ss. 358-365.
- İncekara, Ahmet ve Mesut Savrul. “Küreselleşme, Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**. C.61, S.2, Kasım 2011, s.8.
- İşagiller, Alpaslan. “Income Distribution And Economic Growth”. **Sosyal Bilimler Dergisi**. C.0, S.1, 2007, ss.84-88.
- Karabulut, Tahsin. “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı Araştırmalarının Analizi”. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**. C.9, S.1-2, 2014, s.22.
- Karagül, Mehmet. “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”. **Akdeniz İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi**. C.3, S.5, Mayıs 2003, ss.79-90.
- Kaymak, Muammer. “Ulusların Tarımsal Zenginliği: Adam Smith ve Fizyokrazi”. **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**. C.16, S.54, 2005, ss.3-5.
- Kibritçioğlu, Aykut. “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”. **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. C.53, No.1-4, Ocak-Aralık 1998, s.208.
- Konukman, Aziz ve Cemil Çiftçi. “Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**. C.19, Özel Sayı, 2008, ss.65-75.
- Kubar, Yeşim. “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi”. **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. C.1, S.2, Aralık 2011, s.233.
- Kuştepel, Yeşim ve Umut Halaç. “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C.6, S.4, 2004, s.147.
- Kürü, Serkan. “Türkiye’de Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki”. **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C.0, S.15, Temmuz 2018, s.287.

- Öncel, Türkan. “Gelirin Yeniden Dağılım Politikası Aracı Olarak Negatif Gelir Vergisi”. **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**. C.0, S.28, Mart 2012, ss.3-5.
- Özel, Hasan Alp. “Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri”. **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. C.2, S.1, 2012, s.65.
- Özsağır, Arif. “Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği”. **KMÜ İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi**. C.10, S.14, Haziran 2008, s.2.
- Özşahin, Şerife. “Finansal Liberalizasyon Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi (1989-2004)”. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C.13, S.1-2, 2010, ss.48,54.
- Öztürk, Nazım. “Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü”. **Çalışma Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi**. C.1, 2010, ss.75-80.
- Öztürk, Y.K. ve S. Kuşçu, “Finansal Serbestleşme: İlk Deneyimler ve Kriz”, **Reforma**. C.1, S.49, 2011, s.19.
- Pamuk, Mürüvvet ve Hakan Bektaş. “Türkiye’de Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**. C.2, S.2, 2014, ss.78,86.
- Sabbağ, Jale. “Thomas R. Malthus’un ve Karl Marx’ın Yoksulluk ve Nüfus Kavramsallaştırması”. **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**. C.12, S.1, 2020, s.42.
- Savaş, Bilal. “Ekonomik Büyüme, Beşeri Sermaye ve İhracat: Nedensellik Analizi 1928-2006”. **YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**. C.4, S.1, Nisan 2011, ss.39-43.
- Savaş, Vural. “Büyüme Teorilerinde Gelir Dağılımının Yeri ve Önemi”. **Eskişehir İktisadi Ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi**. C.9, S.1, 1973, ss.151,152.
- Savcı Mustafa ve A. Cemkut Badem. “Ulusal Muhasebede Hane halkı Muhasebesinin Rolü ve Ulusal Muhasebe/Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İlişkisi, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. S.56, Ekim 2012, s.59.
- Sevinç, Haktan, Eda Bozkurt, Serkan Künü ve Demet Eroğlu Sevinç. “Ekonomik Büyüme ve Göç İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkelere Dayalı Bir Analiz”, **International Conference On Eurasian Economies**. S.2, 2016, s.402.
- Songur, Mehmet. “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Fiziksel Sermaye Arasındaki İkame Olanakları: Translog Üretim Fonksiyonu Yaklaşımı”. **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. C.7, S.2, 2017, s.202.
- Şengür, Mehmet. “Gelir Eşitsizliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Üzerine Panel Veri Analizi”. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**. C.15, S.1, Nisan 2020, s.331,332.

- Şiriner, İsmail ve Yılmaz Doğru, “Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**. C.3, S.2, 2005, s.181.
- Tatlıldil, Ercan. “Türkiye’de Kentleşme ve İşgücünün Değişen Nitelikleri”. **Sosyoloji Dergisi**. C.0, S.4, 1993, ss.61-63.
- Telatar, Osman Murat ve Harun Terzi. “Nüfus Ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. C.24, S.2, 2010, s.199.
- Topuz, Seher Gülşah ve Kemal Yıldırım. “Gelir Eşitsizliğinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C.17, S.3, 2017, ss.58-68.
- Tuncer, İsmail. “Teknolojik Bilginin Yayılma Süreci ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye İçin Bir Uygulama (1950-2000)”. **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. C.21, S.2, 2002, s.3.
- Turan, Volkan. “Karl Marx’ta Bölüşüm”. **Politik Ekonomik Kuram**. C.1, S.2, 2017, ss.146-153.
- Turgan, Erdem ve Alban Vidhi. “Dış Ticaret Ve Büyüme Teorileri, Granger Nedensellik Testi İle Dış Ticaretin Büyüme Üzerindeki Etkisi”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**. C.5, S.40, Şubat 2017, s.450.
- Ulutürk, Süleyman ve Devrim Ersezer. “Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**. C.0, S. 47, Ekim 2011, s.91.
- Uysal, Soner ve Nursen Vatansever Deviren, “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliğine Olan Etkisinin Analizinde Yeni Bir Yöntem: Küresel Gelir Dağılımı Endeksi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. C.9, S.44, 2016, s.1251.
- Uysal, Yaşar. “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”. **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C.9, S.2, 2007, s.251.
- Üzümcü, Adem ve Mustafa Korkat. “Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012)”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. C.5, S.8, 2014, s.138.
- Yapar Saçık, Sinem, “Büyümenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dış Açıklık”. **Selçuk Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**. C.9, S.17, Haziran 2009, ss.542,543.
- Yıldırım, Durmuş Çağrı ve Tuğba Kantarcı. “Araştırma Geliştirme Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Bir Panel Veri Analizi”, **Muş Alparslan Üniversitesi Anemon Sosyal Bilimler Dergisi**. C.6, S.5, 2018, ss.662-666.

Yüce Akıncı, Gönül ve Merter Akıncı. “Ters-U Hipotezi Bağlamında Ekonomik Büyüme, Finansal Kalkınma ve Gelir Eşitsizliği Mekanizmaları Üzerine”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**. C.53, S.622, 2016, s.63.

İnternet Kaynakları

İçsel (Endojen) Büyüme Kuramları.

<http://aydinlanma1923.com/index.php/AYD23/article/viewFile/254/256>
(17.02.2020),

Gelir Vergisi Kanunu.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf> (16.01.2020)

Gelir Dağılımı Eşitsizlik Ölçütleri.

http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2012/turkce/metaveri/tanim/gelir-daggiliimii-essitsizlik-oelccuetleri/index.html (03.04.2020)

Gelir Vergisi Kanunu, Vergi Usul Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu, Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, 4306 Sayılı Kanun, 4481 Sayılı Kanun ve 4562 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc087/kanuntbmmc087/kanuntbmmc08704783.pdf (16.01.2020)

Türkiye İnsani Gelişme Endeksi’nde 64. Oldu.

<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/articles/2018/09/tuerkiye-nsani-gelime-endeksinde-64--oldu0.html> (19.12.2019)